

Aksaray'ın Hafızası

KÜLTÜR, SANAT, EDEBİYAT, TARİH DERGİSİ

Cilt: 5 / Sayı: 41 ARALIK 2025

Somuncu Baba, Rûz-ı Vuslat Anadolu İfanının Derin Sessizliği Abdülkadir Ay

Somuncu Baba
Girift Türbe Bilmecesi ve
Gerçek Neseb-i Âlîsi
Ahmet Kuşsan

Somuncu Baba'nın
Yaşadığı Dönemde
Anadolu ve Aksaray'a Dair
Dr. M. Fırat Gül

*Papa, Konsil,
İznik ve
Anadolu Gerçekleri*
Mehmet Yaşar Soyalan

YAYIN KURULU

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

ŞABAN KUMCU

YAYIN KURULU

ŞABAN KUMCU-BAŞ EDITÖR

ELİF HASRET KUMCU- YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

SERPİL AHU SAĞDIÇ- SOSYAL MEDYA EDITÖRÜ

OĞUZHAN DEMİRAY- İLETİŞİM VE HALKLA İLİŞKİLER MÜDÜRÜ

E. BETÜL GÜL- DERGİ TASARIMI VE MİZANPAJ

ADRES VE E-POSTA

www.aksarayinhafizasi.com

aksarayinhafizasi@gmail.com

613.

VUSLAT YILDÖNÜMÜ

SOMUNCU BABA

2. ANMA PROGRAMI

19-20 KASIM

— 2025 —

RÜZ- vuslat

İÇİNDEKİLER

Aksaray'ın Hafızası **41. Sayı**

1) Somuncu Baba, Ruz-ı Vuslat
Anadolu İfanının Derin Sessizliği

Abdülkadir Ay

2) Somuncu Baba Girift Türbe
Bilmecesi Ve Gerçek Neseb-i Âlîsi

Ahmet Kuşsan

3) Somuncu Baba'nın Yaşadığı
Dönemde Anadolu Ve Aksaray'a
Dair

Dr. M. Fırat Gül

4) Aksaray Somuncu Baba'nın İzinde
Bir Şehir

Mustafa Avcı

5) Papa Konsil İznik ve Anadolu'nun
Gerçekleri

Mehmet Yaşar Soyalan

6) Boğaziçi Medeniyetinden
Apartmanlaşmaya...

Şaban Kumcu

7) Hepimiz

Ayten Çelebi

8) Alevin Dili

Şeyhmus Dağtekin

9) Çalkalan Yavrum

Hüzeyme Yeşim Koçak

10) Bir Yanımı Kurt Yemiş Bir
Yanım Bihaberdir

Cengiz Aydoğdu

11) Arı Kadar Can

Fatma Tutak

12) Kökün Sessizliği

Arş. Gör. Nuri Çiçek

13) Güneşin İzini Süren Mimari
Serpil Ahu Sağdıç

14) T'aş Evin Ruhu

Tevfik Ovacık

15) Kıbrıs'ta Türk Varlığının Hayat
Mücadelesi

Anuş Gökçe

16) Tanrıyı Yeryüzüne Çağırarak

Dr. Ümit Taştan

17) İslam Düşüncesinde Yönetim
Modeli Cumhuriyet ve Demokrasiye
Bakış

H. Ali Erdoğan

18) Felsefe Akıl ve Gönüle Dair

Fahri Sarrafoğlu

19) Hayatta Hoşgörü

Salim Özyön

20) Yoruldum Yorgun Düşmekten

Hasan Patır

21) Yapay Zeka Çağında Aklını
Kullanma Cesareti

Doç. Dr. Mehmet Evren

22) Ruhların Aşinalığı

Şemsettin Keser

23) Kendiyle Yalnız

İlhami İnceöz

24) Tiyatro mu Maç mı?

Serkan Demiralp

25) Muhtar Körükçü'nün Eserlerinde
Hayvanlar

Prof. Dr. Mustafa Özcan

26) Gün Eksilmesin Pencereden
Şaban Kumcu

SOMUNCU BABA, RUZ-I VUSLAT ANADOLU İFANININ DERİN SESSİZLİĞİ

ABDÜLKADİR AY

Aksaray asırlardır Anadolu'nun kalbinde yalnızca coğrafi bir merkez değil, aynı zamanda manevi bir dergâh, irfanımızın harman olduğu bir şehir olmuştur. Bu toprakların en kıymetli isimlerinden biri olan **Şeyh Hamid-i Veli – Somuncu Baba** Hazretleri vefatının 613. yıl dönümünde düzenlenen **Ruz-ı Vuslat (kavuşma günleri)** programıyla bir kez daha gönüllerdeki yerini aldı. Bu anlamlı gece, sadece bir anma programı olmaktan ziyade Anadolu'nun ruhunu taşıyan bir diriliş çağrısı niteliği taşımaktadır.

Sabahın ilk ışıklarıyla kabri başında yapılan dualar, **Somuncu Baba'nın** tevazu, hikmet ve halka hizmet anlayışının bugün hala canlı olduğunu gösteriyor. Onun **“halka hizmet Hakk'a hizmettir”** sözü Aksaray'ın kültürel ve manevi kimliğinin temel taşlarından biri olmaya devam ediyor.

Program boyunca söylenen ilahiler, okunan kasideler ve yapılan sohbetler, modern çağın gürültüsünde kaybolmuş gönüllere bir sükûnet nefesi oldu. **Aksaray Valiliği, Aksaray Üniversitesi (ASÜ) ve Aksaray Belediyesi'nin** ortak organizasyonu ile her yıl daha güçlü bir yapıya kavuşan **Ruz-ı Vuslat**, şehrin kültürel hafızasını diri tutarken, genç nesillere *tarih, kültür, din ve tasavvuf* bilinci vermektedir.

2025 yılının anma programında öne çıkan unsurlardan biri de Somuncu Baba'nın sadece bir veli şahsiyet olarak değil, aynı zamanda *Anadolu irfanının* kurucu hizmet

erlerinden, yol göstericilerinden birisi olarak ele alınmasıydı. **Mevlana'dan, Yunus Emre'ye, Hacı Bektaşî Veli'den, Ahi Evran'a** uzanan büyük irfan zincirinin Aksaray'daki en parlak halkası olan **Somuncu Baba**, bir kez daha bu coğrafyanın manevi gen haritasında nasıl bir yere sahip olduğunu gösterdi.

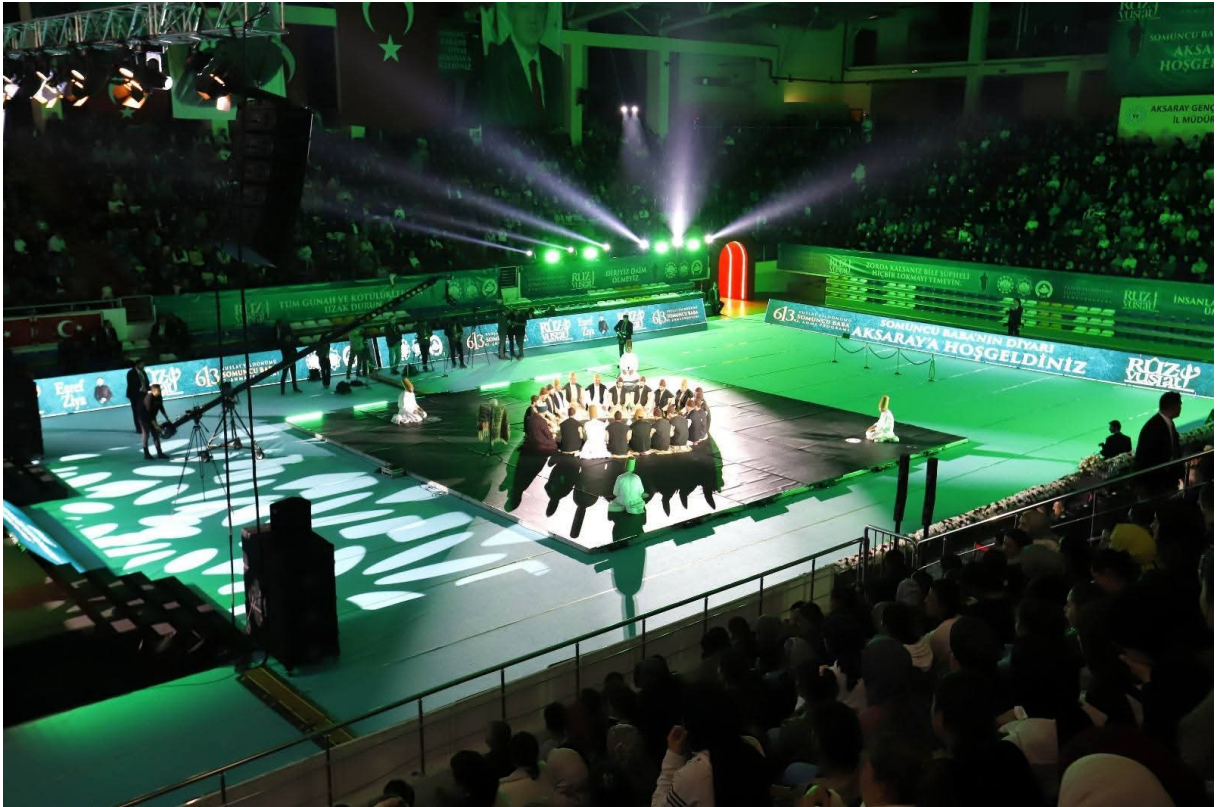
Ruz-ı Vuslat gönülleri birbirine bağlayan bir hatırlatma gecesidir. Bu topraklar **Yunus'un diliyle yoğrulmuş, Mevlana'nın çağrısıyla genişlemiş, Somuncu Baba'nın nefesiyle تنها gönülleri diriltmiştir.** Bu irfan damarının kesintiye uğramaması için düzenlenen her program, sadece bir etkinlik değil, geçmişe saygı, geleceğe bırakılan güçlü bir mirastır.

Aksaray'ın manevi kimliğini daha geniş kitlelere ulaştıran bu buluşma, aynı zamanda şehrin kültürel turizmine önemli bir katkı sunmaktadır. Kentin hem içerden hem dışardan aldığı ilgi, **Somuncu Baba'nın** bıraktığı izi daha görünür kılıyor. Sonuç olarak, **Ruz-ı Vuslat, Aksaray'ın ruhunu anlatan güçlü bir hikâyenin her yıl yeniden yazılışdır.**

Bu hikâye tevazunun büyüklüğünü, hizmetin hikmetini ve gönlün sükûnetini anlatır. Her yıl binlerce kişi bu hikâyeyi yeniden okumak ve gönlünde yeniden canlandırmak için Aksaray'da bir araya gelir. Somuncu Baba'nın manevi ışığı bu topraklarda var oldukça, Anadolu'nun irfan nefesi de hiç eksilmeyecektir.

SOMUNCU BABA GİRİFT TÜRBE BİLMECESİ VE GERÇEK NESEB-İ ÂLÎSİ

AHMET KUŞSAN

I. Bayezid (Yıldırım) dönemi velileri arasında zikredilen Somuncu Baba Şeyh Hâmid-i Velî, 14. yüzyılın ilk yarısında dünyaya gelmiş ve H. 815/M. 1412 yılının Berat Kandili'nde (19 Kasım'ı 20 Kasım'a bağlayan gece) vefat etmiştir. Mutluluğunu "Bayram Sevinci" ile ifade eden Şeyh Hâmid-i Velî, kendisine bir Kurban Bayramı arifesinde intisap eden istikbalin Hacı Bayrâm-ı Velî'si olacak Müderriş Nûman'a bu sevinçle "Hacı Bayram" lakabını vermiştir. Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hakk'a vuslatı ise onun hakiki bayramıdır. Bayrâm-ı Hakîkî'sinin 612. sene-i devriyesinde onu, rahmet ve hürmetle yâd ediyoruz.

Kaynaklarda Somuncu Baba'nın Kabri

Kaynaklara göre ömrünün son dönemini Aksaray'da geçirmiştir. Kabrinin

Aksaray'da bulunduğu, erken dönemden geç döneme kadar pek çok tabakât eserinde, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde ve tarihî belgelerde açıkça yer almaktadır. 14, 15 ve 16. yüzyılları kapsayan tabakât eserleri, bu dönemlere ait arşiv belgelerinin son derece sınırlı olması nedeniyle, birincil kaynak niteliği taşımaktadır. Dönem belgelerinin sınırlı olmasına karşın Şeyh Hâmid'in Aksaray'daki kabrine dair arşiv belgeleri de mevcuttur. Tüm bu bilinenlere rağmen kabrin yeri konusu hâlâ çözüme kavuşturulamamış bir tartışma olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Çünkü Şeyh Hâmid-i Velî'ye ait olduğu iddia edilen bir şecere ve bu şecereye bağlanılarak yanlış yorumlanan bazı arşiv belgeleri konuyu girift bir bilmece haline dönüştürmüştür.

Türbe Bilmecesi

Malatya (Darende), Somuncu Baba Şeyh Hâmid-i Velî'nin kabrinin bulunduğu iddialarıyla öne çıkan ilk yer olarak dikkat çekmektedir. Kayseri, Bursa, Kütahya ve Kocaeli (Gebze) gibi diğer şehirler de bu iddialara sahiptir. Kayseri ve Bursa'da, Şeyh Hâmid'in hatırasına sahip çıkılarak böyle bir iddia dillendirilmekte; Kütahya ve Gebze'de ise büyük ihtimalle başka ekmekçi babalar Somuncu Baba ile karıştırılmaktadır. Bu yerlerdeki iddialarla ilgili ciddi bir yazılı dayanak bulunmamaktadır. Ancak Darende'de durum farklıdır. Çünkü burada, iddiayı desteklemek amacıyla çeşitli arşiv belgeleri kanıt olarak sunulmuş ve bu sayede iddia daha da güçlendirilmiştir.

Darende'nin elindeki en eski arşiv belgesi, 1530 tarihlidir ve bu belgede “*Hazret-i Şeyh Hamîdüddîn*” isimli bir zattan ve *Darende'deki* türbesinden bahsedilmektedir. Ayrıca, 1568 ve 1690 yıllarına ait üç ayrı belgede de aynı zât “*Şeyh Hâmid*” ismiyle anılmakta ve yine *Darende'deki* türbesine atıfta bulunmaktadır. Ancak, bu belgelerde bahsedilen kişinin *Somuncu Baba* lakabıyla tanınan *Şeyh Hâmid-i Velî* olduğuna dair herhangi bir bilgi aynı belgelerde bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu belgelerde adı geçen *Şeyh Hâmid'in* başka bir zât olma ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Darende belgelerinde geçen *Şeyh Hâmid'in* kimliğine dair ilk belge, 1904 tarihlidir. Geç tarihli bu belgede *Şeyh Hâmid*, “*Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretleri'nin mürşidi, Gavs-ı A'zam, Somuncu Baba nâmıyla müstehir Şeyh Hacı Hâmid-i Velî-i Aksarâyî Hazretleri*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu ifade de aslında oldukça dikkat çekicidir. Çünkü Darende belgesinde bile *Şeyh Hâmid*, doğduğu yere atıfta “*Kayserî*” nisbesiyle değil, vefat ettiği yere atıfta bulunan tabakât eserlerindeki gibi “*Aksarâyî*” nisbesiyle tanıtılmaktadır.

1904 tarihli belgeden önce, *Darende'deki Şeyh Hâmid'in Somuncu Baba* olduğunu ilk kez dile getiren kişi ise, 1888 yılında vefat etmiş olan *Muhammed Salih Nihânî'dir*. *Nihânî*, kendisinden başlayarak *Somuncu Baba'ya* ve ondan da *Hazret-i Muhammed'e* ulaşan bir şecere şiiri kaleme

almıştır. Kısacası *Darende Kolu'nun Somuncu Baba'nın* torunları olduğu ilk kez bu şiirle iddia edilmiş ve *Somuncu Baba* da ilk kez bu şiirde seyyid olarak tanıtılmıştır. Yani *Somuncu Baba* ile ilgili girift bilmeceler de böylelikle başlamıştır.

Darendeli Muhammed Sâlih Nihânî'nin Şecere Yanılgısı

Şecere yanılgısı *Nihânî'nin* şiiriyle başlamış olsa da bu şiirden sonra *Darende'de* iki şecere şiiri daha yazılmıştır. Bunlardan biri *Nihânî'nin* oğlu Müslüm Penâhî'ye, diğeri ise *Osman Hulûsî Efendi'ye* aittir. Bu şiirlerde zikredilen isimler, aralarında küçük farklılıklar bulunsada genel itibarıyla birbirine uyum sağlamaktadır. Ancak *Nihânî ile Penâhî'nin* şiirlerindeki isim farklılıkları, dikkate değer bir noktayı ortaya koymaktadır. Baba ile oğulun şiirlerinde yer alan isimlerdeki ufak farklılıklar, şecere iddiasının o dönemde henüz yeni şekillenmeye başladığının önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Bu farklılıklar, aile geleneği ve soy araştırmalarının o dönemki belirsizliklerini yansıtmakta, iddianın henüz tam anlamıyla oturmadığını işaret etmektedir.

Bu şiirler dışında, aynı isimlerin eski yazıyla yazıldığı bir şecere tomarı da mevcuttur. Tarihi belirsiz bu belgeye, seyyid ve şeriflerin soy kütüklerini muhafaza eden nikâbet müessesesi kayıtları arasında rastlanılmamış olmasına rağmen belge muhafaza edilerek *Şeyh Hâmid'in ve Darende Kolu'nun* seyyidliğinin ispat edildiği bir belge olarak sergilenmektedir. *Somuncu Baba* konusunda oluşan girift bilmecelerin temelinde, Darende'de yaklaşık 140-150 yıl önce yapılan bu şecere yanılgısı yatmaktadır. Peki, *Nihânî* bu hataya nasıl düşmüş olabilir?

Anlaşılan ailesinin elinde bulunan 1574 tarihli seyyidlik beratı ve aile geleneği nedeniyle *Nihânî*, seyyid olduklarını biliyor ve her insanın doğasında olan soyunu araştırma merakıyla atalarını daha derinlemesine tanımak istiyordu. Bu doğrultuda ilk adım olarak, *Darende'de* türbesi bulunan ve belgelerde ismi geçen atası *Seyyid Şeyh Hâmid'i* araştırmaya yöneldi. Bu amaçla tabakât eserlerine başvurarak, “*Hâmid*” ismini taşıyan şeyhleri inceledi. Araştırması sırasında karşısına çıkan en ünlü isim olan *Somuncu Baba Şeyh Hâmid-i*

Velî'nin, seyyid olup olmadığını dahi sorgulamadan, sadece isim benzerliği ve şöhretine dayanarak atası *Seyyid Şeyh Hâmid* olduğuna inandı.

Bu inançla dedesi zannettiği *Somuncu Baba'nın* hayatında, kendisinin de bilmeyi arzuladığı seyyidlik şeceresini bulma arayışına girdi ve henüz yeni tanımaya başladığı bu meşhur veli hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı için de onun Şam'da icazet aldığı *Tayfûriyye Silsilesi'ni* yanlışlıkla neseb şeceresi zannetti. Nihayetinde kendi nazarında aradığını bulmuş, merakını gidermiş ve seyyidliğini *Hazret-i Muhammed'e* ulaştıran bir isimler silsilesine kavuşmuştu. Bu silsileyi bulmanın verdiği heyecanla, bildiği dedeleri ile dedesi zannettiği bu isimler silsilesine de muhabbet dolu bir şiir yazdı. İlk hata yapılmıştı ve bu hata, ne yazık ki nice hataların yapılmasına sebep olacaktı.

Somuncu Baba Şeyh Hâmid-i Velî konusunda yapılan hataların temel sorumlusu olarak *Muhammed Salih Nihânî* görünse de asıl sorumlular, bu hatayı, yaptıkları kontrolsüz ve titizlikten uzak çalışmalarla daha da güçlendiren bazı akademisyenlerdir. Çünkü yaptıkları akademik çalışmalar, söz konusu yanlış bilgilerin sağlam temellere dayandığı izlenimini yaratmış ve bu yanlış, zamanla bu çalışmalardan yararlanan diğer araştırmacılar aracılığıyla ülke genelinde yayılmıştır. Nihayetinde de *Darende'de Somuncu Baba* etrafında şekillenen güçlü bir inanç turizmi gelişmiş ve bu turizm, yerel halkın da bu yanlış anlatıya daha sıkı sarılmasına sebep olmuştur.

Kısacası *Darende'de* neseb şeceresi olarak zikredilen isimler, *Tayfûriyye Silsilesinin* bozulmuş bir versiyonudur. Bu noktada “*Tayfûriyye Silsilesi aynı zamanda bir şecere olarak değerlendirilebilir mi?*” sorusu da akla gelebilir. Ancak bu da mümkün değildir! Çünkü *Şeyh Hâmid'in* dedesi ve onun da babasının isimleri tarafımızca tarihî kaynaklardan tespit edilmiştir.

Hırka Silsilesinden Neseb-i Âlîsine

Somuncu Baba Şeyh Hâmid-i Velî'nin babasının, kaynaklarda *Şemsüddîn Mûsâ el-Kayserî* olarak geçtiği bilinmektedir. Tarafımızca tespit edilen ise, dedesinin *Şeyh Yûsuf İzzeddîn el-Kayserî*, onun babasının ise

Şeyh Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî olduğudur. *Şeyh Hâmid'in* oğlu *İzzeddîn Yûsuf Hakîkî*, *dîvânında* “*Zikr-i İsnâd-ı Zîyyü Hırka-ı Mâ*” başlıklı bir Farsça şiir kaleme almıştır. Bu şiirde, *Hazret-i Muhammed'den* başlayıp kendisine kadar gelen icazet silsilesindeki isimleri sıralamaktadır. Ancak *Hakîkî*, bu isimleri şiirinde lakaplarıyla zikrettiği için bazı isimler bugüne dek araştırmacıların dikkatinden kaçmıştır. Eğer icazet (hırka) silsilesinde zikredilen bu isimler zamanında doğru şekilde açıklığa kavuşturulmuş olsaydı, *Nihani* ile başlayan şecere yanlışlığı daha erkenden tespit edilebilirdi. Hırka şiirinde konumuzla ilgili olan kısım, *Hakîkî'nin* “*Şeyh-i Ekber*” lakabıyla *Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'yi* zikrettiği beyitten sonraki beyittir. Çünkü bu beyitte *Hakîkî*, ecdadından bahsettiğini ifade etmektedir:

“*Hem zi ecdâd-ı men zi şemsü'd-dîn
‘izz-i dîn şems-i dîn şeh-i fuzalâ.*”

Bu zamana kadar bu beyit yalnızca tek bir ismi, yani *Şeyh Hâmid'in* babası *Şemsüddîn Mûsâ'yı* işaret ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Ancak bu yorum doğru olamaz! Çünkü *Hakîkî*, şiirinde babası *Şeyh Hâmid'in* ismini de bir sonraki beyitte açıkça zikretmektedir. Bu durum, *Şeyh Hâmid'in* (ö. 1412) babası *Şemsüddîn Mûsâ'nın*, *İbnü'l-Arabî'den* (ö. 1240) hırka giymiş olması anlamına gelir ki, bu kronolojik açıdan mümkün değildir. Dolayısıyla, beyitte birden fazla ismin zikredilmiş olması gerektiği sonucuna varılmalıdır. Bu noktada, beyitteki isimlerin doğru bir şekilde tespit edilebilmesi için silsilenin hangi tarikâta ait olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, *Hakîkî'nin* bu beyitten önce sıraladığı isimlerin ortaya çıkarılması, silsilenin izini sürmemizi sağlayacak önemli bir adım olacaktır.

Hakîkî bu beyte kadar *Hazret-i Muhammed'den* başlayıp *İbnü'l-Arabî'ye* ulaşan isimleri sıralamıştır. Sıralanan bu isimler, *Ebheriyye* tarikâtı silsilesindeki şeyhlerdir. Nitekim kaynaklarda *Şeyh Hâmid'in* babası *Şemsüddîn Mûsâ'nın* da bir *Ebheriyye* şeyhi olduğu açıkça belirtilmektedir. Bu durumda, *Şeyh Hâmid'e* doğrudan atfedilen bir *Ebheriyye* silsilesinin bulunması, *Hakîkî'nin* ecdadından bahsettiği beyitteki isimleri bulmamıza katkı sağlayacaktır. Aradığımız

silsile, Harîrîzâde'nin "*Tibyânü vesâ'ili'l-hakâ'ik*" adlı eserinde mevcuttur.

Harîrîzâde'nin sıraladığı Ebheriyye silsilesi ile Hakîkî'nin sıraladığı silsileyi karşılaştırdığımızda, aralarındaki tek farkın, Harîrîzâde'nin silsilesinde, İbnü'l-Arabî yerine Sadrüddîn Konevî'nin yer alması olduğu görülmektedir. Ancak bu fark kayda değer değildir, çünkü Sadrüddîn-i Konevî, İbnü'l-Arabî'nin üvey oğlu ve halifesidir. Dolayısıyla bu iki isim, birbirlerinin yerine kullanılabilir nitelikte olup, manevi irtibat ve devamlılık açısından herhangi bir kopukluğa yol açmamaktadır.

Bu iki silsilede esas dikkat edilmesi gereken nokta, İbnü'l-Arabî'den veya Konevî'den sonraki kısımdır. Çünkü Hakîkî'nin sıraladığı silsilede ecdadından bahsettiği beyte denk gelen yerde, Harîrîzâde, nisbeleriyle birlikte açıkça üç isim zikretmektedir. Belki Harîrîzâde (ö.1882) bile Şemsüddîn Mûsâ el-Kayserî haricinde zikrettiği iki ismin Şeyh Hâmid'in ecdadı olduğunu bilmiyordu. Hakîkî'nin ecdat beytine denk gelen yerde Harîrîzâde'nin zikrettiği isimler **Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî**, Yûsuf **İzzeddîn** el-Kayserî ve **Şemsüddîn Mûsâ el-Kayserî**'dir. Hakîkî, bu isimlerin koyu renkle belirtmiş olduğumuz kısımlarını şiirine almıştır. Burada Şeyh Hâmid'in oğlu ile dedesinin, babası ile dedesinin babasının isimlerinin aynı olması, aile içindeki isim verme geleneğine işaret ettiği gibi, akrabalık ilişkilerini ortaya koymada da dikkat çekici bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Seyyidlik Bilmecesi

Kaynaklarda Somuncu Baba Şeyh Hâmid-i Velî'nin seyyid olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Onun seyyidliğinden ilk kez söz edilmesi, Darende Kolu'nun Şeyh Hâmid'in torunları oldukları iddiası ile ortaya çıkmıştır. Onun seyyidliği tarihi kayıtlara değil, Nihânî'nin yanılıgısı sonrası şekillenmiş bir inanca dayanmaktadır. Aslında Şeyh Hâmid'in seyyidliği ile ilgili bakacağımız ilk kaynak, oğlu Yûsuf Hakîkî'nin eserleri olmalıdır. Hakîkî eserlerinde Hazret-i Muhammed'e övgü dolu şiirler yazdığı halde, bu şiirlerden hiçbirinde, onun soyundan geldiklerine dair bir ima bile kullanmamıştır.

Hırka (icazet) şiirinde dahi Hakîkî, silsilenin en başında Hazret-i Muhammed'i

zikrederken onun ile olan herhangi bir soy bağına değinmemiştir. Oysa aynı şiirde, ecdadından olduğunu söylediği üç ismi de zikretmiştir. Hakîkî'nin, sıraladığı isimlerden sonra ecdadından olduğunu söyleyerek üç isim sayması, o üç isimden evvel saydıklarının esasında onun ecdadı olmadığının da bir göstergesidir. Ayrıca Hakîkî, babasına yazdığı "*Kâfiyetü'l-hâ terci' der-medh-i sutânî'l-meşâyih hazret-i şeyh hâmidî'd-dîn kaddesa'llâhü sırâhu*" başlıklı methiyede, onu çeşitli övgü dolu ifadelerle anmış olmasına rağmen, bu övgüler arasında onun seyyidliğine dair hiçbir vurguya yer vermemiştir. Şeyh Hâmid'in seyyid olmadığına dair bir diğer kanıt da onun ile birlikte ailesinden gelen hiçbir ferdin isimlerinin başında "seyyid" ibaresinin kullanılmamış olmasıdır.

Örneğin kendisi, babası Şemsüddîn Mûsâ, dedesi Yûsuf İzzeddîn el-Kayserî, dedesinin babası Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî, oğlu Yûsuf Hakîkî ve Hakîkî'nin oğulları Sâfiyüddîn ile Evhadüddîn hatta Evhadüddîn'in oğlu Ekmelüddîn ve onun da torunları "seyyid" unvanını taşımamışlardır. Yani Aksaray'daki şecereye göre, Şeyh Hâmid'e yakın dönemlerdeki bu isimlerde "seyyid" ibaresi kullanılmamıştır. Sonraki dönemlerde bu unvanın kullanılmaya başlandığı görülse de bu kullanım muhtemelen Hazret-i Muhammed'in soyundan geldiklerinin bir işareti olarak değil, temiz ve soylu bir aileden geldiklerini göstermek amacıyla tercih edilmiştir ya da sonraki torunlarda anneden gelen bir seyyidlik söz konusu olabilir.

Kısacası Şeyh Hâmid ve ailesi seyyid değildir; o, Tebriz'den Anadolu'ya göç etmiş bir Türk ailesine mensuptur. Dolayısıyla, Darende'de 1574 tarihinde seyyidlik beratı verilen zatların atası olan Seyyid Şeyh Hâmid, Somuncu Baba olarak bilinen Şeyh Hâmid-i Velî ile aynı kişi değildir. ***Aynı Dönemde İki Şems-i Tebrîzî: Mevlânâ'nın Şems'i ile Şeyh Hâmid-i Velî'nin Büyük Dedesi*** Şeyh Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî, Hakîkî'ye göre İbnü'l-Arabî'nin, Harîrîzâde'ye göre ise Sadreddîn-i Konevî'nin halifesidir. Her iki müellifin bu isimlerden önce zikrettiği zât ise, Evhadüddîn-i Kirmânî (Şeyh Hâmid Kirmânî)'dir.

Şeyh Hâmid'in bu dedesinin İbnü'l-Arabî'nin mi yoksa Konevî'nin mi halifesi olduğunun şu

aşamada belirleyici bir önemi olmadığını daha önce vurgulamıştık.

Belki her ikisinden de icazet almıştır. Burada asıl dikkat çekici olan nokta, Şeyh Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'nin, icazetini bu büyük Ekberîyye şeyhlerinden birinden almasına rağmen, Ekberîyye tarikatını değil de Ebherîyye yolunu devam ettirmiş olmasıdır. Nitekim torunu olan Şemsüddîn Mûsâ el-Kayserî, yani Şeyh Hâmid'in babası, kaynaklarda Ebherîyye şeyhi olarak bilinir. Bu durum bize şu soruyu düşündürmektedir: Acaba Şeyh Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî, bir Ebherîyye şeyhi olan Evhâdüddîn-i Kirmânî'nin de halifesi miydi? Bu nedenle mi icazetini Ekberîyye'den almasına rağmen, Ebherîyye yolunu sürdürmüştü?

Kirmânî ile İbnü'l-Arabî'nin görüştüğü kaynaklarda belirtilmektedir. Bu iki büyük şeyhin sohbetleri, tasavvuf tarihinin önemli buluşmaları arasında yer almaktadır. Şimdi akla gelen önemli bir soru şudur: Acaba Şeyh Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî, bu sohbetler sırasında onların yanında mıydı? Kanaatimizce Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî, yalnızca Ekberîyye şeyhlerinin değil, aynı zamanda Kirmânî'nin de halifelerindendir. Bu çıkarım, Kirmânî'nin Şeyh Hâmid'in ailesi üzerinde

önemli bir etkisinin bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Ailenin, tasavvuf yolunda Ebherîyye tarikatını devam ettirmesi, Kirmânî ile derin bir tanışıklığın ve güçlü bir şeyh-mürîd ilişkisi olduğunun göstergesidir. Bu bağlamda, Kirmânî'nin gerçek adının Hâmid, künyesinin ise Ebû Hâmid olması ile Somuncu Baba'nın da aynı isim ve künye ile tanınması son derece dikkat çekicidir. Hakîkî'nin, oğullarından birine Evhâdüddîn adını vermesi, ailedeki bu manevi ilişkinin ne denli güçlü ve derin olduğunu gösteren başka bir örnektir. Ayrıca Hakîkî'nin, Kirmânî'nin mürîdi olan Ahî Evran'ın "*Metaliu'l-İman*" adlı eserini tercüme etmesi de bu bağlantının bir başka delili olarak kabul edilmelidir.

Buraya kadar ifade ettiklerimiz, Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'nin tasavvufî hayatıyla ilgilidir. Ancak onun tarihçe-i hayatına dair de bazı yorumlar yapmak gerekmektedir. Ne var ki, bu konuda araştırma yapmak oldukça güçtür. Bu güçlüğün temel sebebi ise, Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'nin Mevlânâ'nın sohbet şeyhi Şemsüddîn Muhammed-i Tebrîzî (Şems) ile aynı dönemde yaşamış olmasıdır. Kanaatimizce, bu iki şeyhin hayatları, lakapları ve künyelerinin benzerliği nedeniyle, kaynaklarda tek bir kişinin yani

Şemsüddîn Muhammed-i Tebrîzî'nin kimliği altında sehven birleştirilmiş; böylece Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'nin ismi de zamanla unutulmuştur.

Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî, Mevlânâ'nın Şems'i Olabilir mi?

Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî ile Şems'in aynı kişi olma ihtimali elbette değerlendirilebilir ancak kanaatimizce bu ihtimal oldukça düşüktür. Bu durumu netleştirebilmek ve Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'nin hayatını daha ayrıntılı olarak aydınlatabilmek için, öncelikle Şems'in hayatını detaylı bir şekilde incelemek gerekir. Her iki şahsiyetin tasavvufi yollarını ve etkilerini karşılaştırarak yapacağımız inceleme, daha sağlam bir sonuca ulaşmamıza olanak tanıyacaktır. Kaynaklarda ümmî şeyh Ebûbekir Selebâf'ın, Şems'in şeyhi olduğu belirtilse de “*Makâlât*” adlı eserinde Şems, Selebâf'ın kendisine hırka giydirmedigini ve bu nedenle onun halifesi olmadığını açıkça ifade etmektedir. Şems, hırka giymeyi sohbetle özdeşleştirir ve Mevlânâ ile gerçek hayatta, Hazret-i Muhammed ile ise rüyada sohbet ettiğini belirterek kendisini bir nevi üveysi-meşrep olarak tanımlamaktadır.

Eserinde Şems bu isimler haricinde sohbet ettiği, kendisine şeyhlik yapan başka bir isimden de bahsetmemiştir. Yetkin kalemlere sahip araştırmacılar, Şems'in kalender-meşrep bir sûfî olduğunu kabul etmekle birlikte, diğer Kalenderîler gibi marjinal davranışlar sergilemediğini vurgulamakta ve bu sebeple onun için “melâmetî” tanımının daha uygun olduğunu belirtmektedirler. Şems'in kalenderî-melâmî kişiliğine rağmen Abdurrahman-ı Câmî, onun Baba Kemâl-i Cendî ve Muhammed Rûkneddîn-i Sücâsî'nin müridi olduğunu belirtir. İran şairleri hakkındaki tezkiresiyle meşhur olan Türk asıllı müellif Devletşah, Şems'in tasavvufi silsilesini Sücâsî aracılığıyla Sühreverdî ve Ahmed el-Gazzâlî'ye; Kemâleddin Hüseyin Hârizmî ise Cendî aracılığıyla Necmeddîn-i Kübrâ'ya dayandırır. Burada Şeyh İbrâhim Zâhid-i Geylânî (Gılânî)'den de bahsetmek yerinde olacaktır.

İbrâhim Zâhid'in tarikat silsilesinde de yukarıda bahsettiğimiz Sücâsî ve Sühreverdî bulunur. Ancak bazı kaynaklarda İbrâhim

Zâhid, Mevlânâ ile de irtibatlandırmaya çalışılmıştır. İbrâhim Zâhid'in müridlerinden olduğu anlaşılan Tâceddin Ali Erdebîlî, onun tarikat silsilesini Şems-i Tebrîzî, Sücâsî, Ebherî ve Sühreverdî aracılığıyla Ahmed el-Gazzâlî'ye kadar ulaştırır. Nev'îzâde Atâî, Cemâleddin Hulvî ve Sarı Abdullah Efendi de Şems-i Tebrîzî'yi bu silsileye dâhil ederler. Bu bilgiler tarihsel olarak mümkün görünmekle birlikte, rind-meşrep bir sûfî olan Şems'in zühd ve takvâ yolunu izleyen Sücâsî'nin halifesi ve İbrâhim Zâhid'in de şeyhi olması, düşük bir ihtimaldir. Zaten “*Makâlât*” adlı eserinde Şems ne Cendî ne de Sücâsî'nin adını anmamıştır; sadece Selebâf'tan bahsetmiştir. Bu nedenle, Şems'in bu iki sûfîye mürid olduğu iddiası araştırmacılar tarafından hep şüpheyile karşılanmıştır.

Bununla birlikte, Şems'in gezgin bir derviş olduğu göz önünde bulundurularak bu iki sûfîyle tanışıp sohbet etmiş olma ihtimali de mümkün görülmüştür. Anlaşılan müellifler Şemsüddîn-i Tebrîzîleri karıştırmış olmalılar. Kanaatimizce Sücâsî'nin halifeleri arasında sayılan, silsilesinin Sücâsî aracılığıyla Ahmed el-Gazzâlî'ye kadar ulaştığı söylenen Şems-i Tebrîzî, aslında Somuncu Baba Şeyh Hâmid-i Velî'nin büyük dedesi olan Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'dir. Bu kanaatimizi oluşturan en önemli sebep, Mevlânâ'nın Şems'inin bu silsileye uzak görünmesine karşın, Şems-i Tebrîzî'den Ahmed-i Gazzâlî'ye uzanan bu zincirin, Hakîkî tarafından hırka (icazet) şiirinde zikredilmiş olmasıdır. Bu durum, Şems-i Tebrîzîlerin karıştırıldığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Şunu da belirtmek gerekir; kaynaklarda Şems'in babası hakkında da iki farklı rivayet bulunmaktadır. Bir rivayete göre babası, Horasan'ın Bezer vilayetinden ticaret maksadıyla Tebriz'e gelip yerleşen Ali bin Melikdâd isimli bir kumaş tüccarıdır. Diğer bir rivayete göre ise, İsmâilî dâisi ve Hasan Sabbâh'ın halefi olan Kiyâ Büzürgümmîd'in neslinden gelen, Alamut valiliği yapmış Hâvend Celâleddin Nev Müselman'dır. Bu iki isimden birinin, Şems ile karıştırılmış olan Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'nin babası olabileceği göz ardı edilmemelidir. Kanaatimizce, Horasan-Bezer'den Tebriz'e gelip yerleşen Ali bin Melikdâd isimli kumaş tüccarının, Şemsüddîn Mûsâ Tebrîzî'nin babası olma ihtimali yüksektir. Bunun en büyük göstergesi, Şeyh Hâmid'in ailesinin kökeninin Türkistan'dan geldiğinin bilinmesi ve

Aksaray'da Şeyh Yûsuf İzzeddîn el-Kayserî'nin Yûsuf-i Horâsânî olarak anılmasıdır.

Bu durumda, Celâleddîn III. Hasan Nev Müselman da Şems'in babası olmalıdır. Devletşâh da Şems'in babası için bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca, kaynaklarda "Kâmil-i Tebrîzî" olarak bilinen Şems ile aynı dönemde yaşamış başka bir Kâmil-i Tebrîzî'nin de var olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Bu ikinci Kâmil-i Tebrîzî'nin de Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî olma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Mevlânâ'nın Şems'inin hayatı, aynı dönemde yaşamış "Şemsüddîn" lakaplı iki farklı Tebrizli sûfinin varlığı göz önünde bulundurulurken yeniden incelenirse, Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'nin kimliği ve etkisi hakkında da önemli yeni bilgilere ulaşılabilir. Bu inceleme sırasında her iki Şems-i Tebrîzî'nin Kirmânî, İbnü'l-Arabî ve Konevî ile görüştüğü de unutulmamalıdır.

Makâm-ı Şems-i Tebrîzî ve Hoy

Oğlu İzzeddîn Yûsuf Hakîkî, hırka (icazet) şiirinde, silsileleri olarak Ebheriyye şeyhlerinin isimlerini sıralamış olsa da Şeyh Hâmid'in Safeviyye icazeti onun Ebheriyye ve Tayfûriyye (Bistâmiyye) icazetlerinden daha yaygın olarak bilinmektedir. Şeyh Hâmid'in Safeviyye'den hangi şeyhten icazet aldığı konusunda çeşitli görüşler vardır. "*Semerâtü'l-Fu'âd*" adlı eserde, Şeyh Hâmid'in icazet almasından kısa bir süre sonra Erdebil'deki şeyhinin vefat ettiği belirtilmektedir. Müderris Nûman (Hacı Bayrâm-ı Velî)'in da 1392 yılında müderrisliği bırakarak Şeyh Hâmid'e intisap ettiği bilindiği için, Şeyh Hâmid'in Safeviyye tarikatından icazetini bu tarihten sonra almış olma ihtimali bulunmamaktadır. Bu durumda Şeyh Hâmid'in Erdebil'deki mürşidi, Şeyh Safiüddîn (ö. 1334)'in oğlu Sadrüddîn-i Erdebilî (ö. 1392)'dir. "*Semerâtü'l-Fu'âd*"da, Şeyh Hâmid'in Şeyh Erdebilî'den icazet alması menkıbevî bir üslupla anlatılır.

Burada şeyhinin adı Hacı Ali olarak verilmişse de, biz bunu düzeltilmiş şekliyle Şeyh Sadrüddîn olarak aktaralım. Rivayete göre, Şeyh Sadrüddîn-i Erdebilî, Hoy'da "Makâm-ı Şems-i Tebrîzî" adıyla bilinen mesire yerinde bir zikir meclisi düzenlemiştir. Bu zikir meclisi üç gün sürmüş ve bu süreçte birçok derviş cezbe hâline kapılmıştır. Zikir meclisinin

sonunda namaz kılınmış ve kelime-i tevhid ile meclis sona erdirilmiştir. Zikir sırasında vecd hâlinde kalan birinin olup olmadığını soran Şeyh Sadrüddîn, dervişlerin Şeyh Hâmid'i bir köşede vecd hâlinde bulmasından sonra, onu halvethaneye almış, halvete sokmuş ve bu sürecin sonunda icazetini vererek Şeyh Hâmid'i Acem diyarından Anadolu'ya halife olarak göndermiştir.

Safeviyye tarikatı şeyhlerinin merkez dergâhı Erdebil'de bulunmakla birlikte, civarda da dergâhlarının yer aldığı bilinmektedir. Hoy'da da bir dergâhları vardır. Burada bulunan Makâm-ı Şems-i Tebrîzî adlı mesire alanı, bugün Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin sohbet şeyhi olan Şems'e nispet edilmektedir ve Şems Minaresi'nin yanında ona izafe edilen bir türbe de bulunmaktadır. Ancak, daha önce bahsettiğimiz doğrultuda Şems-i Tebrîzîlerin karıştırılmasından kaynaklanan belirsizlikler dikkate alındığında, bu mesire alanının vaktiyle aslında Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'ye nispet edilmiş olabileceği ihtimalini söyleyebiliriz. Sadrüddîn-i Erdebilî'nin bu alanı zikir yeri olarak seçmesinin sebebi, muhtemelen, Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'nin, tarikatlarının pîrlerinden olan İbrâhim Zâhid'i yetiştirmiş olmasıdır.

Bu durumda silsilelerinde bulunan Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'nin Erdebil tekkesi şeyhleri tarafından "pîr" olarak kabul edilmekte olduğu ve teberrik amacıyla türbesi yakınlarında zikir meclislerinin kurulduğu da düşünülmelidir. Bu bağlamda, Hoy'daki Şems Minaresi'nin Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'ye ait bir zaviyeye işaret ettiği ve türbenin de ona ait olduğu sonucuna varıyoruz. Zira Şems ile Erdebil tekkesi arasında, Tebriz dışında bir bağlantı kurulamamaktadır. Dolayısıyla Hoy'daki bu türbenin, kaynaklarda karıştırıldığını düşündüğümüz ikinci bir Şems-i Tebrîzî'ye yani Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'ye ait olma ihtimali oldukça yüksektir. Bu durumu destekleyen en önemli nokta, Safeviyye şeyhlerinin Hoy'daki bu alanı özellikle önemsemesidir. Kısacası Şeyh Hâmid'in vecd hâlinde kaldığı yer, büyük ihtimalle büyük dedesinin mekânı; zaviyesinin ve türbesinin bulunduğu Makâm-ı Şems-i Tebrîzî'dir.

Şeyh Hâmid'in dedesi Yûsuf İzzeddîn el-Kayserî

Daha evvel açıkladığımız üzere Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî, büyük ihtimalle Ebheriyye icazetini Rûkneddîn-i Sücâsî'den ve onun diğer halifesi Evhadüddîn-i Kirmânî'den almıştır. Ayrıca İbnü'l-Arabî yahut Konevî'den de Ekberîyye icazeti almıştır. Hem Hakîkî hem de Harîrîzâde'ye göre, oğlu Yûsuf İzzeddîn el-Kayserî'ye de icazet vermiştir. Şems-i Tebrîzîlerin karışmış olmaları sebebiyle anlaşılıyor ki Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'nin icazet verdiği bir başka halifesi de İbrâhim Zâhid'dir. Bu durumda, Yûsuf İzzeddîn el-Kayserî ile İbrâhim Zâhid pirdaştır. İbrâhim Zâhid'in en meşhur halifesi, Safeviyye tarikatının pîri olan Şeyh Safiyüddîn'dir. Şeyh Safiyüddîn ise Şeyh Hâmid'in şeyhi Sadrüddîn-i Erdebîlî'nin babasıdır. Bu durumda, Yûsuf İzzeddîn el-Kayserî'yi aramız gereken çevre, İbrâhim Zâhid ile Şeyh Safiyüddîn çevresi olmalıdır.

Bu tespit, Şeyh Hâmid-i Velî'nin Erdebil Tekkesi ile olan ilişkilerinin yalnızca kendi dönemine has olmadığını, aksine bu tanışıklığın ailevi kökenlere de dayandığının güçlü bir göstergesidir. İbrâhim Zâhid'in çevresine baktığımızda, öne çıkan iki halifesinin, damadı Safiyüddîn-i Erdebîlî ile Ahî Yûsuf el-Halvetî olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda, aradığımız Yûsuf İzzeddîn el-Kayserî'nin, İbrâhim Zâhid'in halifesi olup Niğde Tepeviran'da bir zâviye kurmuş olan Ahî Yûsuf el-Halvetî olması kuvvetle muhtemeldir. Şeyh Safiyüddîn'in yakın çevresinde bulunan Mevlânâ el-Âbid İzzeddîn Yûsuf-ı Enderûdî'nin de Yûsuf İzzeddîn el-Kayserî olabileceği düşünülebilir. Bu iki isim arasında hem isimlerin uyumu hem de Şeyh Hâmid'in bir eserinde dedesinin isminin "Abdullah" olarak geçmesinin "el-Âbid" lakabıyla örtüşmesi dikkate değerdir.

Tüm bu ihtimallerle birlikte Şeyh Safiyüddîn'in pîrdaşı Ahî Yûsuf el-Halvetî ile Şeyh Safiyüddîn'in arkadaşı Mevlânâ el-Âbid İzzeddîn Yûsuf-ı Enderûdî'nin de aynı kişi olmaları ihtimali vardır. Nitekim bu tür kimlik örtüşmeleri, dönemin tasavvufî çevrelerinde sıkça karşılaşılan bir durumdur ve bu bağlamda her iki ismin de Yûsuf İzzeddîn el-Kayserî'yi temsil ediyor olması mümkündür. Erdebil Tekkesi, Şeyh Hâmid-i Velî'nin ailesinin üzerinde de etkisini sürdürmüştür. Bunun en önemli göstergelerinden biri, oğlu Yûsuf Hakîkî'nin dîvânında Şeyh Cüneyd-i

Erdebîlî'ye yazdığı şiiirdir. Ayrıca, Şeyh Safiyüddîn-i Erdebîlî etrafında şekillenen "Safvetü's-Safâ" eserinin Anadolu'daki ilk kısmî çevirisi, 17. yüzyılda, Şeyh Hâmid ailesinin damatlarından Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî (d. 1599) tarafından yapılmıştır. Bu çeviride Safevî müritlerine dair bazı anekdotların yer alması, Aksaray'daki Somuncu Baba soyundan gelen şeyhlerin kontrolündeki tekkelerde, bu kişilerin teberrüken sıkça anıldığını göstermektedir.

Bilmecenin Nihai Cevabı

Özetle, Darende'de bulunan ve Somuncu Baba Şeyh Hâmid-i Velî'nin neseb şeceresi olduğu iddia edilen belge, gerçekte Şeyh Hâmid'in Tayfûriyye Silsilesi'nden bozma isimlerle oluşturulmuş, tarihi belirsiz ve nikâbet dairesi kayıtlarında yer almayan, onaysız bir belgedir.

Harîrîzâde'nin Ebheriyye Silsilesi'nde zikrettiği isimlerin, Şeyh Hâmid'in oğlu Yûsuf Hakîkî'nin şiirinde ecdâdından olduğunu belirttiği isimlerle örtüşmesi, Şeyh Hâmid'in gerçek dedesi ve dedesinin babasının kim olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, Şeyh Hâmid'in dedesi Şeyh Yûsuf İzzeddîn el-Kayserî, onun babası ise Şeyh Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî'dir. Sonuç olarak, Darende Kolu tarafından sergilenen şecerede, Şeyh Hâmid'in babası Şemsüddîn Mûsâ'dan yukarısı kesinlikle doğru değildir.

Şecerenin üst kısmının yanlış olması, Şeyh Hâmid'den sonraki alt kısmının da yanlış olacağı anlamına gelmez elbette ancak Şeyh Hâmid'in Abdurrahmân-ı Erzincânî'nin kızıyla evlendiği iddiasının Darende'de öne sürülmesi, şecerenin alt kısmını da dikkatle değerlendirmemiz gerektiğini göstermektedir. Darende Kolu her ne kadar kendilerini Somuncu Baba'nın torunları olarak kabul etseler de gerçek farklı olabilir. Çünkü Erzincânî'nin iki oğlunun 1525 ve 1530 tarihli belgelerde sağ olarak geçtiği göz önüne alındığında, onun kızıyla evlenen Şeyh Hâmid'in, 1412'de vefat eden Somuncu Baba Şeyh Hâmid-i Velî olamayacağı açıktır. Dolayısıyla Darende'deki Şeyh Hâmid, seyyid olan başka bir Şeyh Hâmid olmalıdır.

Kanûnî döneminde kayınbabası Erzincânî'nin vefat etmiş olması ve

kayınbiraderlerinin de o dönemde hayatta olmaları göz önüne alındığında, Seyyid Şeyh Hâmid'in yaşadığı dönem, Kanûnî dönemiyle birlikte Yavuz dönemi, hatta II. Bayezid dönemi de olabilir. Bu bağlamda, “*Tacü't-Tevârih*” adlı eserde II. Bayezid dönemi velileri arasında zikredilen Seyyidzâde Seyyid Hamid'in de bu kişilikle bağlantılı olabileceği değerlendirilmelidir. Olasıdır ki önce Sultan Bayezidler (I. Bayezid ve II. Bayezid), bu sebeple de sonra Şeyh Hâmidler birbirleriyle karıştırılmıştır.

Darende'deki şecerenin hatalı olduğu ve Darende belgelerinde geçen Şeyh Hamid'in seyyid olan başka bir Şeyh Hamid olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca, Seyyid Şeyh Hamid'in yaşadığı dönemin Somuncu Baba'nın dönemiyle örtüşmemesi, Darende'deki kabir iddiasını artık geçersiz kılmıştır. Somuncu Baba'nın kabrinin Aksaray'da olduğu hem tabakât eserlerinde hem de arşiv belgeleri ile diğer yazılı kaynaklarda açıkça ifade edilmiştir. Bu eserlerden en erken tarihlilerinden biri olan “*Nefahâtü'l-Üns*”, Şeyh Hâmid'in vefatından 66 yıl sonra yazılmış olup, kabrin Aksaray'da bulunduğunu belirtir.

İlk Bayrâmî-Melâmî kaynaklarından “*Mir'âtü'l-Işk*” ve ailenin damadı Rızâyî'nin eseri “*Nüzhetü'l-Ebrâr*” da aynı bilgiyi teyit eden önemli eserlerdendir. Nitekim bu eserleri takiben Evliya Çelebi de “*Seyahatnâme*”sinde Şeyh Hâmid-i Velî'nin kabrini Aksaray'da ziyaret ettiğini anlatmıştır. Kısacası Darende'deki kabir iddiasının tarihi ve belge temelli bir dayanağı bulunmadığı, somut kaynaklarla ispatlanmış olmaktadır. Kabir bilmesinin çözümünden başka dikkat çektiğimiz önemli bir diğer tespit, Somuncu Baba'nın dedesi Şemsüddîn Mûsâ et-Tebrîzî ile Mevlânâ'nın Şems-i olan Şemsüddîn Muhammed-i Tebrîzî'nin, birbirleriyle karıştırılarak tek bir kişi olarak kabul edilmesidir. Bu iddiayı, özellikle Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî araştırmacılarının dikkatine sunuyoruz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

AKGÜNDÜZ Ahmed, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi*, OSAV, İstanbul 2009.

ALTINOK Baki Yaşa, “Hâmid b. Musa el-Kayseri (Somuncu Baba)”, *Kayseri Ansiklopedisi*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, C. 3, Kayseri 2010.

AZAMAT Nihat, “Evhadüddîn-i Kirmânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995.

BAHADIROĞLU Mustafa, “İbrâhim Zâhid-i Geylânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul 2000.

BAŞER Şahin, *Ebû Hamîd Şeyh Hamîd-i Velî*, Akın Ofset, Aksaray 1995.

BAYRAMOĞLU Fuat , *Hacı Bayram-ı Veli Yaşamı-Soyu-Vakfı*, TTK Yayınları, C. 1, Ankara 1989.

CANKURT Hasan, *Seyyid Hasan Rızâyî El-Aksarâyî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve “Miftâhu's-Sa'Âde” Adlı Manzûm Kasîde-İ Bürde Şerhi*, Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları, Aksaray 2015,

CEYHAN Semih, “Şems-i Tebrîzî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul 2010.

ÇELEBİ Evliyâ, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, C. 3, İstanbul 1999.

ÇİÇEK Yakup, “Tibyânü Vesâ'ilü'l-Hakâ'ik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.41, İstanbul 2012.

DEMİRLİ Ekrem, “Sadreddin Konevî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul 2008

HAKİKÎ BABA Yusuf, *Tasavvuf Risalesi ve Metalîl-İman*, Haz. Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

HAKİKÎ BABA Yûsuf, *Yusuf Hakikî Baba Dîvânı*, Haz. Erdoğan Boz, Aksaray İl Özel İdaresi İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları, Ankara 2009.

HASAN RİZÂÎ EL-AKSARÂÎ, *Nüzhetü'l-Ebrâr El-Muttali' Li-Esrâri'l-Ğaffâr*, Haz. Hasan Uçar ve Mustafa Şen, Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları, Aksaray 2017.

TURAN, Muhittin ve Muhammet H. Cankurt, "Aksaraylı Rızâyî'nin Kaleminden Safiyyüddîn-i Erdebîlî Etrafından Gelişen Kısa Bir Hikâye ya da İbni Bezzâz'ın *Safvetü's-Safâ*'sından Kısmi Çeviri", *VIII. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (23-24 Ekim 2023) Tam Metin Kitabı*, Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Merkezi Yayını, Aksaray 2024.

HOCA SÂDEDDÎN EFENDÎ, *Tâcü't-Tevârîh*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.

KARTER Abdullah Sabri, *Aksaray Dağarcığı*, Haz. Zekai Erdal-Mustafa Fırat Gül, Aksaray Üniversitesi, Aksaray 2014.

KUŞSAN, Ahmet ve Mustafa Fırat Gül, *Tabakât Eserleri ve Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba Şeyh Hamîd-i Velî Hayatı, Eserleri ve Kabri*, Çıra Akademi, İstanbul 2024.

LÂ'LÎZÂDE ABDÜLBÂKÎ, *Sergüzeşt-Aşka ve Âşıklara Dair*, Haz. Tahir Hafızalioğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001.

MAHMUD CEMÂLEDDİN EL-HULVÎ. *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemeât-ı Ulviyye*, Haz. Mehmet Serhan Tayşi, Semerkand Yayınları, İstanbul 2013

ÖNGÖREN Reşat, "Safeviyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul 2008.

ÖZDİL Orhan, "Somuncu Baba'nın Mezarı Üzerine Bazı Tespitler", *Tarihin Peşinde Dergisi*, S.11, 2014.

SARI ABDULLAH EFENDÎ, *Gönül Meyveleri – Semerat-ül-Fuat*, Haz. Yakup Kenan Necefzâde, Neşriyat Yurdu, 1967.

TANRIKORUR Ş. Barihüda, "Şems-i Tebrîzî Zâviyesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.38, 2010.

ULUDAĞ Süleyman, "Bâyezîd-i Bistâmî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 1992.

VASSÂF Osmânzâde Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.

YILMAZ Hasan Kâmil, *Aziz Mahmud Hüdayi Hayatı-Eserleri Tarikatı*, Erkam Yayınları, İstanbul 2016.

YILMAZ Hasan Kâmil, "XV. Asır Anadolu Mutasavvıfları Arasında Somuncu Baba'nın Yeri", *Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsî Efendi Sempozyumu Tebliğleri*, Es-Seyyid Osman Hulûsî Efendi Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

SOMUNCU BABA'NIN YAŞADIĞI DÖNEMDE ANADOLU VE AKSARAY'A DAİR...

DR. MUSTAFA FIRAT GÜL

On dördüncü yüzyılda tarih sahnesinden çekilen Anadolu Selçuklu Devleti'nden sonra Osmanlı Devleti kurulmuştur. On beşinci yüzyılda ise İstanbul fethedilmiştir. Evet, iki yüzyılın Türkler açısından özetinin özeti budur. Ama 1300'lü ve 1400'lü yıllarda Anadolu'da daha pek çok şey yaşanmıştır. Genel hatlarıyla da olsa bu iki yüzyılı izâh etmeye çalışacağız.

Ders kitapları başta olmak üzere tarih kitaplarının tamamında Türklerin Anadolu'daki varlığı 11. Yüzyıldan itibaren başlatılır. 1064 Ani Zaferi ve 1071 Malazgirt Zaferi sonrasında Türkler Orta Asya'dan yeni yurtlarına akın akın gelmişlerdir. Oğuzlar'ın kurduğu Büyük Selçuklu Devleti'nin, ırkdaşlarının bu göçlerini iyi organize ettiği söylenebilir. Büyük Selçuklu Devleti göç edip gelen Türkler'i özellikle Bizans sınırında yaşaması için yönlendirerek iki fayda elde etmiştir. Birincisi sınırda yani Bizans'ın hemen yakınında çoğalan Türkler düşman toprağına saldırılar için önemli bir kaynak durumundaydı. İkincisi ise daha önceden yerleşen gruplarla herhangi bir sorun yaşamadan, kalabalık yüzünden çıkabilecek huzursuzlukları en aza indirme tedbiridir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Anadolu coğrafyasında doğan ve büyüyen devleti için Rum Selçuklu Sultanlığı, Türkiye Selçukluları ya da Anadolu Selçukluları ifadesi kullanılmıştır. Biz de pek çok araştırmacı gibi *Anadolu Selçuklu Devleti* ismini tercih ettik.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin en önemli işlerine imza atan sultanlarından olan I. Alâeddin Keykubad'ın 1237'de vefatının ardından veliahdı olan ortanca oğlu İzzeddin Kılıç Arslan ile büyük oğlu Gıyâseddin Keyhusrev arasında taht kavgası oldu. Bu mücadele devam ederken Sâdeddin Köpek, hırsı yüzünden devletin değerli yöneticilerini bertaraf etti. Yine eski dönemlerle kıyaslandığında bâriz bir şekilde yeteneksiz, basiretsiz bir hükümdar olan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in kararları ülkeye telafi edilemez yaralar açtırdı. Adaletsiz, isabetsiz kararlar yüzünden çok büyük bir Türkmen kitlesi olan Babaîler isyan etti. Moğollar da düşman bildiği ülkenin durumundan yani yönetimin zayıflığından, ülkedeki huzursuzluktan haberdar oldukları için harekete geçtiler¹.

3 Temmuz 1243 tarihinde (Sivas'ta, Zara ile Suşehri arasındaki yerde) vuku bulan

¹ Erdoğan Merçil, "Anadolu Beylikleri", *TDVİA*, C.3, 1991, s.138.

Kösedağ Savaşı Anadolu Selçukluları'nın Moğollar karşısında ağır yenilgiye uğradıkları, kaderlerini belli eden savaştır². Bilindiği kadarıyla çok ciddi hatalar yapıldı ve zafer adeta Moğollara hediye edildi. Yenilgi sonrasında "Selçuklular Moğollar'a her yıl 3.600.000 dirhem (gümüş para, akçe), 10.000 koyun, 1000 sığır, 1000 deve vereceklerdi"³ ve bu yenilgiyle birlikte Anadolu'da artık Moğol dönemi başladı denilmektedir.

Nihayet 1243 yılında Kösedağ'da Moğollar karşısında uğradığı yenilginin ardından Anadolu Selçuklu Devleti hızlı bir çöküş devresine girdi ve İlhanlılar'a tâbi oldu⁴.

14. asrın başlarından itibaren artık Anadolu Selçuklu Devleti kalmamış, 1299 ya da 1302 tarihinde kurulan Osmanlı Devleti başta olmak üzere beylikler tarih sahnesine çıkmıştır. Bu beyliklerin sadece isimlerini yazacağız. İç Anadolu'da, Ermenek merkezli Karamanoğulları Beyliği, Denizli civarındaki İnançoğulları Beyliği, Karahisar (Afyon), Kütahya, Sandıklı, Akşehir ve Beyşehir'i içine alan uç bölgesinde, Selçuklu veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin oğulları ve torunları tarafından kurulmuş olan Sâhib Ataoğulları, Muğla civarında Menteşeoğulları, Balıkesir civarında Karesioğulları, Kütahya civarında Germiyanogulları, Beyşehir ve Seydişehir civarında Eşrefogulları Beyliği, Manisa civarında Saruhanoğulları, İzmir civarında Aydınoğulları, Isparta civarında Hamîdoğulları, Maraş civarında Dulkadiroğulları, Adana

civarında Ramazanoğulları, Kayseri ve Sivas civarında Eratnaogulları, Kastamonu civarında Çobanoğulları, Sinop civarında Pervaneogulları, Ordu civarında Taceddinoğulları⁵.

*"İlhanlılar'ın Anadolu valisi Çoban ve oğlu Timurtaş Anadolu'yu tamamen Moğol idaresi altına sokmak maksadıyla bu beylikleri ortadan kaldırmak istemiş ve kısmen başarılı olmuşlardır. Emîr Çoban'ın 1327'de İlhanlı Hükümdarı Ebû Saîd Bahadır Han tarafından öldürülmesi sonucu Timurtaş, kurtuluşu Memlükler'e sığınmakta bulmuştu. Beylikler için asıl tehlike, Osmanlı Devleti'nin gelişmesi ve Anadolu'nun siyasî birliğini sağlamak için harekete geçmesiyle ortaya çıkmıştır. Özellikle Yıldırım Bayezid zamanında (1389-1402) Karaman, Germiyan, Hamîd, Menteşe, Aydın, Saruhan ve Candaroğulları beylikleri ortadan kaldırılmıştır. Timur'un Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'i mağlûp etmesi bu beyliklerin tekrar canlanmasına sebep olmuşsa da Osmanlı Devleti'nin hızla eski kuvvetini kazanması Anadolu'daki beyliklere hayat hakkı tanımamıştır. Sonunda Osmanlılar bu beylikleri ortadan kaldırarak Anadolu'da siyasî birliği yeniden sağlamayı başarmışlardır."*⁶

Moğolların vesayeti altındaki

Anadolu'ya yeniden birlik ve huzur gelmesini Müslüman ya da gayrimüslim halkın istediğini, beyliklerin de bu gaye ile hareket ettiğini tahmin etmek zor olmasa gerektir. Bilindiği gibi Osmanlı Beyliği, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması sonrasında kurulan beylikler arasında ön plana çıkmıştır ve kısa sürede devlet olmuştur⁷. 1302 Koyunhisarı (Bapheus) zaferi

² Daha geniş bilgi için (bkz. Faruk Sümer, "Kösedağ Savaşı", *TDVİA*, C.26, 2002, s.272-273.)

³ Sümer, *a.g.m.*, s.273.

⁴ Merçil, *a.g.m.*, 138.

⁵ Merçil, *a.g.m.*, s.139.

⁶ Merçil, *a.g.m.*, s.139.

⁷ Feridun Emecen'in bu konudaki yorumu değerlidir:

ile devletleşmenin başladığı kabul edilir⁸. 1326'da Bursa; 1331'de İznik, 1334'te Karesi, 1337'de Kocaeli, 1353'te Çimpe Kalesi, 1354'te Gelibolu, 1361'de Edirne alındı. 1364'te Sırpsındığı Savaşı'nda Balkan devletlerinden bazıları birleşip Osmanlı'yı Trakya'dan atmak istedi ama savaş sonunda kazanan Osmanlı olduğu için Balkanlar'da yayılmanın önü açıldı. 1389'da Kosova Savaşı'nda Sırp'ları mağlup eden Osmanlı Devleti savaş meydanında padişahlarını yani I. Murad'ı kaybetmiştir. Kazanılan zafere sevinemeden padişahlarının ölümüne üzülen Osmanlılar bu olayın şokundan çok geçmeden kurtulmuştur. I. Bayezid tahta geçmiştir.

Yıldırım Bayezid (1389-1402) döneminde Osmanlıların 1396 yılında Niğbolu'da Haçlı ordusuna karşı kazandıkları zafer Türklerin Balkanlardaki egemenliklerini kalıcı hale getirmiştir⁹. Osmanlı'nın en önemli rakibi olan Karamanoğulları Beyliği Niğbolu Zaferi'nden sonraki iki yılda Osmanlı'nın hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu tarihlerde Aksaray da Osmanlı hâkimiyetine girmiştir¹⁰.

Sonraki yıllarda Anadolu'da epey karışıklıklar olmuştur. Bilindiği gibi 1402'de Ankara Savaşı meydana gelmiş; Anadolu'nun siyasi birliğini paramparça eden bu savaşta Osmanlı ile Timurlular karşı karşıya gelmiştir. 28 Temmuz 1402'de Ankara yakınlarındaki Çubuk ovasında gerçekleşen bu savaş sonrasında Anadolu'da fetret devri başlamıştır¹¹. “Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nın ardından ölümü ile geride Süleyman, İsmâ, Mûsâ, Mehmed, Mustafa ve Kasım adlı oğulları kalmıştı. Osmanlı Devleti'ni parçalamak isteyen Timur, Ankara Savaşı'nı kazandıktan sonra Anadolu beylerine ait toprakları Osmanlılar'dan alıp eski sahiplerine iade etmiş, geri kalan yerleri de Bayezid'in oğulları arasında paylaştırmıştı”¹².

Sonrasında ise beylikler yeniden canlanmaya başlamıştır. On beşinci asrın ilk çeyreğinde Anadolu'nun tadı epeyce kaçmıştı. Bu yıllarda elbette hep huzursuzluk olmadı. Kültür tarihimiz açısından müstesna bir yere sahip ve Süleyman Çelebi tarafından yazılmış Türk Edebiyatı'nda ilk mevlid örneği olan *Vesiletü'n-Necat* adlı eser yine bu yıllarda yazılmıştır. Fetret devrinin devam ettiği yıllarda

“İlk yıllarda Bizans hududunda daha çok Bizanslılar ile olan mücadelesiyle bulunduğu yerde bir beylik olarak ortaya çıkan Osmanlılar'ın, diğer Türkmen beylikleri arasındaki yeri ayrı bir önemi haizdir. Türkmen dünyasının kendisine has temel özelliklerinden etkilenen ve aslında bu dünyanın bir parçası olan Osmanlılar XIV. yüzyılın ilk yarısında tıpkı diğer beylikler gibi İlhanlı nüfuzunu yakın bir şekilde hissetmekteydi. Onlar da diğerleri gibi belirli dönemlerde İlhanlılar'ın hareketlerini dikkatle takip etmek zorunda kalmışlardı. 1320'li yılların ortalarında Timurtaş'ın sebep olduğu karışıklık, İlhanlıları esası bir şekilde sarstı. 1326'da uç beylerini sıkıştıran Timurtaş'ın durumunun kötüleşip ertesi yıl Mısır'a kaçması, bütün diğer uç beyleri gibi Osmanlılar'ı da oldukça rahatlatmıştı”.

(bkz. Feridun Emecen, “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.9, Ed. H. Celal Güzel, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.25.)

⁸ Halil İnalcık'ın Osmanlı'nın kuruluş tarihi hakkındaki bu görüşü uzun zamandır tartışılmakta ve genel olarak da kabul görmektedir.

⁹ Mustafa Daş, “Saint-Denis Ruhbanının Kroniği Adlı Fransız Kaynağına Göre Niğbolu Savaşı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXVII, S.1, s.69.

¹⁰ İ. Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.1. s.114.

¹¹ a.g.e., C.1, s.127.

¹² Fahreddin Başar, “Fetret Devri”, *TDVİA*, C.12, 1995, s.480.

Şeyh Hâmid-i Velî Aksaray'da yaşamıştır ve burada vefat etmiştir.

Fetret devri diye bahsedilen bu karışıklıklar 1413 yılında, I. Mehmed'in tahta çıkmaya çalışan kardeşlerini ortadan kaldırmasıyla kapanmıştır¹³. Fazla geçmeden Şeyh Bedreddin isyanı patlak vermiştir. Fetret Devri'nin devam ettiği yıllardaki karışıklığın isyana zemin hazırladığı genel olarak kabul görülür¹⁴ ve Şeyh Bedreddin isyanı üzerinden asırlar geçmesine rağmen halen bazı tartışmaların fonu olarak değerlendirilmektedir.

1421 yılına gelindiğinde Çelebi Mehmed vefat etmiş ve oğlu II. Murad tahta çıkmıştır. 1422'de Düzme ya da Düzmece olarak da anılan Mustafa Çelebi saltanat iddia etmişse de II. Murad tarafından idam ettirilmiştir¹⁵.

1425 yılında Molla Fenârî, Osmanlı'nın ilk şeyhülislamı olarak vazifelendirilmiştir. 1427-28'de Germiyanogulları Beyliği ilhak edilirken 1430'da Selanik fethedildi. Mürşidi Şeyh Hamîdüddîn-i Aksarâyî olan ve

Anadolu'nun “manevî muhafızı” sıfatıyla anılan Hacı Bayrâm-ı Velî vefat etmiştir¹⁶.

1444 yılında II. Murad tahttan çekilmiş ve genç yaştaki oğlu II. Mehmed Osmanlı Devleti'nin yeni padişahı olmuştur. Kaynakların belirttiğine göre batıda ve doğuda yapılan antlaşmaların sükûneti getirdiğine inanan II. Murad ayrıca oğlu Alaaddin'in vefatının verdiği üzüntüden dolayı da sakin bir hayat yaşamak ister. Fakat barış antlaşmalarına uymak bir kenara Türkleri Balkanlardan tamamen atmanın hırsıyla Osmanlı'ya saldırıya geçilmiştir. Fakat umdukları gibi olmaz ve savaşı kesin olarak Osmanlı Devleti kazanmıştır¹⁷. Dört yıl sonra Macar Kralı Hünryadi Yanoş Varna'nın intikamını almak için 2. Kosova Savaşı'nda şansını bir kez daha denemiştir. Fakat bu savaşta da Osmanlı kazanmıştır¹⁸.

II. Murad'ın tahttan çekilmesini fırsat bilip Osmanlı'yı Balkanlardan atmak isteyenler hüsrana uğramıştı. 1451 yılında II. Murad vefat edince oğlu II. Mehmed tahta çıkmıştır. Sadece Türk tarihini değil özellikle Avrupa tarihini ve

¹³ Danişmend, a.g.e., C.1, s.166.

¹⁴ Ali Kozan, “İdeolojik Okumalardan Bilimsel Zemine: Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin İsyânı”, *İSTEM*, S.13, 2009, s.181-198.

¹⁵ Danişmend, a.g.e., C.1, s.182, 184 ve 186.

¹⁶ a.g.e., C.1, s.194, 195 ve 197.

¹⁷ Sayın Emecen bu konuda şöyle yazmaktadır: “...Karamanlılar ve Macarlar'la yaptığı antlaşmaların sükûneti sağladığını düşünerek tahttan çekilme kararı almış, yerini küçük yaştaki oğlu II. Mehmed'e bırakmıştı. Fakat olaylar hiç de ümit ettiği gibi gelişmedi. Müttefik Hristiyan ordusunun aradaki barışa rağmen harekete geçmesi büyük bir telâşa yol açtı, Edirne'nin tahkimi için hazırlıklar yapılmaya başlandı. Bunun üzerine ordunun başına geçmek zorunda kalan II. Murad, Gelibolu'nun Hristiyan donanması tarafından tutulduğunu haber alınca ekim ayı sonlarında Ceneviz tüccar gemilerini kiralayarak İstanbul

Boğazi'nden karşı yakaya geçti. Edirne'ye gidip oğlu Mehmed'i muhafazada bıraktı ve topladığı kuvvetlerle Varna istikametine yöneldi” “...Kaçan Macar ordusunun bir bölümü arka saftaki arabalardan oluşan barikata sığındı, buradan top ve tüfek atışlarıyla Osmanlı saldırısına karşı koymaya çalıştı. Ancak bu, bazı Macar birliklerine geri çekilmek için zaman kazandırmaktan başka bir işe yaramadı. Daha sonra onlar da teslim oldu. Kralın ölüm haberini alan Hunyadi durumun kötüye gittiğini görünce Eflak tarafına çekildi. Panik halindeki kaçış sırasında Kardinal Cesarini aldığı yaraların tesiriyle hayatını kaybetti. Savaş meydanında kalan Macarlar'ın sayısı 7-8000 dolayındadır; Osmanlı kaybı da buna yakındır”. (bkz. Feridun Emecen, “Varna Muharebesi”, *TDVİA*, C.42, 2012, s.527,528.)

¹⁸ Danişmend, a.g.e., C.1, s.221.

dolayısıyla da dünya tarihini değiştiren en önemli olaylardan birisi olan İstanbul'un fethi 1453'te II. Mehmed döneminde gerçekleşmiştir. Bu fetihden sonra padişahın adı tarih kitaplarına "Fatih Sultan Mehmed" olarak geçmiştir. Osmanlı tarihinin dünyaca bilinen padişahı Fatih Sultan Mehmed, fethettiği Konstantinopol'ün eskiden olduğu gibi yine imparatorluk şehri olmasını arzuladığından önemli kararlar alıp uygulamıştır. Fatih Sultan Mehmed, vefat tarihi 1481'e kadar Osmanlı ülkesini büyötmüştür. İstanbul şehrinin nüfusunu çoğaltmak için Aksaray da dâhil olmak üzere özellikle Karamanoğullarının hâkim olduğu topraklardan insanları göç ettirmiştir. İstanbul'daki Aksaray'ın isminin kökeni elbette Aksaray şehrinden geliyor ve bunun delili de Fatih'in çağdaşı olan Âşık Paşazâde'nin eserinde aynen şöyle geçiyor:

"Hünkâr, İshak Paşa'ya emretti: "Sen var! Karamanoğlu'nu ilden çıkar, bu devletsiz Rum, Karaman'da hayli bedbahtlıklar eyledi" dedi. "Şimdi sen var, içinden müfsidini çıkar" dedi. İshak Paşa yürüdü, Larende'ye vardı; oradan sürdü. İçil'e girdi. Karamanoğlu kaçtı, Uzun Hasan'a gitti. İshak Paşa Aksaray'a geldi. Padişah, "Aksaray'dan ev sür, İstanbul'a getir" diye emretti. İshak Paşa padişahın emrini yerine getirdi. Şimdiki Aksaraylı Mahallesi, İshak Paşa'nın sürüp getirdiği halktır"¹⁹.

¹⁹ Âşıkpaşazâde, *Âşık Paşazade Tarihi – Derviş Ahmed Aşık*, Haz. Cemil Çiftçi, Mostar Yayınları, İstanbul, 2008, s.254.

²⁰ Şehzade Cem Sultan ile Karamanoğlu Kasım Bey Aksaray'dan destek istedikleri vakit (1482), Aksaraylılar padişaha bağlılık gösterdiğinden Sultan

Fatih Sultan Mehmed'in 1481'deki vefatının akabinde hangi oğlunun tahta geçeceği devlet açısından önemli bir konu oldu. Cem Sultan tahta geçmek için pek çok ittifaklar yapsa da neticede II. Bayezid tahta geçen isim olmuştur. 1495'te Cem Sultan'ın ölümüne kadar devletin başını ağrıtan bir mesele olan Cem Sultan-II. Bayezid arasındaki mücadele hakkında halen tartışılan konular vardır.

1489-1490 yıllarında Memluk hükümdarı Kayıtbay, Kayseri, Ankara ve Aksaray'ın da içinde olduğu pek çok Anadolu şehrini almış ve yakıp yıkmıştır. II. Bayezid'in büyük bir orduyla geldiğini öğrenmesi üzerine buraları terk etmiştir.

II. Bayezid devrinde Karamanoğlu Kasım Bey, Cem Sultan tarafını tutarak başkaldırmış, Aksaray halkını da kendisine katılmaya çağırmıştır. Ancak Aksaraylılar iktidardan yana tavır alarak, II. Bayezid'e sadık kalmışlardır. II. Bayezid de bu tutum karşısında Aksaraylıları vergilerden belli bir dönem muaf tutmuştur²⁰.

Hicri 924 (1518) tarihli Tahrir Defteri'de göre Aksaray şehrinin mahalleleri ve nüfusu hakkında bilgiler de vardır. Defterde verilen rakamlara göre, 1518 yılında Aksaray şehrinde tahminen 7 bin kadar nüfus bulunuyordu²¹. Yine bu belgenin son sayfasında şöyle yazmaktadır:

II. Bayezid tarafından olağanüstü vergilerden muaf tutulmuştur, sonraki padişahlar da bu muafiyeti devam ettirmiştir. (bkz. BOA, TT.d, 455, s. 571-580.)

²¹BOA, TT.d, 455, s. 571-580.

تقن لافراي علي مروج ابل فیلو اوعلی اوزلویه کلچک استقامت وکلچ
میدو اوزلویه اوانتیر اکلر سلطان یایزید قانده اوعاقبت اوزلویه
اوشاه عالم نیامده اوزلویه وکلچ

Nefs-i Aksaray halkı Cem Çelebi merkûm ile Karamanoğlu üzerlerine gelicek istikâmet etdikleri sebebdan avârizdan mu'âfiyet için Sultan Bayezid Han'dan mu'âfiyetnâme verilmiş ve ba'zı pâdişâh-ı âlem-penâhdan mukarrer nâme verilmiş.

Somuncu Baba Mescidi tamir edilirken

AKSARAY SOMUNCU BABA'NIN İZİNDE BİR ŞEHİR

MUSTAFA AVCI

Aksaray, bu yıl ikincisi düzenlenen **Rûz-ı Vuslat Somuncu Baba Anma Törenleri** ile manevi atmosferini bir kez daha doruğa çıkardı. Şehrin kalbinde hissedilen bu özel iklim hem geçmişin irfanını hem de geleceğin umutlarını aynı meydanda buluşturdu.

2. düzenlenen anma törenine bu yıl **Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Prof. Dr. Numan Kurtulmuş** da katıldı. Program boyunca **Somuncu Baba'nın** hikmetli mirasından derinden etkilenen **Kurtulmuş**, konuşmasında “*Bir olalım, iri olalım, diri olalım*” nasihatini bugün için ne kadar elzem olduğunu vurgulayarak Aksaray halkının manevi mirasına gösterdiği sadakati takdir etti. Onun ziyareti, Aksaray'ın kültürel ve tasavvufi değerlerine verilen ulusal önemin güçlü bir nişanesi oldu.

Bu anma töreninin başarısında **Aksaray Valisi Mehmet Ali Kumbuzoğlu, milletvekilleri, Belediye Başkanı Dr. Evren Dinçer** ve sorumlu kurumların özel ve özverili katkıları büyük rol oynadı. Hem organizasyon kalitesi hem halkın yoğun ilgisi **Somuncu**

Baba'ya ve Aksaray'a duyulan sorumluluk bilincinin canlı bir göstergesiydi.

Bu yılın dikkat çeken en özel dokunuşlarından biri ise **Aksaray Kültür Elçisi Ahmet Safa'nın** sanat sergisiydi. Sergi, gelen ziyaretçilere sadece bir görsel şölen sunmakla kalmadı; **Somuncu Baba'nın** hikmetini renklerle, çizgilerle ve ruhla anlatan bir gönül penceresi araladı. Eserler, Aksaray'ın kültür atlasına yeni bir değer daha kattı.

Aksaray, asırlardır *Somuncu Baba* ve nice *evliyaullahın* nefesiyle yoğrulmuş bir şehirdir... Halkın en büyük arzusu, bu manevi mirasın **resmî olarak da tescillenmesi** ve

Aksaray'ın Anadolu'nun maneviyat haritasındaki yerini daha görünür şekilde almasıdır.

Somuncu Baba'nın **"Hakikati arayan, önce kendi gönlünü temizlesin"** sözünde olduğu gibi, Aksaray da kendi gönlünde taşıdığı bu derin mirası artık daha güçlü şekilde gün yüzüne çıkarmaktadır.

Somuncu Baba der ki:

"Halka hizmet Hakk'a hizmettir."

Bu hikmet, bugün Aksaray'da görev yapan her yöneticinin ve gönüllünün yolunda bir ışık gibi duruyor. Törenlerdeki birlik, düzen ve saygı da bu anlayışın en güçlü yansımasıydı.

Yine buyurur:

"Kim sabrederse muradına erer."

Aksaray'ın yıllardır beklediği o manevi tescilin zamanı da işte bu sabrın, birlik ruhunun ve kararlılığın sonunda gelecektir.

Ve elbette:

"Birlikte rahmet, ayrılıkta azap vardır."

Rûz-ı Vuslat törenlerinde oluşan o büyük birlik tablosu; halkı, idarecileri, akademisyenleri ve misafirleri aynı gönül potasında buluşturdu.

Bu yılki *Rûz-ı Vuslat*, sadece bir anma değil; Aksaray'ın kendi ruhuna yeniden kavuşma yolculuğunun güçlü bir adımıydı.

TBMM Başkanı Numan Kurtulmuş'un katılımı, Aksaray'ın manevi mirasının ülke çapında yankı bulduğunu gösterirken, yapılan her dua ve her eser Somuncu Baba'nın **"birlik"** hikmetini yeniden şehrin sokaklarına yaydı.

Aksaray sadece bir şehir değildir:

*Bir hikmet kapısıdır.
Bir gönül dergâhıdır.*

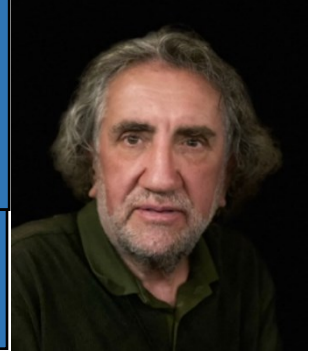
Somuncu Baba'nın nefesiyle yoğrulmuş bir **maneviyat ocağıdır**.

*Ve inşallah bir gün bu hakikat tüm yönleriyle tescillenir...
O zaman Aksaray, geçmişin olduğu kadar geleceğin de ışığı olur.*

PAPA, KONSİL, İZNİK VE ANADOLU'NUN GERÇEKLERİ

MEHMET YAŞAR
SOYALAN

Vatikan Devlet Başkanı unvanını da taşıyan **Papa XIV. Leo**, 28 Kasım 2025 günü saat 15.15 te 3 helikopterin refakatinde, Cumhurbaşkanlığına ait bir helikopter ile *İznik Stadyumu*'na iniş yaptı ve 16.30 da İznik'ten (aynı yerden, aynı şekilde) ayrıldı. İznik'te 1 saat 15 dakika kaldı. Bu süreye Stadyum ile Bazilika arasındaki yolculuk süresi dâhildir; bu yolculuk süresini, gidiş geliş dâhil azami 15 dk olarak kabul edersek İznik seyahatinin bir saatlik bir zaman dilimini kapsadığını söyleyebiliriz.

Papa, Patrik Bartholomeos ve beraberindekiler, stadyumdan, daha önceden hazır edilen resmi araçlarla hiçbir yere uğramadan, doğruca İznik Konsili'nin toplandığı yer olarak kabul edilen Bazilika'ya geçtiler. Papa ve Patrik'in gelişiyile daha önce tüm hazırlıkları tamamlanan, yaklaşık 40 kişinin bulunduğu bir topluluğun iştirakiyle, ilahiler eşliğinde, ayin veya dua merasimi başladı ve yaklaşık 1 saat sürdü. Merasim biter bitmez de yine hiçbir yere uğramadan, (*İznik Ayasofya Camisi'ne/ Kilisesi'ne* uğrayıp uğramayacağı merak ediliyordu) başka herhangi bir ziyaret gerçekleştirmeden İznik'ten ayrıldılar.

Papa, Bazilikadaki tahtalar ve stadyumdaki çimler dışında İznik'te hiçbir yere ayak basmadı; ayağı İznik toprağına değmedi diyebiliriz. Bu merasim sırasında *Papa Leo* ve *Patrik Bartholomeos*, İngilizce, Yunanca ve Arapça dualar eşliğinde Bazilikanın kalıntılarının üzerinde yükseltilmiş bir yürüyüş yolundan geçen bir korteji takip ederek sular altında kalan kalıntılarının yanında mum yaktılar. Merasim veya İznik toplantısı bundan ibaretti.

İznik cenahına baktığımızda ise 28 Kasım 2025 günü İznik sakinleri için pek çok açıdan olağanüstü bir durum arz ediyordu. Birincisi bir günlüğüne şehir başkalarının eline geçmişti; daha önce şahit olmadıkları bir güvenlik/asayiş, denetim ve polis kontrolü vardı. Şehre 2300 polis geldiği ifade ediliyordu. Neredeyse dışarıdan gelen ziyaretçilerin sayısından çok polis vardı. Neredeyse her sokak başına polis barikatı kurulmuş, bir iki nokta dışında şehre girmek yasaklanmıştı. Bazilikanın çevresi 200-300m civarındaki bir mesafeden itibaren muhafaza altına alınmıştı.

Resmi görevliler ve emniyet güçleri dışında gazeteciler dâhil hiç kimse girip çıkamıyordu. Çok erken saatlerden beri görev başında oldukları yüzlerinde yorgunluktan anlaşılabiliyordu. Zaten sahil hattı tümüyle araç trafiğine kapatılmıştı. Güvenlikteki bu abartının hem halkı hem de güvenlik görevlilerini yordduğu fikri bende neredeyse fikri sabite döndü. Bence Hükümetin/ Bakanlığın bu konuda bir orta yolu bulması gerekiyor. Bu koruma çemberinin dışında binlerce insan vardı.

Büyük çoğunluğu da şehir dışından özellikle de yurt dışından gelenlerdi; bunların sayısının 1500 kişiyi bulduğu söyleniyordu. Oteller ve tüm konaklama mekânları tamamen dolmuştu. Bu ziyaretçilerin pek çoğu bir gün önceden gelmişti. Özellikle rahip kıyafetli yüzlerce kişiyi sokaklarda görmek mümkündü. Papa ve beraberindekileri protesto etmek için hazır bekleyen gruplar da buradaydı. Dua merasimi başlayınca onlar da tekbir getirmeye başladılar. İslam dinini anlatan, ücretsiz İngilizce ve Türkçe kitaplar dağıtanlar bile arzu endam etmişti.

Pope Leo XIV

Apostolic Journey to Türkiye. Nicaea 325-2025

27 November - 30 November

One Lord, one faith, one baptism

Sokaklarda dolaşanlar arasında ilginç kişilikler/ karakterler de vardı. Örneğin *Roma'da dönemin papasını vuran Malatyalı Mehmet Ali Ağca* da meydanlardaydı, İznik sokaklarında gezerken ilginç beyanatlarını tekrarlıyordu, Türk medyasının kendisinin kıymetini bilmediğinden yakınıyordu, sadece yerli halkla değil yabancı ziyaretçilerle de şakalaşıyordu.

Yabancılar bile onu bir katil ve suikastçı olarak değil bir şovmen/ünlü olarak görüyordu. Kısacası bu uzun bir günde her şey bir festival/ panayır havasında başladı ve bitti. Zaten Papa da İznik de topu topu bir saat kalmıştı. Ancak zeytin hasat mevsimi olması veya başka nedenlerden dolayı İznikliler Papa'nın ziyaretine pek ilgisizdiler; ne cadde ve sokaklarda daha önceki kalabalıklar vardı ne de Bazilikanın bulunduğu alana benim gibi birkaç yüz meraklı dışında kimse gelmişti. Kalabalığın kahr ekseriyeti yabancılar ve şehir dışından gelen ziyaretçilerdi.

Bu yerli ve yabancı ziyaretçilerin önemli bir kısmı da Hristiyanlardan oluşuyordu. Yabancı oldukları, kıyafetlerinden, yaka/boyun kartlarından, konuşmalarından, ilgi ve alakalarından anlaşılıyordu. Ancak büyük bir basın ordusu vardı. Konunun gazetecilik/ habercilik kısmı bundan ibaretti. İznik sakinleri ve bir kısım ziyaretçiler açısından her şey bir festival/ panayır havasında olmuş bitmişti ama Papa, Patrik, diğer Hristiyan dini kişi ve kurumlar açısından durum pek öyle değildi;

ziyaretin her aşamasının, her noktasının bir anlamı vardı ve sembol yüklüydü.

Ziyaretin Ankara ve İstanbul ayağı dâhil her şey İznik'e, İznik toplantısına kodlanmıştı, ona işaret ediyordu. Papa'nın, Türkiye ziyareti için hazırlattığı her karesi ayrı bir mesaj yüklü görsel zaten bu durumu apaçık ortaya koyuyordu.

Bu görselin ne anlam ifade ettiğini Papa'nın kendisi, *Ankara'da Külliye'deki Cihannüma Salonu'nda* yaptığı konuşmasında şöyle dile getirmişti. “*Şimdiye kadar 4 Papa'nın ziyareti, Vatikan'ın Asya ile Avrupa, Doğu ile Batı arasında köprü olmasının yanı sıra, kültürlerin kesiştiği bu iş birliğinin önemini gösteriyor. İznik Konsili'nin 1700'üncü yıl dönümü, ilk konsilin bugünkü Türkiye topraklarında düzenlenmesi gibi bizi karşılamaya teşvik etmektedir.*”

Papa, Türkiye'nin Doğu/Asya ile Batı/Avrupa arasında köprü olma durumunu dile getirse de asıl köprünün Vatikan olduğunu söylüyor ve Hristiyanların gerçek hamisinin kendisi olduğu, tüm Hristiyanları kuşattığı ve İznik Konsili ruhunun kendilerinde yaşadığı mesajını vermeye çalışıyordu. Cumhurbaşkanı da Vatikan'ın Doğu/Asya-Batı/Avrupa arasındaki köprü olma iddiasını ve İznik vurgusunu görmüş olmalı ki onun bu köprü metaforunun ötesine geçerek, bin yıldır bölgenin sahibi olmasının rahatlığıyla, coğrafi

konumdan çok siyasi konuma atıf yaptı ve Selçuklu'nun çift başlı kartalından örnek verdi.

Bu kartalın başının birinin batıya birinin doğuya baktığını söyleyerek, farklı bir kuşatıcılığa göndermede bulunuyordu. *Ayrıca Papa'nın bu kuşatıcılığına ve Siyonist soykırımına olan sessizliğine bir cevap sadedinde olsa gerek, soykırımcının Gazze'deki Katolik Kilisesini bombaladığını da kendisine hatırlatıyordu.*

Ancak Papa'nın ne Külliye'deki konuşmasında ne de sonraki beyanlarında bu olay dâhil Gazze'ye ve Gazze'de olanlara sessiz kalması, bu köprü ve hami olma durumunun bir retorik ve propagandadan ibaret olduğunu gösteriyordu. Papa ve beraberindekilerin İznik ziyaretine ve İznik'te yapılan merasime, merasimin içeriğine, katılımcılarına, bu ziyaretin ve İznik'te yapılanların medyada ve diğer platformlardaki sunuluş biçimlerine bakıldığında bu ziyaretin Hristiyanlar açısından özel bir önemi haiz olduğu çok açıktı.

Batı Katolik dünyasını temsil eden Papa ile Doğu Hristiyanlarını temsil ettiği varsayılan Rum Ortodoks Patriğinin, yaklaşık bin sene sonra ilk defa birlikte ayin yapıyor olmaları bu anlamı ve önemin açık ifadesiydi. Bu merasimde *Ortodoks Fener Rum Patriği Bartholomeos'un yanı sıra Ortodoks Yunan, Suriye, Kipti, Malankara, Ermeni, Protestan ve Anglikan* kiliselerinden rahip ve piskoposların da hazır bulunması bu önemin bütün Hristiyan liderleri tarafından paylaşıldığının da bir göstergesiydi.

Hristiyan ileri gelenlerinin İznik ziyaretine, İznik Konsilinin 1700. Yılı merasimlerine önem atfetmelerinin iki temel sebebi olsa gerektir; birincisi **Hristiyanlık içi sorunlar**, ikincisi **"Aydınlanma" düşüncesi ve modernizmin hem Hristiyan toplumları hem de insanlığı getirdiği tehlikeli nokta**. Çünkü İznik Konsili Hristiyanlığın temel akidesinin belirlendiği kararların alındığı ilk büyük toplantı ve bu kararlar da günümüzdeki tüm Hristiyan mezhepleri/cemaatleri ve kurumların üzerinde ittifak ettikleri tek metindir. Konsil kararları dini karar ve kurallar olmaları yanında siyasi sonuçları da olan kararlardır.

Zaten konsiller oluş ve yapılış şekilleri itibari ile de siyasi toplantılardır; Krallar/İmparatorlar tarafından toplanır ve onların başkanlığında yapılır. İznik Konsilinde de öyle olmuştur. İznik Konsilini de o dönemde henüz *Hristiyan olmayan Bizans İmparatoru Konstantin* toplantıya çağırması, yönetmiş ve kararları uygulamaya geçirmiştir. Dolayısıyla İznik'teki ziyareti ve tüm Hristiyan cemaat ve kurumlarının (Moskova Kilisesi hariç; ancak toplantıda Rusya'dan da bazı rahipler vardı.) bir araya gelişlerini de günümüz gerçekliğinin *Roma İmparatoru'ndan* (Trump), onun irade ve yönlendirmesinden bağımsız göremeyiz.

İznik Konsili'nin M. 325 yılında hangi siyasi ve dini/ itikadi ihtiyacın gereği olarak toplandığı, toplantı kararlarının bu siyasi ve dini ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığı ayrı bir tartışmadır ve bu makalenin hacmini aşacak niteliktedir. Ancak günümüzdeki toplanma gerekçeleriyle ilintilendirerek söyleyebiliriz ki ne günümüzdeki Hristiyanlık tasavvuru, ne o dönemdeki dini tasavvur ne de mevcut devlet düzenleri aralarındaki ihtilafları ortadan kaldıracak, çatışmaları durdurarak tarihin kanlı izlerini silerek yeni bir çatı oluşturacak fikri ve itikadi bir zemine, donanımına sahiptir ne de Hristiyanların kontrolündeki modern küresel yeni Roma imparatorlukları insanları/ toplumları kapsayacak, koruyacak, bir araya getirecek bir adalet ve yönetim tasavvuruna sahiptir.

Bunların, böyle bir tasavvura sahip olmadıkları gibi böyle bir iradesi ve niyetleri de yoktur. Dolayısıyla bu ziyaret, ziyaretlerden bir ziyaret, İznik toplantısı da toplantılardan bir toplantıdır. Ben bu kısa ziyarete rağmen hem İznik'teki toplantıdan hem de Ankara ve İstanbul ziyaretlerinden Papa'nın önemli kazanımlar ve dersler çıkardığı kanaatindeyim. Bence devlet ve halk olarak onu eli boş göndermedik diye düşünüyorum. Papa'nın Lübnan yolunda uçakta gazetecilere yaptığı açıklamalarda da bu mesajın alındığını gösteriyor.

Bu ziyaret nedeniyle bazı ulusalcılarla muhafazakâr ulusalcıların/dindarların bu çerçevedeki atraksiyonlarının/ söylemlerinin güncel siyasi retorik dışında bir karşılığı ve

anlamı olmadığı kanaatindeyim. Dolayısıyla o tür söylemlere bir anlam yüklemeyi ve önem atfetmeyi doğru bulmuyorum. Şunu söylemeliyim ki, *Anadolu coğrafyasına Hristiyanlık, İslam'dan yaklaşık 500 sene önce girmiş asgari 200 sene bugünün Gazze'sindeki zulümlere benzer zulümlere maruz kalmışlar. Bu süreçte de Hristiyanlık, Roma ve Yunan pagan kültürünün/ inanışlarının ve Pavlus'un öğretileriyle mezcedilerek yeni bir anlayışa, inanışa ve hayat tasavvuruna dönüştürülmüştü.*

İşte Hristiyanlar bu yeni Hristiyanlığın müntesipleri olarak, bu gerçeklik düzleminde özgürlüklerine kavuşmuşlar, yer altı mağaralarından/ şehirlerinden çıkarak insanların içine karışmışlar, diğer toplumlarla birlikte yaşamaya başlamışlardı. Bu durumu kabul etmeyenler ya öldürülmüşler ya da ömürlerini sürgün ve zindanlarda geçirmek durumunda kalmışlardı. Dönemin Roma gerçekliği böyleydi, dolayısıyla **Hristiyanlar ancak gerçek hürriyeti ve dini özgürlüğü Müslümanların bu coğrafyaya egemen olmasından sonra yaşadılar.**

Bu nedenle Anadolu nasıl ki her rengi ve anlayışıyla bütün Müslümanların yurdu ise aynı şekilde her renk ve anlayıştaki Hristiyan'ın da yurdu. Bu coğrafyanın her köşesi bunun şahitliğini yapmaktadır ve bu şahitliği inkâr İslam'ın temel ilkeleriyle de çelişir. Ancak bu coğrafya yaklaşık yüz elli yıldır bir yabancılaşma ve düşmanlaşma sürecine girmiştir ve bu sürece, az çok, Anadolu'yu yurt edinen her bir kesimin katkısı bulunmaktadır. Bu katkıda büyük payları nedeniyle, önce Batıcı ve inançsız İttihatçıların/ Jöntürklerin, sonrasında da onların devamı olan ulusalcıların tektipleştirici, ötekileştirici fikir, politika ve uygulamalarının altını özellikle çizmek gerekir.

Bunlar bu topraklarda hala azımsanmayacak bir güç ve etkiye sahipler, maalesef hala ülkenin temel ideolojik ajandasını 23 yıllık muhafazakâr iktidara rağmen onlar belirliyorlar. Dolayısıyla bu tek tipçi "Aydınlanmacı" anlayış hala, coğrafyanın çocuklarının geleceğini tehlikeye atmaya devam ediyor, özellikle de Müslümanların geleceğini... Bu nedenle inancı ve etnik kimliği ne olursa olsun herkesin bu ötekileştirici,

düşmanlaştırıcı ideolojik anlayışlarla yüzleşmesi ve mücadeleyi elden bırakmaması gerekir. Bu coğrafyada İslam'ın adalet tasavvuru hâkim olduğunda Müslümanlar kadar gayri Müslimler de huzur içinde yaşayacaklardır. Çünkü geçmiş/ Anadolu tarihi bunun en açık ispatıdır.

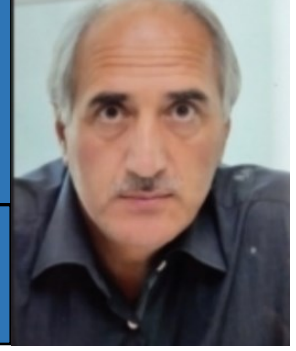
Ancak bunlardan bağımsız olarak Ortodoks Fener Rum Patriği Bartholomeos'un, Lozan Anlaşmasına mugayir faaliyetleri üzerinde özellikle de Yunanistan Devleti ile olan ilişkilerinin sorgulanması kanaatindeyim. Patriğin pervasızlığının nedenleri ve arka planında yatan saikleri elbette tartışmalıyız, ancak kendi adıma söyleyebilirim ki, elimizi ayağımızı bağlayan tabuları aşmadan, Lozan dogmasının dışına çıkmadan gereği gibi konuşabileceğimiz kanaatinde değilim. Bugün ne Fatih Sultan Mehmed'in imkân ve şartlarına hatta iradesine/ vizyonuna sahibiz ne de bugünün dünyası öyle bir dünyadır.

Sanıyorum, en iyimser halimle söylemeliyim ki daha hayati sorunlarımızın olması, Patriğin Yunan Devleti'nin, hatta egemen Batı'nın bir aparatına döndüğünü, onların özel koruması ve imkânlarıyla donatıldığını görmemizi engelliyor. Çünkü görürsek gereğini yapmamız gerekecek. Son olarak Papa'nın İznik ziyareti sonrasında İznik özelinde olabileceklerle ilgili bir hissiyatımı da paylaşmak isterim. Bildiğim kadarıyla İznik, Unesco Dünya Mirası Geçici listesinde. (Unesco'nun Türkiye Web sayfasında da böyle görünüyor.)

Hissiyatım; bu ziyaret sonrasında Vatikan ve Hristiyan entelijansiyasının baskısıyla İznik hızla üst sıralara taşınacağı ve çok geçmeden *Unesco Dünya Mirası* listesine alınacağı yönündedir. Bunun İznik'e ne getireceği sorusu, çok katmanlı kültürü nedeniyle çok önemli olmakla birlikte diğer örneklerinden hareketle İzniklilere ne getireceği veya onlardan neler götüreceği konusunun daha öncelikli olduğu kanaatindeyim. *Çünkü bir coğrafyaya rengini ve kimliğini veren şeyin o yerin sakinleri olduğunu düşünüyorum.*

“BOĞAZİÇİ MEDENİYETİNDEN APARTMANLAŞMAYA...”

ŞABAN KUMCU

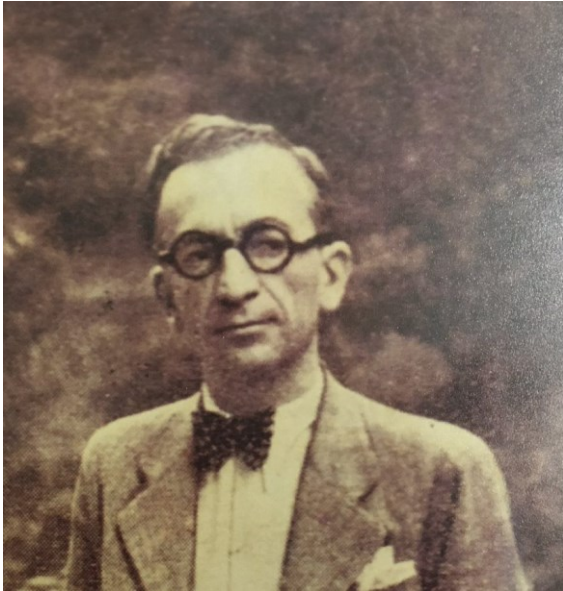

*Bade-nişan gibi doğru yolumuzdan sapmazız Avni
Fir'avn ile Şeddadi binalar yapmazız*

Taşlıcalı Yahya Bey

Milli İdealimiz Apartman Yaptırmak mıdır..?

1960 yılında, bundan tam altmış beş yıl önce, büyük mütefekkir **Peyami Safa'nın**, “**Tasvir-i Efkâr**” Gazetesi'nde yazdığı bir edebi denemesi, yukarıdaki başlıkla çıkmıştır. Milli İdealimiz Apartman Yaptırmak mıdır..? Üstad Peyami Safa, yazısında milletimizin “**apartmana**” olan düşkünlüğünü şöyle dile getirir...

Peyami Safa

“Genç, yaşlı, mühendis, doktor, esnaf, avukat, tüccar, memur, işçi, müteahhit herkesin bilinç altında ve bilinçli olarak gönlünde “**apartman**” yatıyor. Cimri parayı bunun i.in biriktiriyor, iş adamı bunun için taban tepiyor,

avukat bunun için mahkemede coşuyor, doktor bunun için gözünü profesörlüğü dikmiş, vekilin treni gelmeden üç vapur evvel Haydarpaşa'ya damlıyor. **Apartman..!**

Sabahleyin uyanınca bir obüs gibi insanımızı sokağa fırlatan ideal.. **Apartman..!** Varlığımızın tek sebebi, yaşamamızın hikmeti, bahtiyarlığımızın asli gerekçesi, insanlığın gayesi, memleketimizin kurtuluşu, kâinatın sırrı... **Apartman..!** Çimento çok pahalı, demire yaklaşılmıyor ama **apartman** yapılıyor. Şu adam çok akıllı çünkü **apartmanı** var. Şu adam iyi gazeteci, iyi doktor, iyi avukat, iyi mühendis, iyi tüccar, iyi sanayici, iyi usta; çünkü **apartmanı** var. **Apartman** gücün, başarının ölçüsü. **Apartman** uzmanlık belgesi, gelişmenin son noktası.. **Apartman** milli refah, **apartman** milli ülkü..!

Kimse farkında değil ki apartman milli servetin mezarıdır. Çünkü iç piyasalarımızda dolaşımından, ortaya çıkacak sermayeleri, damarda donmuş kan gibi hareketsiz ve kısır bırakır. **Apartmanlar böyle bir salgın halinde milli refaha değil, memleketin sefaletine yol açar. Apartman milli değil, millet zararına ferdi idealdir.** Bundan “apartman yapılması” manasını çıkaracak sersemle konuşacak değilim. Apartmanı bir refah vasıtası olmaktan, millet olmanın bir gayesi olmaya yükselten, milli olmayan, insani olmayan, medeni olmayan, azgın, durdurulamayan kazanç iştahını kastediyorum.

Bu çılgın “yenilemeyen” kazanç hırsı, toplumun menfaatlerini alaşağı edip, yerine ferdin ve kar gruplarının çıkarlarını koyuyor. Bu doymaz lüks ve mal düşkünlüğü bize, yıkılmak üzere olan Avrupa ve Amerika'da on altıncı yüzyılda başlayıp, on dokuzuncu

yüzyılda sona eren, devletin zenginliğini kıymetli maden stokunun ve ihracatın artırılmasına, ithalatın azaltılmasına bağlayan, müdahaleci ekonomik düzenin “**merkantilizmin**” hediyesidir. Oralardan kovulan altın tanrısı, para tanrısı, elmas tanrısı, “**apartman tanrısı**” lüks tanrısı, her iflas eden fikrin, her devrilen putun son vatani burası imiş gibi sürü sürü Türkiye’ye göç ediyor.

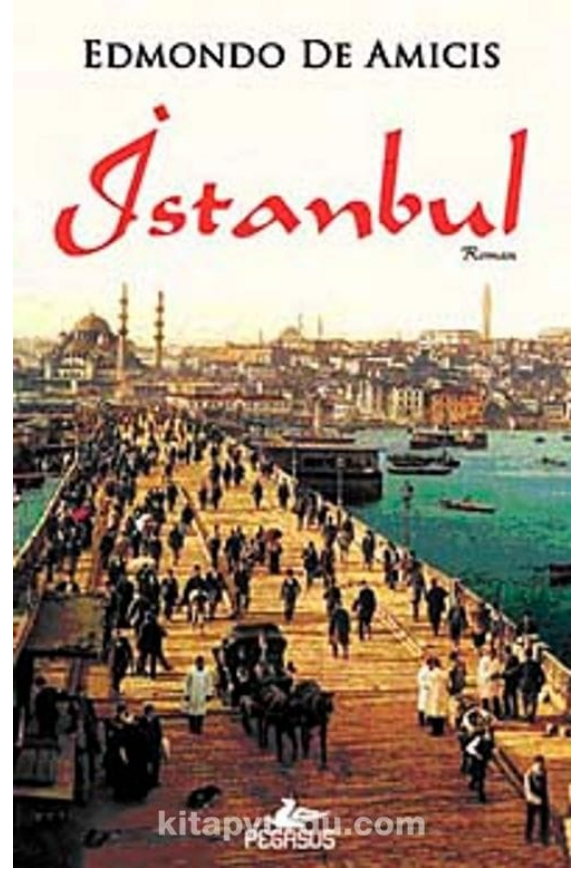
Batı medeniyetini ve sosyal müesseselerini (kurumlarını) bunların köklerini ve gelişme tarihlerini anlamak için değil, yalnız göz bebeklerimizle seviyoruz. Fikren gelişmemiş milletlere mahsus olan; bina, lüks, gösteriş ve süs hasretiyle emekliyoruz. Ensesinde gümüşlü tilki postunun dokunuşunu hissetmeyen Türk kadını bedbaht, (mutsuz, talihsiz) nişan yüzüğünde pırlanta kırıntılarının sıralanmadığını gören Türk kıza bedbaht, kübik divanı olmayan ev bedbahttır.

Fakat odalarında kütüphane, duvarında resim, rafında kitap olmayan ev talihsiz, mutsuz, bedbaht değildir. Eskilerin, “bir lokma, bir hırka” düşüncesi yerini; yozlaşan, soysuzlaşan “her işin başı para” anlayışına bırakmıştır. Gençliğin, hiç olmazsa gençlerimizin ruhundan bu mal, süs ve lüks hayranlığını sökelim. Onların beyinlerine apartmandan önce, hala bir köy Türkiye’si içinde yaşadığımız hakikatini işleyelim...

Bir edebiyat, tarih, kültür ve sanat dergisinde, şehirlerdeki çok katlı yapılaşma, imar, plan, proje gibi, sosyal ve iktisadi konuları içine alan bir yazının yer alması biraz garip gelebilir. Edebiyat ve sanatın “**apartmanlarla**” ne alakası var diye düşünülebilirsiniz. Hiç olmazsa doğrudan bir ilgisi yoktur da diyebilirsiniz. Edebiyatın konusu; insanın hayata dair düşüncelerini, duygularını, sevgisini, neşesini, üzüntüsünü, geçmişe olan özlemini, geleceğe dair beklentilerini dile getirdiği yazılı ve sözlü ürünlerdir. Edebiyat insan ruhunu ve insan hayatını ilgilendiren yüksek değerler manzumesidir. Kısaca, hayatın maddi olayları edebiyatın ve sanatın temel konusu değildir...

Ancak, teneffüs ettiğiniz havanın, içtiğimiz suyun ve yaşadığımız güzelliklerin **apartmanlaşma** yoluyla birer birer yok edildiğine şahit oluyorsanız, edebiyatçının da

söyleyeceği birkaç kelam vardır elbette... **Büyük Osmanlı Medeniyeti, İstanbul’un** tabii dokusunu nasıl korumuş..? Kendi iç güzelliğini,

manevi alemini, eski-yeni uyumunu şehre nasıl yansıtmış..? Tarihe, sanata ve inançlara nasıl değer vermiş, korumuş, kollamış... Bu karşılaştırmaya yapabilmek için, fetihten dört yüz yirmi bir yıl sonra 1874’te İstanbul’a gelen İtalyan romancı, hikayeci, şair **Edmondo de Amicis’in İstanbul** izlenimlerini okuyunca ; büyük tarihçi, “allame, üstad” **Prof. Dr. Halil İnalçık Hoca’nın** deyimiyle, “**prestij medeniyetini**” daha iyi anlamış olacağız. **Amicis’in** bu gezisinden çok değil, seksen altı yıl sonra, romancı, deneme yazarı, düşünür **Üstad Peyami Safa’nın**, tasvirini yaptığı İstanbul’da yapılan betonlaşmayı düşünüp, anlamlandırmaya çalışacağız. **Seyyah yazarın**, sanki bir cennet tasvir eder gibi yaptığı gözlemlerini okuduğumuzda ; “ **kalbimiz sıkışacak ve dehşete kapılacağız...**”

Edmondo de Amicis, Avrupa şehirlerinde gözün ve düşüncenin hemen her zaman dar bir çerçeveye hapsedildiğini, İstanbul’da ise her an sınırsız ve latif uzaklıklara kaçacak bir yol bulabildiğini söyler.

“İstanbul, önünde şair ve arkeologların, sefir ile tacirin, prenses ile gemicinin, kuzeyli ile güneylinin, hepsinin hayranlık duygusuyla belirttiği bu alemde var olan en büyük güzelliştir. Bütün dünya bu şehrin, dünyanın en güzel şehri olduğu düşüncesindedir. Seyahat hatıralarını yazanlar buraya gelince şaşırıp kalırlar. Perhuiser’in dili dolaşır, Turnefort, beşer dilinin bu güzellik karşısında aciz kaldığını söyler, Pouqueville, cennette olduğunu sanır, La Croix sarhoş olur, Marcellus vikontu kendinden geçer, Lamartine, Tanrı’ya şükreder, Gautier gördüğü şeyin hakikat olduğundan şüphe eder ve hepsi tasvir üstüne tasvir yaparak, pırıl pırıl bir üslupla, düşüncelerinin yanında fakir kalmayacak ifade tarzını bulabilmek için boşuna kafa yorarlar.”

Beşir Ayvazoğlu

Edebiyatçı, şair, yazar, gazeteci **Beşir Ayvazoğlu**, “İstanbul Kültürü ve Estetiği” makalesinde Boğaziçi Medeniyetinde kaybolan değerlerimizi şöyle anlatır. “Gezginleri güzelliğiyle dilsizleştiren İstanbul, hiç şüphesiz *Levanterlerin Galata’sı* değil, abidevi camileri kucaklayan ahşap şehir dokusu ve dokuyu sarıp sarmalayan yeşil örtüsüyle **Türk ve Müslüman İstanbul’dur**. Boğaziçi’dir. Süleymaniye’dir. Eyüp’tür, Üsküdar’dır. Dar ve gölgeli sokakları, insanı ezmeyen binaları, hanları, hamamları, küçük mescitleri, çeşmeleri, mezarlıklarıyla son derece insani ve **pitoresk** (resim gibi) bir şehir.” **Amicis**, bu İstanbul’un gelecekte yok olacağını ve **“dünyanın en güler yüzlü şehrinin”** harabeleri üzerine yükselecek modern, korkunç ve gamlı şehri düşünerek dehşete kapılır, kalbinin sıkıştığını hisseder.”

Yirminci yüzyılın en büyü şehir mimarlarından kabul edilen **Le Corbusier**, Türkiye’ye ilk defa 1911 yılında gelir. *Edirne, İstanbul ve Bursa’da* incelemeler yaparak

krokiler çizer. Ressam **Amedee Ozenfant**’la birlikte ortaya koymaya çalıştığı, **“Pürizm’in”** (mimaride ve resimde, arıtılmış, saf, yalın birbiriyle ilişkili sakin bir ahenk ortaya çıkarmak) asırlar önce İstanbul’da hayata geçirildiğini yazar. “İstanbul’da her ev ahşaptır. Çatıları aynı eğilimde olup aynı cins kiremitle örtülmüştür. Bütün büyük binalar, camiler, mabetler, kervansaraylar ise taşrandır. Bütün bunların temeli bir standardın varlığıdır. ...İstanbul’da veciz bir doku görülür. Bütün fanilerin evleri ahşap ve Allah’ın evleri taşrandır.”

Le Corbusier, hayranlıkla çizdiği bazı krokilerin altlarına şöyle notlar düşer. **“Pek soylu biçimlerin melodisi”, “Geçmiş, şimdi gelecek, değişmeyen prizmaların mersiyesi”, “Saf geometrinin ebedi biçimleri.”** **Le Corbusier** sadece mimari eserleri değil, Osmanlı şehir dokusunu da son derece etkileyici bulur. New York bir felaket, **İstanbul’un** ise yeryüzü cenneti olduğunu yazmıştır. *Türkler’de* “bir kişi bina yaptığı yere ağaç da diker” diye yazar.

“İstanbul bir meyve bahçesidir, bizim şehirlerimiz ise taş ocaklarıdır. İstanbul’da evler ağaçlarla çevrilmiştir, insan ile tabiat arasında cazip bir dostluk vardır” diyen ünlü mimar, İstanbul’un olduğu gibi korunmasını tavsiye eder. **Le Corbusier**, ilerlemeyi ve çağdaşlığı yüksek apartmanlar dikmek, şehirlerin göbeklerine fabrika bacaları yükseltmek olarak anlayan yöneticileri, bürokratları ve aydınları uyarır.

1509 büyük depreminde, İstanbul’da taş veya tuğladan yapılmış **“kargir”** binaların çökmesi ve insan kayıplarının fazlalığı, ahşap evlerin tercih edilmesi düşüncesini ortaya çıkarmış ve uygulamaya konmuştur. Bu tercihte **İslami ve tasavvufi** duyarlılığın yanında, **Osmanlı şehirciliğinin** estetik anlayışı da ön plandadır. Ev yapımında mütevazı ölçüler tercih edilmiş, **“şeddadi”** binalar yapmaktan kaçınılmıştır. **Ahmet Hamdi Tanpınar**, **“Sahnenin Dışındakiler”** adlı romanında; ahşap evlerden kurulu mahalleleri şöyle anlatır. “İstanbul mahalleleri yirmi otuz senede bir çehre değiştire değiştire yaşar ve günün birinde park, bulvar, yol, sadece yangın yeri, hali, arsa, geleceğe ait çok zengin ve iç açıcı bir proje olmak üzere birdenbire kaybolur. Dedelerimiz ahşap ev denen şeyi icat ettikleri gün bir imkânı bize hazırlamışlardır.

İstanbul'un mahallerindeki bu değişimi; **Turgut Cansever**, "Rönesans şehirlerimizi dondurmıştır. Türk-İslam şehirlerinde mekân hareket halindedir. Var olan her şey bütün yönleriyle ancak hareket eden göz tarafından görülerek idrak edilebilmelidir" diye açıklar. **Aristoteles**, "Bir şehir, farklı türde insanlardan oluşur, benzer insanlar bir şehir meydana getiremez" derken; **İbn-i Haldun**, "bazı sanatlar, bazı şehirlere mahsustur" der. Medeniyetler mesajlarını sanat yoluyla iletirler. **Mimar Sinan**, hiçbir şey insandan daha değerli değildir, değerli diye bildiğimiz her şey değerini insanla kazanır düşüncesiyle İstanbul'u eşsiz eserlerle donatmıştır. Yeryüzünde İstanbul gibi, içinden deniz geçen başka bir efsunlu şehir yoktur.

Bahçelerin ve ağaçların şehir estetiğinde çok önemli bir yeri vardı. Osmanlı şehirlerinde mezarlıklarda bu yeşilliklerin içindeydi. Koyu yeşil serviler, her biri sanat eseri olan mezar taşları, çiçekleri ve eğretili otlarıyla hayatın içindedir. Ölüm korkusu, mezarlıklarla iç içe yaşanarak yenilmişti. İki alem ; bu dünya ile öteki dünya yan yana dururdu. **Yahya Kemal, ne zaman memleketin nüfusundan söz edilse, ölüleri de hesaba katmak gerektiğini söyler.** Her mezar, toprağa basılmış bir mühür ve tarihe düşülmüş bir not olarak görülmelidir. Bir kültürün ve medeniyetin tarihini mezarlıklardan yola çıkarak yazmak mümkündür.

Yirminci yüzyılın başında, İstanbul'u Avrupa şehirlerine benzetmek isteyen şehir imar plancılarının yaptıklarına ilk karşı çıkanlar İstanbul'da yaşayan yabancı aydınlardır. Bunlardan birisi de **Pierre Loti'dir.** Pierre Loti, bu konudaki düşüncelerini "**Can Çekişen Türkiye**" yazısında şöyle anlatır.

"Yangın özellikle İstanbul'un can evine saldırarak geçmişin harika eserlerini mahvetmekten sanki zevk duyuyor. Ettikleri kötülüğü düşünemeyen yenilikçiler yangınların boş bıraktığı bu yerlerde bugün Amerikanvari geniş dümdüz caddeler açmayı ve aynı biçimde evler yapmayı tasarlıyorlar. Daha fazlası iki yıldan beri **Türk belediyesi şark özelliklerini aksettiren ne varsa tamamını yok etmek istemektedir.** Burada bizde olduğu gibi, ataların değer verdikleri şeyler hakkında saygı hisleri kalmadı. Artık ne camiler ne mezarlıklar

kutsal sayılıyor. Son zamanlarda gelir sağlayan çirkin binaları yapmak için az kalsın tarihi kabristan olan Rumelihisarı Mezarlığı'nı kaldıracaklardı. Burası Boğaziçi'nin Rumeli yakasında en değerli güzellik incisi gibidir. ...Birtakım belediye memurlarının zaten yeterli genişlikte olan caddeyi daha da genişletmek bahanesiyle Şehzadebaşı'nın o güzelim sütun ve kemerlerini pervasızca yıktıklarını, Türklüğe has güzelliklerden birini daha dümdüz ettiklerini öğrendim. Bu kadar aptalca cinayete nasıl göz yumuluyor..."

Son yüzyılda İstanbul'u Avrupa şehirlerine benzetmek isteyen aydınlar ve şehri yönetenler **yüzyıllardır kendi estetiğini bulmuş şehrin çehresini değiştirmişlerdir.** İstanbul sevgisiyle uzun yıllar restorasyon ve tarihi araştırmalarıyla İstanbul kimliğini şehre kazandırmaya çalışan kültür adamı **Çelik Gülersoy, (1930-2003)** İstanbul'daki bu olumsuz gelişmeleri şöyle anlatır.

"Eski İstanbul'da hiçbir imar planı olmadan, belediyesiz, imar bakanlıksız, diplomalı mimarların deste deste projeleriyle çizilmeden keserini omuzuna almış, Müslüman veya gayri müslim bir ahşap ustasının (dülgerin) yaptığı tahta evler, asırlardır birikmiş görgü kurallarıyla birbirlerini kollar ve birbirine tutunurlardı.

Hiçbiri öbürünün üstüne aşırı yükseklikte fazladan çıkmaz, bir diğerrinin ışığını, manzarasını duvar gibi kapatmazdı. Evler böyleydi. İnsanlar da böyleydi. Dünyayı bir amaç değil araç sayan, kendini ebedi hayata hazırlayan, imtihan dünyasında olduğunu bilen eski İstanbul halkı, kendisine sunulan nimetleri ölçü ile alır ve şükrederdi. Dükkanında çığırkanlık etmeden esnaflık yapar. El emeğiyle çalışır, sofrasına gelen yoksul veya yabancıyla ekmeğini paylaşır, evinin manzarasını, aynı gönül rahatlığı, göz ve gönül tokluğuyla önündeki ve arkasındaki komşusuyla bölüşürdü.

O zamanlar kimse denizi doldurup sulak yerde, çimentoyla bina yapmak, para yedirip dağ gibi binasına üç beş kat daha fazla dikmek, karşıdaki iki kulaç denizi görmek için birbiri üstüne devrilir gibi tikiş tikiş yapılar yükseltmeyi düşünmezdi. Başkasının veya devletin toprağına kavga düğüş tek odalı bir

gecekondu oturtup, sonra köydeki tarlasını satarak, hanımının altın bileziğini, küpesini paraya çevirerek tek göz gecekondu yanına bir oda ilave edip, üstüne de kat çıkıp ucube apartmanların sahibi olmak gibi hırsları ve tutkuları yoktu. İnşallah bir gün bu alabildiğine dizginsiz bir kazanç hırısı yerine komşuya ve çevresine saygıyı, fakirlere ve düşkünlere yardım etmeyi insani bir görev bilen bir saygı ve sevgi toplumu oluruz.”

İstanbul'un ve Türkiye'nin büyük felaketi ; sınırsız apartmanlaşma...

Apartman, “Appartement” kelimesi dilimize *Fransızcadan* girmiştir. Ayrılmış bölüm demektir. Çok daireli bina. *Apartman İstanbul'da* 1800'lü yıllardan sonra *Taksim, Beyoğlu, Şişli, Nişantaşı* gibi semtlerde görülür. Bir alafranga moda olarak başlamış, eski İstanbul'un tarihi semtlerindeki konaklarda oturanların ilgisini çekmiştir, *İstanbul'a* göçlerin başladığı sıralarda barınma ihtiyacını karşılamak için yeni yapılan binalarda oda oda oturulurdu.

1930'lu yıllardan itibaren *İstanbul'un* eski ahşap evler yerlerini apartmanlara bırakmaya başladı. 1960'lı yıllardan sonra da müteahhitler, sokak sokak, bina bina dolaşıp, apartmanlaşma sürecini başlattılar. *Apartman* hayatı insanlar arasındaki yakın ilişkileri ortadan kaldırdı. Sokaklar kimsenin olmayan herkesin malı olan yerlere dönüştü. Bu dönüşümden en büyük zarar gören ise çocuklar oldu. Mahallelilik bilinci ortadan kalktı, kültür erozyonu başladı. Çocuklar artık mahallede sokakta değil, apartman dairelerinde, belki de olmayan odalarında büyümeye başladılar.

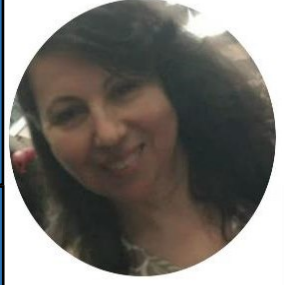
Bu bitmeyen betonlaşma **“apartmanlaşma”** furyasından en çok etkilenen şehrimiz İstanbul olmuştur. Bunun sonucu olarak, İstanbul'un nüfusu süratle artmış, imalat sanayii şehrin içinde kalmıştır, *Fransız mimar Prost'un (1937-1951) planlamalarıyla, Haliç* sanayi bölgesi olmuştur. *Menderes* döneminde, **çağdaş kent - yol-meydan - otomobil** anlayışıyla yapılan yıkımlar sonunda, *İstanbul* tanınmaz hale gelmiştir. **Yahya Kemal Beyatlı** *İstanbul'un* geleceğiyle ilgilenmiş, *Menderes'e* cadde genişletmekten çok, *İstanbul'da* tarihi ortaya çıkartmaya önem vermesini tavsiye etmiştir. Ancak onun sözleri değerlendirilememiştir. Bugün de bu bitmeyen

apartman histerisi hız kesmeden devam etmektedir...

Kaynakça: Peyami Safa, *Seçmeler*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1976. /Beşir Ayvazoğlu, *İstanbul Kültürü ve Estetiği*, İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Profil, İstanbul. / Prof. Dr. Ahmet Emre Bilgili, *Şehir ve Kültür, Eşsizliğin Doruk Noktası: İstanbul*, İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Profil, İstanbul. / Prof. Dr. Korkut Tuna, *İstanbul'un Sosyolojik Dönüşümü*, İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Profil, İstanbul. / Dr. M. Sinan Genim, *İstanbul ve Mimari*, İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Profil, İstanbul.

HEPİMİZ

AYTEN ÇELEBİ

Hepimiz

gidiyoruz eğreti
akşamların duldasında
serpelenerek
kimimiz ateşten un toplar
kimimiz gökten bulut
hep aynı türküyü söyleriz
ertele
ertelenerek
mutluluk adında bir şeyin

Yollar

içimde yollar
içimde yolculuklar
bir garip hasrete uzar
boş kovan misali bedenim
dökülmüş yollara
dökülmüş kalbim
gözlerim
gittikçe geride kalır kıvrımlar

şu dağlar sevdiklerimdi yüce
bozkırlar susuzluğum
vadilerde yarattım kendimi
ben bu vadilerde
ne pınarlar buldum
bir göle turna düştü de
vuruldu çocukluğum
çocukluğumdan geçişlerde ah ne çok
ne çok kayboldum

o istasyonda benim de durduğum
gidenler ne kaybetti
gelenler neler buldu
kimi aşka çevirdi bu yolculuğu
kimi sırtını döndü aya
acıyla gülüyle
ne trenler girdi gara

bu yeni bu son kavşakta
cennetine sığınır ihtiyar
yer bulup binen bahtiyar
yol bitip inen bahtiyar
oysaki yollar
bir uzun bir ince
bir sonsuz yalnızlığa koşarlar

Ne İster

gün battı
aheste güller gibi
süzüldü ufuktan öteye
yalnızlık
sırnaşık dilenci kılığında
siyah elbiseleriyle
girdi geceye
dağı var
bozkırı var
çölü var
çıkıp ta yücelerden
gözlerime dökülen
ırmaklar var
ömrümce akşamları bir de
dili yok ama

Gezer

bir tatlı hayal
gözümde gezer
çocuk masumluğuyla
işlenmiş
ne günahın
ne de sevabın içinde
insanca yalnız
insanca gezer
insanca gözlerinde hayalim

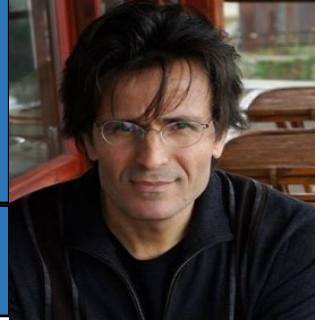

İki Kadın

gülen gözlerinde
af izleri belirirdi sık sık
ellerinde
yumuşak nasırlı ellerinde
dost sıcaklığı ve şefkat
ayaklarının üstünde
dik
ayaklarının üstünde şimşek
soytarı kadın sokağından geçmezsek
kat kat kadın çıkardı
bu taraftan
bölüne bölünerek
boynunda elmas gerdanlık
elinde pırlanta köprü
sırtında astragan kürkü
yüzünde hesaplı gülücük
bölünemezdi ki
her şey mükemmeldi de
içinde kadın yoktu
bir tek

ALEVİN DİLİ

ŞEYHMUS DAĞTEKİN

Gelsin kurusun benim aklım

Senin gömüleceğin yerde

Yaprak olup, toprak olup

Ölümünü örtsün

/

Uçları yazı, uçları kazı olan kelimelerle

Seni bir daha

Ölümün ötesine gömsün

Burnumun dibi cennet

Kafamın ardı cehennem

Aynı ateşte yanmasak da

Sonunu söyler alevin dili

Umut hem acıdır, hem yalan, öyle mi

Eski ateş, yeni yüz

Ensende demir

/

Mum unu yakar

Un mumu boğar

Ya yüz, ya boğul

/

Göz göre göre

Ten dokunur gözün görmediği yere

Ki kendince eldir bu melek
Kendince melek bu el

Ölümü konuşmak
Bize düşmez
Söz ölür
Dilimizden dökülür
Harfleri ölümün

Kefenini alır
Yol boyu sürükler cehennemini
Bir tarafında topu dünya
Öbür tarafında isimsiz harfler
Sessiz sedasız
Hem diş, hem çilek
Zamanı kemirir
Günü gecesinde saklı bir rüya
/
Senden önce de ölüdür
Dediğin her kelime

Bu bir tilki böyle
Babasının öldüğü yerde
Bir balığı kendisine kefen edip gider
Senin bir daha görünmeyeceğin yere

Peki dil bu mudur
Söylediğini unutunca
Ağızdan söze atlamasını bilmez bir serçe midir
Kelime de kemik

Oturduğun yer beşle yedi arası

Bir tarafı göl, bir tarafı kesik el
Bir tarafı ada, bir tarafı yıkık bir saray
Dağdan inip, kendime bir çukur kazarım dersin
Ayaklarıma göz, başıma güvercin dikerim dersin
Elleri göle atıp, balık yaparım dersin
Sonra da ne gölden, ne de topraktan çıkanı yersin
Serçeyle balık arası başlarını çoğaltıp yuvarlarsın
Dağdan ovaya
Bir rivayette, sen beşliydin
Öbüründe, yediler seni
/
Dağ güçlü, toprak oburdur zamanlarımızda

ÇALKALAN YAVRUM

Huzeyme Yeşim
KOÇAK

“*Hayatını onarmak*” isteyen A’nın not defterinden: 10.10.2022

“İnanıyorum ki bu çağda **“maddi kaygı”** insan özgürlüğünü kısıtlayan en önemli faktör. Normal şartlar altında geçim için para kazanma meselesi günün belli bir süresinin ve emeğin verilerek/ kiralananarak/ satılarak elde edilmek şeklinde olmalı diye biliyordum. Ama çoğu kişinin **“kapitalizm”** dediği sistem ancak benim insan manyaklığı olarak adlandırdığım şey nedeniyle maddi kaygı için edilen kavga bir yaşam savaşına dönüştü bu devirde.

Akşam haberlerini izleyerek sinirlerimin zirve yaptığı saatlerde para için birbirini kesenleri, kariyer için arkadaşlarını hiç düşünmeden harcayanları, iş hayatında yükselmek için diğer insanları ciddi ciddi can düşmanı gibi görüp işe giderken adeta savaşa gider gibi hazırlanan hakiki psikolojik sıkıntılı kişileri gördükçe ne kendime ne dürüstlüğe ne de insanlığa inancım kalmadı artık. Biliyorum; fazlasıyla karamsar bir tablo çiziyorum bu söylediklerimle ama bunu okuyan kişiye söylüyorum:

Elini vicdanına koy ve tarafsız bir şekilde söylediklerimi düşün ve haksız isem söyle.

Eğer bugün yaşandığı iddia edilen şey maddi sıkıntı ise ; çocukluğumda kelimenin tam anlamı ile **“yokluk”** mevcuttu. Muz meyvesini senede bir defa görürdük ailecek. Sobalı evde otururduk ve evde sadece bir odanın sobası yanardı. Çocukken alınan ayakkabı kalitesiz köseleyse baya iyi kalite olarak algılanırdı. Zira çocukken alınan standart ayakkabı lastik

ayakkabıydı. Seksenli yıllarda doğanlar onun o güzel(!) kokusunu muhtemelen çok iyi hatırlar. Market denen şey zenginlerin alışveriş yaptığı bir yer olarak kabul edilir gıda alışverişini pazardan yapılır ve orada da özellikle ucuz saatler beklenirdi.

Öğrencilik zordu. Sınıflarda kalorifer olmadığı için sınıfta *Tinal* yakılır ve biz öğrenciler özellikle ilkokulda çok üşüdüğümüz için onun etrafına yakın olmak için çabalarlardık. Kaldı ki zaten karla kaplı yolda okula gelene kadar kaliteli(!) botumuzun içinde ayaklarımız ıslanır ve bazı arkadaşlarımız okula gelir gelmez hemen çorabını kurutmaya çalışırdı.

Bunlar anlatmamın nedeni bu durumla ilgili bir sıkıntı/ şikâyetimin olması değil, aksine başka bir hasreti belirtmektir. *Çünkü bütün bu sıkıntılara rağmen bugünlerde kesinlikle görmediğim bir şey vardı: Mutluluk... İnsanlar mutluydu.* Herkes çabasını gösterir, evi geçindirmek için deli gibi çalışır ama akşam eve geldiği zaman huzurlu olurdu. **“Sağlık yerinde olsun yeter!”** denirdi.

Sonra ne oldu? Biz hangi aşamada delirdik? Seksenlerde doğan biri olarak bana elimde bir araba olmasına rağmen *“keşke otomatik vitesli arabam olsa”* deliliği/hırsı ne zaman geldi Evde bütün aile tek bir sininin etrafında toplanıp tek bir kaptan yemek yerken hangi ara modern olup ayrı tabaklarda yemeye başladı? Kardeşler evde aynı odada yatarken ne zaman aynı odada kalmak eziyet gibi gelmeye başladı bize?

Kimseyi kesinlikle suçlamıyorum ama anlamıyorum. Çünkü bu saçmalıkların dozu günbegün daha da arttı ve sonunda bugün içinde

bulunduğumuz hırs temelli savaş başladı ve bu savaşta vicdan, adalet, kanaat duyularımız tükenme noktasına geldi. Amerikan filmlerinde izlediğimiz ve çok şaşırıp kınadığımız hırs patlamasını artık kendimiz yaşıyoruz. *Bir Konyalı olarak* babam ve onun neslinin diline pelesenk olan dua geliyor aklıma aralıksız olarak: **“Allah sonumuzu hayr eylesin.”**

“Bir sabah uyanıyorum. Mis gibi bahar kokusu geliyor pencereden. Tanıdık bir yerdeyim. Burası benim büyüdüğüm ev. 1958’de yapılan kerpiçten mamul evimiz. Annem sesleniyor. “Gahvalti hazır!” Kalkıyorum. Babam yüzümü yıkamamı söylüyor. Bi dakika..babam...Müsade et, adama biraz bakayım, çok özledim. Ona “baba sana çok ihtiyacım var; sen gittiğinden beri neler yaşadım bir bilsen” deyip uzun uzun anlatmak istiyorum.

Ama konuşamıyorum. Çok ilginç bir his... Bir yandan mutluluktan ölüp her anın tadını hissederken diğer yandan rüyaya benzer bir şeyin içinde olduğumu anlıyor ve üzülüyorum. Evin kokusu, babamın yüzü, o inanılmaz bahar sabahının güzelliği, kuş sesleri, ama hepsinden önemlisi insanların samimi olduğu, mutluluğun var olduğu o dönem. Bir yandan anlamakta zorluk çekerken diğer yandan kendi kendime durmadan anın tadını çıkarma talimatını verip duruyorum. Bir an aklıma deliriyor muyum acaba sorusu geliyor.

Hayatımın geçtiği yerler elimden gidiyor. Gençlik yıllarımın en önemli mekânı gençlik merkezinin olduğu stadyum yıkıldı, park olması için. Kişiliğimin oluşumundaki en etkili faktörlerden biri olan ev yıkıldı, daha modern ve daha beton apartmanlar yapılması için. Neyse ki eğitim anılarım hala sağ, mesela lise tarihi bir mekân. Sanırım o yüzden yıkmıyorlar. *Neyse ki beynimi ve onun içindekileri yıkma teknolojisi yok.. Şimdilik. Gerçi onu da tamir amacı ile iki defa oydular ama olsun, çalışıyor hala. Bir kapısından girdim, diğer kapısından çıkmak için sıramı bekliyorum sadece. **Bir hanmış bu dünya. Boş bir han...***

...

D belirliyor: *“Çizgiler eğrilebilirdi. Tek yol niye “Devrim, Din” ya da ezilmiş bir başka yol, dayatma olsundu ki... Seçilmiş yollardan yürümeye mecbur muyduk ya da yaşamdan ille de bir anlam çıkarmaya?”*

...

G biliyor: *“Dünya cehennemlerle doluydu. Ötekiler de benzer şikâyetleri fazlaca işitmediği halde (ötekiler kimin umurunda); kendine mahsus cehennemlere düşüp duruyordu. Dünya onları habire imal ediyordu.*

“Sen mi yaman, ben mi?” diye gazapla kükredi.

Yakacaktı. sadece Roma değil, dünyayı ateşlere salacaktı.

İçi yanıyor, görünmez bir duman yükseliyordu, kavruluyordu.

Yol açılıyordu. “Ateş, seni çağırıyordu.” Başka çare yoktu. İtfaiyeci, ateşe benzin dökecekti.

Ateş, ateşi sökerdi. Ateşin ziyası, ancak karanlıklara iyi gelirdi. Küller keyifli, dans eder giderdi.

Üzerinde hiç korku, tazyik hissetmez, küçülür, sağa sola karışır.

O bir yakmalıktı (krematoryumdu); ölüydü aynı zamanda. Ateşle canlanacaktı.”

...

Akran L: *“En küçük bir seste bile âdeta irili ufaklı bir facianın habercisi gibi tetikte duruyor. İşittiği, gördüğü kendi mahiyetini kaybedip, bir musibetin davulcusuna, tellalına dönüşüyor. Komşunun telefonu, küçük bir bağrıışma, elektrik süpürgesinin dev sesi, kahkahalar inkılap ediyor.*

Mesele; çevrenin, bağlantıların, eş dostun, çoluk çocuğun beklendiği gibi olmaması değil aile, kalabalıklar içinde de *a sosyal*, anlaşılamamış hissediyor. Belki kendisi, belki yaşananlar hep bir engeli, mâniayı ortaya getiriyor. Zaten otomatiğe bağlanmış bunalımda. Zevkler tükendi. İlk tanışma, tatma anlarından sonra pörsüyor. Sıkılıveriyor sıvışıyor hemen.

Hızla ortam, renk, nitelik değiştirmeli.

Uzak yakın kötülükler, kıskacına alırdı bazen ve bunların sayısı çoğalırdı.

N’etmeli? Kaptan kaba girmeli. İnsanları, tabiatı, eşyayı silkelemeli.”

...

Akil N: “Her şey kuruyor, dağılıyor, çürüyor. Işık örtülüyor, sevgi kararıyor, erdem berhava oluyordu. Her yer soğuk ve ıssızdı. Yalnızlığını alçak, şefkatle kuşatacak bir kişi bile yoktu. Bazen öyle geliyordu ki, Dünyaya yabancıydı, tabiata, iki ayaklılara. Derhal sınırlar, dikenli çitler çiziveriyordu. Özene bezene arayıp bulduğu şey: **Bulamaç**’tı. Yegâne çare, retti. Ayrıca **inkâr**, kârdı bazen. Toplumsal kabuldü. En azından malûm çevrelerce, itibarınız artardı. Etiketlere, kalıplara, köşe(gen)lere sığınıp da ne yapacaktınız?”

...

Arkadaş **Oo:** *Reiki, üçüncü gözler, ruhsal keşifler, dağ ve hava yolculukları, şakralar, taklalar, akışlar, sırlı mesajlar, Tibet mabet.* Aman bana takdisle bir enerji lütfet. Ancak kadar çok yerden enerji alıyordu ki **körkütük kötürüm** kalıyordu. (Ossunnn, ne ziyarı var) Modern, şık, Avrupa onaylı, kimi Batı dünyasını da arkasına almış görüşler, fikirler. Çevresiyle uğraştırmaz, şimşekleri çekmez zararsız.

Kararsız, çok kararsız... İç kay(n)ıyordu. **Ommm!**”

...

Rüzgârgülü P: “Yunus’un sözleri şöyle değişiyordu:

Taşkın yine deli benlik!

“Sular gibi çağlar mısın?”

“Allahü Ekber! Allahü Ekber!

Duyamıyorum. Ses yok. **Parazit!** ParazîT!

Işıklar kapalı kalsın! Kapalı kalsın!”

...

Dünya vatandaşı R: “Dünya berbat, sakat. Biliyorum, kötü şeyler olacak. Yarınlarımıza kıyılacak. O zaman çekiver kuyruğunu, bu âlem bitsin. Gerilim üretirsin, depresyonlarda titrersin. Her geçen pis bir

günde tezlerini doğrular, desteklersin ve işin en hoşu(!) sen bu yoldan gitmeyi, dehşetle, köpek gibi seversin. Bağlı olduğun hayatın tellerini tek tek, ya da topluca kopartırsın.

“**Küçülmek, alçalmak**” denilen şey aslında güzeldir, hem neye göre konuşuyoruz? İnsan aslında gizli bir zevk duyar. Seni/ Beni özgür kılar. Ruhun bir yerlerden onay bekler ve alır. Sonra bu şeytani iğvayı(!) ayvayı mütemadiyen talep eder ve özgürlük çitasını habire yükseltir, gururlanırsın.

Dipsiz hürriyetinde bir yüceliş, irtifa imkânı... Ne yani seçme hakkımız yok mu? Mecbur muyuz sizin Orta Çağ felsefenize ram olmaya dersin. Pislik yapışkandır ama heyecandır, keşfedilmemiştir. Bir sınırı yıktıkça, hududu aştıkça, sanal alkış sesleri çoğalır. Bir noktadan sonra toplumla müşterek noktalar silinir, kısır bir döngüye girilir. İçinizdeki sesler, şahsiyetler çoğalır, tereddütler, inkıtarlar, vesvese denilenler. Esasen bir noktadan sonra ilkler gibi seslerin de önemi kalmaz. Teslim olursunuz.”

...

Bayan Y: *Bütün tutunduğum dallar çürük, her yer örümcek evi. Görünüşe bakılırsa ben de bir örümceğim ve başka nerede yaşayabilirim..???*

...

Kaya, endişeliydi. “Ben’inden hoşnut değildi. Zaman zaman çeşitli kılıklara bürünüyordu. Aynada gördüğüyse, aynı alelade, sıradan adamdı. Makyaj çare değildi. Ben’dan sıkılıyordu; yumuşak ya da sert bir meyveymiş gibi sıkılıyordu. Posa halinde bir kenara atılıyordu.

Sonra. aradığın *benliği* bulabilmen için hangi kapılardan geçecektin. *Dar kapı, duvardaki kapı, popüler kapı, arka bahçenin kapısı...* Kapıyı açtın ve düştün, çamura bulandın, uçuruma yuvarlandın. Han(g)i rehber?

Elbette bir rehberler korosu vardı. Çocukluktan getirdikleri, mizacı, ilişkileri, kendi özeli bir tarafa; teknolojik araçlardan, medyadan sırtıp kırıtanlar, ağlayanlar, kör ruhlara sızanlar. Ortalık kılavuz kayınıyordu, **gerçekleri** arada kayınıyordu. Hangi birine

kulak vereceğini şaşırdığın fısıltılar, gürültüler.
Türlü tesirler, büyü patlaması, sanatlı albeniler,
menfi cazibeler...

Ara(ştı)rıldığı bu evrende değildi.
Neredeydi? Kayıptı, Gaipti, Garipti.”

...

Adı da kendi gibi **Aydın**’dı. Bembeyaz
bir sayfaya içini döktü: “*Bir hayalim vardı. Onu
kuşatacak bir kimse bulamıyorum. Ya dar
geliyor ya bol ya da dökülüyor. Yine istikbale,
yine geleceğe kalıyor. Yardım gelmiyor.
Masaya oturup, ruhsal krizimi yönetemiyorum.
“Kahraman Ben’im. Neden başkalarına
“kurtarıcı, kâmil, kılavuz” gibi paye vereyim,
arşa çıkarayım”*

Hüküm, teklif, karar, yön gösterme,
tavsiye başkasından geldiğinde; azalıyordu.
Neticede hükümdar kendisiydi. Darlık, genişlik,
açılım da buyruklarına tabiiydi. Egosunun
tasarımları hoştu. *Ressam, boyacı, avukat,
yazar, hâkim, çizdiği bir bilgi, kahraman.*

Sorular, sorular.. Hiçbiri
cevaplanmamış sualler. Evler.. Evler.. Kapkara
bir ‘iç evin’ baskıladığı, dünya evini yaktığı bir
mahal. Ben’in Evi. Bir isyan duygusu daima
uyarıyor. En güzel şeyler, hatıralar, aşk renkleri
hemen soluyor; bir öfke, küçümseme,
hafifletme hissiyle değer, anlam kaybediyor.
Geride devasa boşluklar oluşuyor ve
mükerreren bir öfke yazı, isyan doluyor.

...

Bayan Zzzz: Geçmişimiz çöplüktür.
Evliliklerin tarih, devletlerin tarihi çöplüktür.
Her şey yaşanır, biter, atılır. Bugün de nereden
bakarsan bak, çöplüğe kalır.”

O Kafa her yönden boy veriyordu. Baş
(lık) önemliydi ve yola girmiyordu. Benlik
savaşları bütün hızıyla sürüyordu.

Varlık sarhoşluğu başkaydı: “*İçmişim
başım dönüyor, dönüyor / Dünya durmadan
dönüyor dönüyor.”*

BİR YANIMI KURT KUŞ YEMİŞ, BİR YANIM BİHABERDİR

CENGİZ AYDOĞDU

Modern kapitalizmin gelişmesi karşısında Avrupa dışı toplumlar ayakta kalabilmek için millet olmak veya en azından millet gibi görünebilmek telaşının baskısı altında kaldılar. Çünkü medeni dünyada geçerli olan sosyal form millet (*nation*) türü bir yapılanmaydı. Sanayileşme şenliğini yaşayamayan cemiyetler sanayileşmiş Avrupa'nın karşısında hayatta kalabilmek için geçerli olabileceğini düşündükleri bir dayanak noktası aramak zorunda kalınca (*aslında sanayileşmenin bir ürünü olarak*) kendilerini millet olarak tespit etmeye karar verdiler.

Buldukları da- yanak noktaları sahih bir istinatgâh değil, esasında o güne kadar neden millet olamadıklarının sebeplerini tespit olmuştur. Bu sebepler aynı zamanda kendileri için zaaf noktaları sayılacak hususlardan öte bir şey de değil. Ve bu zaaf noktaları, zaman içinde bu toplumların başını yiyen hususlar olarak tezahür etmiştir. Çünkü modern kapitalizme karşı direniş noktalarının tespitinde, kendi tarihlerinin icabı ve kendi toplumlarının ihtiyacı değil, kapitalizmin manipülasyonları (*veya ihtiyaçları*) göz önüne alındığı için (*çıkış noktası bulmada*) kendi imkânları ihmal edilmiştir.

Zaruretlerin telaşıyla görkemli, sanal, sahte ve modern yapılar inşa edilmiş. Ve bu mamûl yapılar (*tarihin tabii seyrine uymadığı için*) onlara sadece ayak bağı olmuş, başlarına bir yığın iş açmıştır. Asya ve Afrika toplumlarının tarihi gelişmeleri açısın- dan bakıldığında, bu toplumların medeni hayatları için "*millet formu*" oldukça anlamsız ve izahı güç bir sosyal gelişme merhalesi olarak ortaya çıkar. Çünkü bu bölgeler- de tarihin ve coğrafyanın hilâfına sun'î etnik biçimlendirmeler ve (*B. Anderson'un, milleti hayâl edilmiş topluluklar olarak tarifinin hilâfına*) hayâl bile

edilemeyen "*millet*"ler ortaya çıkarılmaya çalışılmış lakin bu insanlar hâlâ bir cemiyet dahi olamamışlardır.

Çünkü millet olmak sanayileşme inkılâbını yaşayan Avrupa'da bile ilave bir takım tarihî ve sosyolojik şartların varlığını gerekli kılmış- tır. Kaldı ki sanayileşme ve şehirleşme aşamalarından geçmeyen toplumların kendilerini millet olarak düşünebilmesi tarihin ve kültürün imbiğinden süzülen bir yığın sosyal şartı ve bu şartları uygun konjonktürde kullanacak bir iradeyi gerektirir. Aksi durumda ortaya çıkan sun'î oluşumlar ancak müstevlinin işine yarayan şartları besleyebilir.

Zaten böyle sun'î yapıların ortaya çıkmasından sonra milletlerin kendi kaderlerini tayin haklarından bahsedil- meye başlandı. Avrupalının anladığı kendi kaderini belirleyebilme hakkının anlamı, o ülkenin tarihten beri devam eden sosyal, siyasî ve kültürel hayat formlarının, bir ara- yaşamayı mümkün kılan geleneksel yapıların yerle bir edilmesidir. Ondan sonra ortaya millet falan değil birbirlerini yiyen insan yığınları çıkar.

Çünkü toplumu bir arada tutan unsurlar yıkılınca yeni birleşme noktaları yanlış tespit edilmeye "*cüret*" edilirse bu noktalar "*yeni*" fitne ve ayrılık unsurları olarak tezahür edebilir. Zoraki modernleştirme macerasının kaderi böyledir. Bulunan yeni mutabakat noktaları dünyada hâkim olan zihniyetin referans noktalarıdır yoksa o milletin tarihten gelen yerli referanslar değil. Ne var ki, çevre ülkeleri bu referanslara uydukları müddetçe onlara kendi kaderini tayin hakkı veya imkânı verilir.

Zira sistemin hâkim mantığına göre bir halkın kendi kaderini belirleyebilmesi için öncelikle o halkın sistemin mantığı içerisinde

sistemin efendileri tarafından millet olarak belirlenmesi gerekir. Bu gereklik o ülkenin ve o halkın bir ihtiyacı değil dünyada hâkim olan sistemin icabıdır. Çünkü öncelikle o halkın sistemin kuralları çerçevesinde ehlileştirilip evcilleştirilmesi gerekir. Bu operasyonun ilk şartı ise, onları ayrı bir millet olduğuna inandırmaktan başka bir şey değil.

Halkların iyice ehlileştiğine kanaat getirildiği anda, artık self-determinasyon hakkından bahsetmenin vakti gelmiştir. Orta-Doğu coğrafyasına şöyle bir bakıvermek bu hususta yeterince ipucu verecektir. Bugün hiç kimse bir Suriye veya Ürdün milletinden söz edemez. Tıpkı Peru ve- ya Brezilya milletinden bahsedilemeyeceği gibi. Millet olmak, maalesef, öyle her insan topluluğuna kolay nasip olan bir şey değil. *Devlet, millet, toprak unsurlarının terkihi, çok zor ve sihirli bir iş; üstüne yüzyılların gölgesi düşmeyince demini almıyor.*

Gelmişiz Dünyaya Milliyet Nedir Öğretmişiz

Türkler milletlerin inşâsı sürecinde tarihin en talihli insan topluluğudur. Çünkü biz birilerinin bizi millet olarak tespitine hiçbir zaman ihtiyaç duymadık. Hiçbir zaman devletsiz ve vatansız kalmadık. Hiçbir zaman tam olarak müstemleke olmadık, tarihin hiçbir devrinde bayrağımız müzeye kaldırılmadı. Modern sosyolojinin kabul ettiği batı menşeli milletleşme veya millet kurma teorileri noktasından tarihimize baktığımızda izahını tam olarak yapamadığımız milletlerinin tarihinde benzerine rastlanmayan unsurlar görürüz.

Çünkü bizim maceramız batıda geliştirilen sosyolojik izahlara pek uymaz ve sürpriz sapmalar gösterir. Mesela, ulus devlet fikri bizim tarihimizde nerede durur sorusunun cevabı, modernleşme süreci açısından farklı, milletin irade ve hayatîyetinin yansımaları ve sos- yal planda inikas bulması açısından farklı olacaktır. Eğer tarihimizi batı tipi modernleşmeye ulaşma tarihi olarak okursak, ulus devlet aşamasına ulaşmayı nihai merhale saymamız gerekir. Tabii böyle bir aşamaya Batıdan sonra ulaştığımızı da kabul ederek ve Batıdan çok önce ulaştığımız devlet

organizasyonunun izahını yapmayı "Doğu Despotizmi" ATÜT vesaire gibi saçmalıklara ve oryantalist zihniyete bırakarak.

Şimdi mesela, on dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sini veya İspanya'sını ulus devlet olarak kabul edersek, o günün İngiltere ve İspanya'sına bakarak Ankara Savaşı'ndan sonra Çelebi Mehmet'in yeniden kurduğu devletin de pekâlâ bir ulus-devlet sayılabileceğini iddia edebiliriz. Bugünkü merkezî idare anlayış ve uygulamasının kökleri Hazret-i Fatih'e kadar götürülebilir. Lakin ulus devlet fikrinin tarihin belirli bir aşamasın- da ortaya çıktığından yola çıkarsak işte o zaman tarihimizi bu aşamalara göre yeniden tasnif etmek zorunda kalırız ki bu da zihnî kolonizasyondan başka bir şey değildir.

ARI KADAR CAN

FATMA TUTAK

"Ben bir çiçek olsam sence ne olurdu?" dedi. "Papatya" dedim düşünmeden. Sorusuna bu kadar çabuk karşılık almanın bir anlık şaşalması "neden?" dedi. Bu kez düşündüm; papatya arsız değildir ama çok inatçıdır dedim. Gittiği her yerde incecik kılcal kökleriyle toprağa tutunmasını bilir. Nazlıdır, nazenindir fakat sırasında bozkırın hoyrat rüzgarlarına da direnmesini bilir. İnsanlar onu solgun ve kokusuz olarak niteleseler de o, gören göze gün doğumunun, taze baharın, yağmur sonrası açılan masmavi gökyüzünün berraklığını yansıtır. Kokusuyla da rengiyle de insanın içini ferahlatır...

Hımm, dedi alt dudağını kıvrıp kaşlarını yukarı kaldırarak. Düşünceli gözleri önünde duran yarısı içilmiş, yarısı buz gibi olmuş çayına kaydı. Tazelemek için kalktı. Ocakta kaynayan çaydanlıktan doldurdu bir bardak daha. Hani dedi; eskiden mektup yazardık birbirimize. Cep telefonları bu kadar yaygın değildi o zamanlar. Ben ilk görev yerim Siirt'e tayin olmuşum... O bahsedince ben de hatırladım o mektupları. Evde ne olursa daha çok da iç dünyamda -evet orası kocaman bir dünyaydı ve gerçek dünya o dünyanın ancak uydusu olabilirdi!- yaşadığım her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlatırdım.

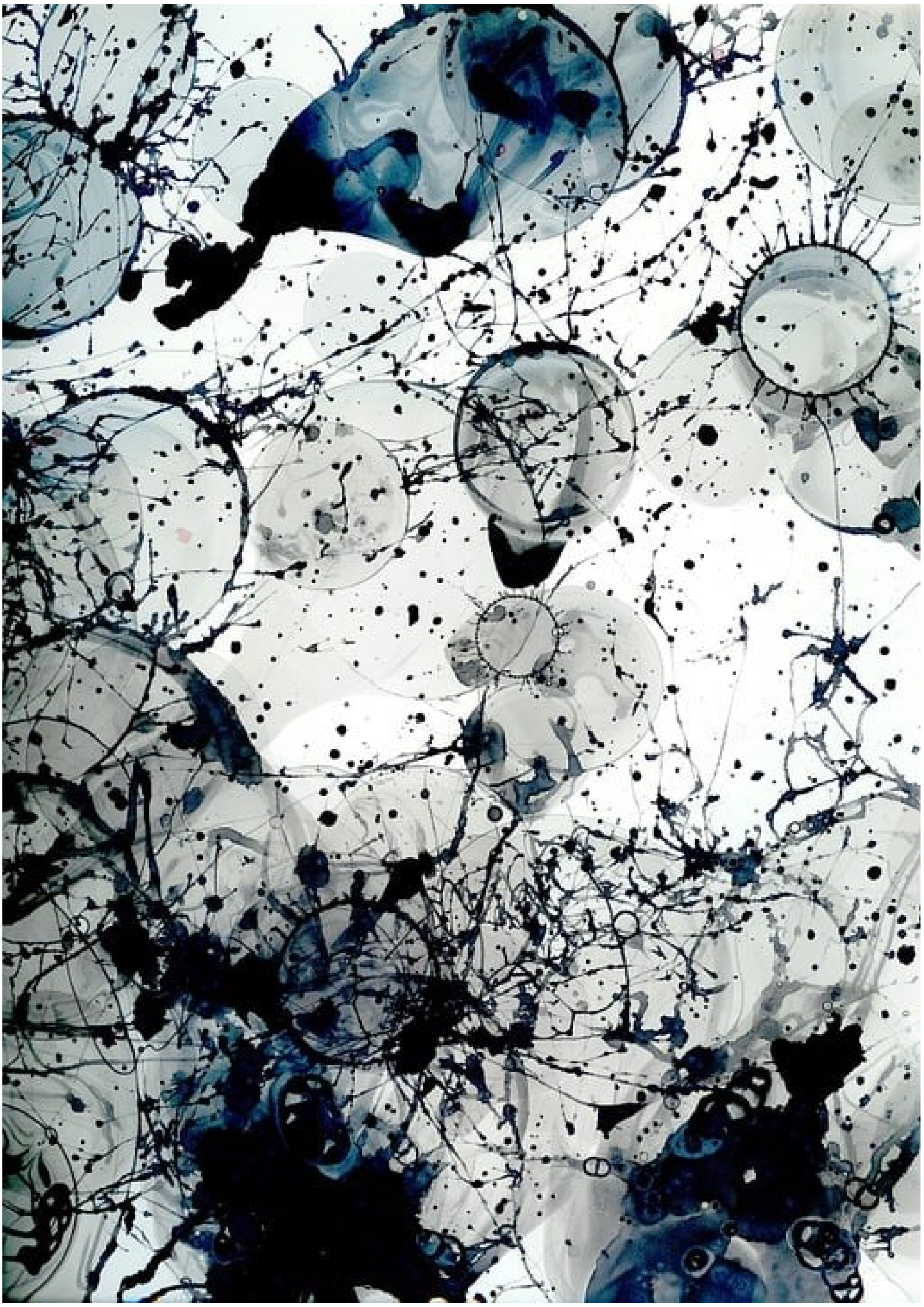
Postane evden oldukça uzaktaydı ve o mektupları postaya vermek en önemli aktivitelerimden biriydi. Sonra beklerdim. Mektubumun karşılığını, yazdıklarımın aksi sedasını bana yollanan mektubun satırları arasında bulmaya çalışırdım. Bu da en önemli ikinci aktivitemdi. Kadim dostum, ahretliğim; benim dışımda akan o canlı kanlı dünyanın bir parçasıydı. Yaşadıklarını o küçük yaşına rağmen o körpeçik, o çelimsiz omuzlarına yüklenen sorumlulukları, bir başına katlandığı zorlukları anlattığı mektuplarını fantastik bir

hikâye gibi okurdum. Anlattıkları benim yaşantıma ne kadar uzaktı. Benim hayalini bile kuramayacağım bir hayattı onunki.

Yatılı bir okuldan mezun olur olmaz anne babasından, kardeşlerinden, evinden dahası memleketinden uzak bir kente tayin olmak, kendi başına bir evde yaşamak ve çalışmak. Üstelik daha yaşı on sekiz bile değilken... İş olmak; maaşlı bir iş olmak, çalışmak ve para kazanmak... Kazandığı parayla ev geçindirmek, yaşamı, hayatını idame ettirmek; benim gibi edilgen ve bağımlı yetiştirilmiş biri için ne uzak hülyaydı. Anne babası yanında olmadan bir insan tanesinin var olabileceğine inanamıyordum. Okulum ve hayallerim elimden alınmıştı. Baba evi isimli bir fanusta, *küçücük bir akvaryumdaki balık gibi yaşayıp giden, tüm dünyayı* bundan ibaret sayan benim için ne inanılmaz maceraydı ama!

Yine yeni bir okul; kız ortaokulu ve yeni sınıfımda ilk arkadaşlık ettiğim kişi *Özlem* adında bir kızdı. Aynı sırada oturabilmiş miydik hatırlamıyorum ama teneffüse beraber çıkar, kantine beraber giderdik; aynı derslerden ve aynı hocalardan yakınırdık. İtiraf ediyorum çoğu anlattığını abartılı dahası uydurma bulsam da arkadaşlık hatırına inanmış görünür komik bulmadığım şakalarına nezaketen gülerdim. Çocukken arkadaşlık için daha çok fedakârlık ediyor insan. Yalnız kalmamak, dışlanmışlık yaşamamak için göz yumduğu çok şey oluyor. Kadim dostum, o zamanlar *Özlem'in* arkadaşlığıydı. Biz de onun vasıtasıyla tanışmış ve kısa zamanda teneffüs saatlerinin ayrılmaz üçlüsü olmuştuk.

Kadim dostunuzu öyle gözünden filan tanıyamazsınız. Dostluk, zamanla oluşan ve oturan bir yapıdır. Bizimki de öyle oldu.

Ortaokuldan sonra arkadaşlığımız ilerledi. Zamanla iki sırdaş, iki yakın dost olduk. Sırlarını paylaşmak konusunda o biraz ketumdu. Bunu gayet iyi bildiğim halde bir gün bile üzerine gidip zorlamadım.

Bu onun özeliydi ve paylaşmaması bana olan güvensizliğinden değil kendi içinde yaşadığı ve belli ki çözemediği problemlerinden kaynaklanıyordu. Dostluk, garip bir olgu; içini neyle doldurduğunuza, ne anlam yüklediğinize, ona ne tür yatırımlar yaptığınıza ve ondan ne beklediğinize göre değişiyor. Ancak hemen herkesin üzerinde birleştiği en önemli ortak noktanın *vefa* olduğunu düşünüyorum. *Ha bir de koşulsuz sevgi...* Bir kere dostluk denince karşınızdakini beden elbiselerinden çıkarmalı, onu *ruhıyla tanımalı, sevmeli ve ruhunuzla hem dem olmalısınız*. Bir insanı olduğu gibi kabul etmenin ön koşulu da bu değil midir?

Hastaydı; hem de çok hastaydı. Ben onu tanıdığımdan beri değil korkarım o kendini bildi bileli hastaydı. Akciğerlerinde tanısı bugün bile tam olarak konamamış genetik kökenli bir rahatsızlığı vardı. O zamanlar yani ortaokuldayken astım, bronşit benzeri bir şeyler söylüyordu hastalığı için. O zamanki teşhis oydu demek. Beden eğitimi derslerine hiç katılmazdı. Biz eşofmanlarımızı giyip spor salonuna giderken o okul önlüğüyle merdivenlerde oturur dersin bitmesini beklerdi. Bilhassa rahatsızlığı ile ilgili sorulara ufak tefek, çelimsiz vücutuna yakıştıramayacağımız bir mağrurluk ve olgunlukla yanıt verirdi: Ben raporluyum.

Sürekli nezleli bir ses, hırıltılı bir nefes, başlayınca ardı arkası kesilmeyen öksürük nöbetleriyle yoğrulmuş bir yaşamdı onunki. Bazen iyice sıkıştırır, nefesi tıkanır hastanelik ederdi bu illet onu. Buna rağmen hayat enerjisini, geleceğe dair umutlarını, hayallerini asla kaybetmemişti. Bulunduğu mevki ile iktifa etmeyip daima yükselmenin ve kendini geliştirmenin peşinde oldu. Kendine içten içe hep ilerlemek ve yükselmek zorunda olduğunu fısıldayan büyük hırsları vardı. Bunda içinde yaşadığı çevrenin ve çok kardeşli olmanın etkisi büyüktü sanırım.

Hırslarını başkalarını aşağı çekmek, kıskançlık, onların düşüşüyle mutlu olmak gibi

çoklarının içine düştüğü yanlış davranışlara yönlendirmek yerine kendi yükselişine birer basamak yaptı. Bu nedenledir ki çoklarının hayalini bile kuramayacağı bir kariyer edindi. O, hayatını yurdun çeşitli yerlerinde sürdürürken bizim dostluğumuz perçinlendikçe perçinlendi. Gözden ırak olanın gönülden de ırak olmayacağını bir kanıtı gibi aldığımız yaşlarla beraber dostluğumuz da büyüyüp serpildi. Yaşadıkça mevsimlerin dönüşümünü birbirimizin yüzündeki aynadan takip ettik. Dostum sağ olsun yıllık izinlerinde memlekete her gelişinde beni ziyaret etmeyi hiç ihmal etmedi.

Ben de onun gelişlerini iple çekmeyi... Yaşadıklarını eski bir teybe kaydeder gibi hafızamın derinliklerine kazır ona anlatacak şeyler biriktirdim. Tabii o da aynısını yapardı ve bir araya geldiğimizde zamanı bir türlü yetiremezdik. Anlatacaklarımızın bazıları yarıda kalır bazıları katı açılmadan bir dahaki sefere ertelenirdi. Fakat ruhlarla beraber yüz yüze olmanın kalbe dinginlik veren ferahlamasında çoğunun anlatılmadan duyulmuş, bilinmiş ve anlaşılmış olduğunu sebepsiz gülümseyişlerimizde sezerdik. Zaman ilerledikçe konuşulan konular yön değiştirmeye başladı. Hasretlik, gurbet, iş ve ev yaşantısı, ailelerle ilgili meseleler daha az konuşulur oldu çünkü İlk aşk sahneye çıkmıştı.

Onun hoşlandığı kişi iş arkadaşıydı. Her gün aynı ortamda bulunmak birbirlerini daha yakından tanımalarına olanak sağlıyordu. Benimki tahmin edileceği üzere platonik bir aşktı. O, yüz yüze zaman geçirme, yakından tanıma şansı buldu; bir süre sonra birlikteliklerinin mutluluk getirmeyeceğini anladı ve ayrıldı. Ben ise kafamda yarattığım, hayal dünyamda besleyip büyüttüğüm bir ikona âşık olmuştum. Yakından tanıma şansım hiç olmadı dolayısıyla kalbimin bir köşesinde *'erişilememiş erek'* olarak kaldı... Böyle anlatınca görüyorum ki dostumla iki uçta yaşayan iki farklı insanın aynı zaman dilimini paylaştıkları anlarda tıpkı mıknaşın zıt kutuplarının birbirini çekişi gibi zıtlıklar arasında birlik sağlamış ve çocukluk arkadaşlığından muhteşem bir dostluk öyküsü çıkarmayı başarmışız.

İkinci görev yerine tayin olduktan kısa süre sonra bu kez yeni iş yerinde tanıştığı biriyle evlendi. Birkaç yıl mutlu sayılabilecek bir evliliğin ardından dostum, en yakın arkadaşım evliliğini temelinden sarsacak o talihsiz haberi aldı. Hayatı boyunca ona yapışıp kalan, rahat bir nefes aldırmayan, zaman zaman nöbet şeklinde görünüp kendini daima hatırlatan o mendebur hastalık çocuk sahibi olmasına engel teşkil ediyordu. Bu haberin ardından hayat arkadaşı, bir ömür hastalıkta sağlıkta elini bırakmayacağını sözünü veren eşi, can yoldaşı, kocası evliliklerini sonlandırma kararı aldı. Art arda aldığı bu darbelerden meysus, sarsılmış bir halde öylece bırakılışın, terk edilmiş derin üzüntüsünü dibine kadar ama içinde yaşadı.

Ayrılma kararına hiç itiraz etmedi. Düzenini bir kez daha sil baştan ve tek başına kuracağını bilincinde alt üst olmuş hayatına sıfırdan başlamak üzere bu kez kendi isteğiyle bir başka yere tayin oldu. Hüsran ve hayal kırıklığı bitmek bilmiyordu. Daha ne olabilir dedirtecek hadiseler yaşanmaya devam etti. Eski eşi boşanır boşanmaz onun en yakın arkadaşlarından biriyle evlendi. Darbe üstüne darbe... *"Hayatım alt üst olur diye korkma ne biliyorsun belki altı üstünden daha iyidir"* Şeklinde çoğumuzun bildiği meşhur bir söz vardır. Bu söz onda adeta vücut buldu. Gittiği yerin havası suyu ona çok iyi geldi. Geçirdiği nöbetler günden güne azaldı. İşinde yükselmek için yepyeni fırsatlar yakaladı. Yeni eğitimler aldı. Yeni insanlarla tanıştı.

İnsanlara yardım ederek, onların dertleriyle hemhal olarak, yaşadığı her olaydan ders çıkararak yaralarını iyileştirdi, kendini onardı. Önce yanık hemşiresi oldu. Oradaki hayatlardan, ileri derecede yanan bedenlerin çektiği ıstıraplardan, iyileşme serüvenlerinden hayatta çok az kişiye nasip olacak değerde çıkarımlar elde etti. Ardından organ bağışı konusunda yoğun çalışmalar yaparken şehirden şehre giderek davet edildiği seminerlerde, konferanslarda yaptığı başarılı sunumlarla insanlarda bu konuda farkındalık oluşturmaya çalıştı. O artık ne istediğini bilen, hayata verdiği kadar çoğalacağını bilincinde, ömrünün olgunluk çağlarını süren güçlü bir kadındı. Bu bilinçle yaptı ikinci evliliğini.

Ayakları yere sağlam basan bir evlilik, ömründe handiyse ikinci baharı yaşatacak, geçmişte yaşadığı olumsuz tecrübeleri unutturacak olgun bir eş belki de verdiği ağır sınavın dünyadaki karşılığıydı. Şimdilerde adı bir dönem neferliğini üstlendiği organ bağışı listesinde yer alıyor. Yaşamının bir parçası olan, onu asla terk etmeyen sinsi hastalığı babacığını yakın zamanda kaybetmenin etkisiyle olacak yeniden nüksetmiş durumda. Sürprizlerle dolu *"film gibi"* hayatında yakın zamanda bir sürpriz haber daha alarak yıllar önce uzun tetkiklerden sonra nihayet tanısı kistik fibrozis olarak konan illetin yine itinalı araştırmalar neticesinde aslında öyle olmadığı anlaşıldı. Doktorların son kanaati ise organ nakli... Sonucu yazarken okuyucunun da benimle aynı duyguları paylaşarak aşağı yukarı aynı neticeye ulaşacağını iyi biliyorum.

Mücadelelerle geçmiş bir hayatın, insanlara yardım etmeye adanmış bir ömrün, sorular sorarak doğruyu bulmaya ve kendi olmaya; kendi hikâyesini yazmaya çabalamış bir canın alacağı karşılık elbette zıyan edilmiş bencil bir yaşamın alacağı karşılıkla aynı olmayacaktır. Organ bağışıyla hayata dönen insanların duası onu tekrar hayata döndürmeye ve eskisinden daha güçlü ayağa kaldırmaya ferah feza yeter kanaatindeyim. *Soğuyan çaylarımızı defalarca tazeleyerek birbirimize anlatacağımız heyecanlı hikâyeler biriktirmeyi, eskileri yâd ederken yenilerden edineceğimiz dersleri, aldığımız yaşları birbirimizin yüzünde görmeyi, hayatta yakaladığımız başarıları paylaşarak sevinçleri çoğaltmayı ve aynı ortamda aynı havayı teneffüs etmeyi her zamankinden çok özlemekte ve beklemekteyim.*

Dostum her daim yanında, her daim arkanda, her daim seninleyim...

KÖKÜN SESSİZLİĞİ

Arş. Gör. NURİ ÇİÇEK

Bir millet yalnız toprağını değil, kendi sesini de kaybedebilir. İnsan, o milletin yankısıdır. Kendi sesini duyamayan, dışarıdan gelen her gürültüyü kendine ait sanır. Sessizlik, o zaman başlar. Dış dünyanın susmasıyla değil, iç dünyanın boğulmasıyla.

Zamanın gürültüsü arttıkça, içimizdeki ülke daralıyor. Sokaklar büyüyor, binalar çoğalıyor, ekranlar ışıltıyor. İnsanın içi küçülüyor. Bir zamanlar anlamla dolu olan kelimeler, şimdi harflerin gölgesinde. Bir millet kelimelerini yitirince, yalnız dilini değil, ruhunu da kaybeder. Her kelime bir sığınak, her anlam bir yurt gibidir. Biz o yurdu unuttuk. Anlamın gölgesinde üşüyen bir kuş gibiyiz.

Ruhsuz bir kalkınmanın içindeyiz. Her şey ilerliyor, derinlik kayboluyor. Teknoloji yükseliyor, insan küçülüyor. *Bilgi çoğalıyor, bilgelik çekiliyor. Eşyalar artıyor, anlam eksiliyor. “İlerleme” denen şey, çoğu zaman bir kaçış biçimi. Kendinden, kökünden, sükûnetten kaçış.*

Kök görünmez. Fakat her şeyin ağırlığını o taşır. Biz görüne tutkunuz: hız, rakam, biçim. Kökü kazdık, yerine kuleler diktik. Gökyüzüne bakıp gururlandık. *“Artık yüksekteyiz,”* dedik. Oysa bir şeyin değeri, nereye dayandığıyla ölçülür. Bağını yitiren yükseklik, rüzgârın oyuncağı olur. Biz o rüzgârın yönüne bırakıldık.

Düşünmek bir zamanlar yaşamın parçasıydı. Şimdi bir lüks. Düşüncenin yerini kırıntılar aldı. Derinlik, yerini hıza bıraktı. Hatırlamak eskidi. *Bir kelimeye dokunmadan geçiyoruz. Bir yüzü görmeden unutuyoruz. Bir*

anlamı duymadan tüketiyoruz. Her şey geçici bir ekranda. Biz yalnızca izleyen gölgeleriz.

Batı’nın aynasında kendimizi seyretmekle meşgulüz. Ne kadar baktıysak o kadar silindik. Kendimizi modern kılmaya çalışırken, kendimiz olmaktan vazgeçtik. Bir başkasının ölçüsünü evrensel sandık. Oysa evrensellik, kendinden yola çıkanların hakkıdır. Kökü olmayan bir ses evrensele ulaşamaz. Yankılanır, sonra kaybolur.

Modernite ilerlemeyi öğretti. Derinliği unutturdu. “Yeni” kutsandı, “eski” küçümsendi. Her değişim gelişme sayıldı. Her sessizlik geri kalmışlık gibi görüldü. Oysa bazen kalmak direnmenin başka biçimidir. Kök hareket etmez, yaşar. Biz hareket ediyoruz, yaşamıyoruz. Kök toprağın karanlığında nefes alır. Biz ışığın altında yavaş yavaş soluyoruz.

Zihin kökünü kaybedince güçlü olana inanır. Bugün güçlü olan Batı’dır. Fakat o da yorgundur. Kurduğu dünyanın temellerinde yüzyılların yorgunluğu var. Bilginin kibri, anlamın tükenişi. Biz bu yorgunluğun mirasçısı değiliz. Yine de onun ritmini taklit ediyoruz. Taklit edilen hiçbir şey yaşatmaz, yalnızca sürdürür.

İnsanın içi bir kalabalık kadar gürültülü, bir boşluk kadar ıssız. Her şey elimizin altında, hiçbir şey elimizde değil. Bir tıkla öğreniyoruz, bir tıkla unutuyoruz. Zaman hızlandı. Anlam geride kaldı. Bir şehrin içinden geçerken bile onu görmüyoruz. Bakışlarımız görmek için değil, kaydırmak için eğitildi.

Her çağ kendi putlarını yaratır. Bizim putlarımız görünmez. Özgürlük, ilerleme,

bağımsız düşünce. İsimleri yüce, anlamları bulanık. Çoğu yeni bir bağılılığın maskesi.

Kökünü inkâr eden bir özgürlük, kendi varlığını siler. Gerçek özgürlük, neye bağlı olduğunu bilmektir. Biz bağımızı unuttuk. Köksüzlük artık bir yaşam biçimi.

Bir zamanlar hayat anlamla iç içeydi. Bir selamın, bir gölgenin bile bir karşılığı vardı. Şimdi her şey nesneleşti. Anlam çözülüyor. Ruh, bir tanım değil, bir eksiklik duygusu. İnsan o eksikliği kapatmak için üretmeye, tüketmeye, konuşmaya devam ediyor. *Sustuğunda içi boşalıyor. Yankılanan tek şey: sessizlik.*

Metafizik vatan bu sessizliğin karşı kıyısı. Ne yalnız toprak ne yalnız fikir. Bir bilincin, bir sezginin yurdu. Bir ezgide, bir taşın yüzeyinde, bir bakışta yaşar. Bir millet bu görünmeyen vatani kaybedince, gövdesi kalır, gölgesi eksilir. O eksilme, ruhsuz kalkınmanın en sessiz işaretidir.

Toplum, iç sesini kaybedince başkalarının yankısını duyar. Millet, ritmini unuttuğunda başkalarının temposuna uyar. Ritim yitince kimlik silinir. Biz artık ritimden değil, gürültüden ibaretiz. Gürültü müziğe benzemez, yalnızca duyguyu taklit eder.

İnsanın içinde hâlâ bir sızı var. Kendi olma ihtimalinin sızısı. Belki umut oradadır. Kök kurusa bile yağmurun sesini unutmaz. Bir damla düşünce, bir anlık fark ediş, yeniden filiz için yeterlidir. Unutmak insana mahsus, hatırlamak onun direnişidir.

Hatırlamak, geçmişe dönmek değildir. Kökün hâlâ orada olduğunu sezmek. Yeniden bağ kurmak, yeniden anlam vermek. Bir milletin dirilişi bu sezgiyle başlar. O an sessizdir, fakat tarih boyunca yankılanır.

Biz hâlâ o sessizliğin eşiğindeyiz. Kelimeler yorgun, anlam derinde bir yerde bekliyor. Her cümlede eski bir bütünlüğün izi var. O izi bulmak, bu çağın en büyük cesareti. *Sessizlik, kaybın değil, dönüşün başlangıcı.*

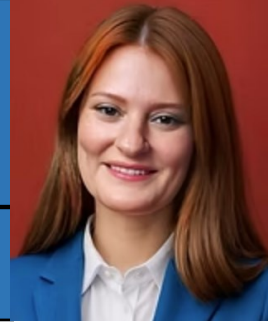
Kökün sessizliği bir son değil, bir çağrı. Kök konuşmaz, bekler. Toprağın içinde, karanlıkta, sabırla bekler. İnsan sustuğunda onun sesi duyulur. O ses, gürültünün ortasında bile insanı kendine çağırır.

Bir millet, kendi sessizliğini dinlediği kadar yaşar. *Belki uzun bir gürültünün ardından ilk kez kendi sesimizi duymaya yakınız.* Kök hâlâ orada. Yalnızca dokunmayı unuttuk. Unutan hatırlayabilir. Hatırlayan yeniden kurar. Kökü bulmak değil, onu duymaktır mesele.

Sessizlik boşluk değildir. En derin anlam bazen susuşta gizlidir. O anlamı yeniden duymayı öğrenebilirsek, her şey yeniden başlayabilir. Belki o zaman bu toprak da kendi sesini bulur.

GÜNEŞİN İZİNİ SÜREN MİMARİ

SERPİL AHU SAĞDIÇ

Her sabah doğan güneş, yalnızca gökyüzünü değil, insanın içini de aydınlatır. Işık, yaşamın en kadim armağanıdır. Güneşin pencereden içeri sızdığı bir odada uyanmak gibisi yoktur. Işık, bir çocuğun oyun alanına neşe, yaşlının pencere kenarındaki sessizliğine huzur, bir annenin mutfaktaki telaşına sıcaklık katar. Fakat kentler büyüdükçe, beton yükseldikçe, bu armağanın erişimi daralır. Güneş hakkı, işte bu yüzden insanın ışığa, yaşama ve görünürlüğe dair en temel talebidir.

Japonya, bu hakkı mimarının diliyle koruyan bir ülke olarak, ışıklı bir yol haritası sunar dünyaya. Güneş hakkı, bireylerin yaşam alanlarında yeterli doğal ışığa erişimini güvence altına alan çevresel bir ilkedir. Özellikle yüksek yoğunluklu kentlerde, bu hakkın korunması hem bireysel yaşam kalitesi hem de enerji verimliliği açısından hayati bir önem taşır. Japonya, bu konuda geliştirdiği mimari ve yasal stratejilerle dikkat çeker, ışığın kentle kurduğu ilişkiyi inceliklerle düzenler.

Tokyo'nun dar sokaklarında, Kawasaki'nin sıkışık yapılaşmasında bile güneşin izini süren bir mimari anlayış hâkimdir. "Güneş kabuğu" adı verilen hayali sınırlar, her binanın çevresine çizilir. Bu sınırlar, komşu yapıların ışığını kesmeyecek şekilde tasarlanır. Binanın yüksekliği, eğimi ve yönelimi bu kabuğun içinde şekillenir, her yeni yapı, çevresine düşen gölgesinin hesabını vermekle yükümlüdür. Bu, kentte birlikte yaşamın, birbirine saygı duymanın mimari bir ifadesidir.

Yerel yönetimler, yeni yapıların komşu binaların güneşini kesmemesi için gölgeleme analizleri yapar. Özellikle kış gündönümünde, belirli saatlerde güneş ışığının belirli alanlara ulaşması garanti altına alınır. Bu analizler, yapı ruhsatı süreçlerinde sessiz ama etkili bir denetim mekanizmasıdır. Güneş enerjisini teşvik eden politikalar, mimari tasarımlarda gölgeleme etkisinin minimize edilmesini zorunlu kılar. Yeni binalarda fotovoltaik panellerin verimli çalışabilmesi için çatı eğimleri, bina yönelimleri ve komşu yapı mesafeleri dikkatle planlanır.

Bazı Japon bölgelerinde güneş hakkı, hukuki bir hak olarak tanınır. Komşu yapıların güneş ışığını kesmesi durumunda bireyler dava açabilir. Bu da mimarları ve yatırımcıları daha dikkatli tasarımlar yapmaya zorlar. Böylece çevresel haklar, kent yaşamında somut karşılıklar bulur, ışık, adaletin bir biçimi olur. Türkiye'de ise kentler hızla büyüyor; apartmanlar göğe uzanıyor, sokaklar daralıyor. Güneş hakkı, henüz adı konmamış bir özlem gibi kentlerin arasında dolaşıyor.

Oysa bu hak, imar yönetmeliklerinin satır aralarında değil, hayatın tam ortasında yer almalı. Japonya'dan alınacak ilhamla Türkiye'de yapılabilecekler, bir mimari uyanışın habercisi olabilir. Her yeni yapı, çevresine düşen gölgesini hesaplamalı, ışığı kesen değil, paylaşan bir mimari anlayış benimsemeli. Binalar, yalnızca yükseklikle değil, ışıkla tanımlanmalı. Her yapı, komşusunun sabah güneşine saygı

duymalı. Bir bireyin ışığa erişimi, kent hayatının temel ilkesi olmalı.

Güneş, her sabah doğar ama her pencereye eşit düşmez. Mimari, bu eşitsizliği giderebilir, ışığı adaletle dağıtabilir. Japonya'nın güneşle kurduğu mimari diyalog, Türkiye için bir davettir. **Güneş hakkı, yalnızca bir teknik düzenleme değil; insanın ışığa, hayata ve birbirine saygısına dair bir şiiirdir. Bu şiiiri birlikte yazmak, mimarların, plancıların ve karar vericilerin en anlamlı görevi olabilir.**

Japonya'nın güneş hakkı konusundaki mimari ve yasal düzenlemeleri, yoğun kent dokusu içinde bireylerin doğal ışığa erişimini koruma yönünde örnek teşkil eder. Bu yaklaşım, yalnızca enerji verimliliği değil, aynı zamanda bütün çevre için adalet ve kamunun sağlığı açısından da değerlidir. Türkiye gibi hızlı kentleşen ülkeler için Japonya'nın bu deneyimi, sürdürülebilir şehirler tasarlama yolunda ilham verici bir pusula olabilir.

Fotoğraf: www.turizmblog.com.tr

TAŞ EVİN RUHU

TEVFİK OVACIK

Zamanın Kapısı

Bu ay Akşaray'ın Hafızası dergisini okurken, bir cümlemin kıyısında durup kaldım.

Şaban Kumcu hocam,

“Bazen ruhumuz mekâna, bazen de mekânın ruhu içimize siner,” diyordu.

Sanki o an, görünmeyen bir sürgü çekildi içimde.

Yıllardır kapalı kalan bir kapı, usulca aralandı.

Ve bir anda, kendimi zamanın öte yakasına geçerken buldum.

Gözlerimi kırptığımda, artık beton duvarların arasında değildim.

1974 yazının sıcak, kokulu, canlı dünyasında; köyümüzdeki o taş evdeydim.

Asmanın gölgesinde sedirlere yayılmıştık.

Günün ikinci vaktiydi, meltem yüzümüzü hafifçe okşuyordu.

Dünya ile bağımız, ortada duran eski radyonun cızırtılı nefesinden ibaretti.

Annem, halamlar, babam, kardeşlerim, Hüsnü abim...

Toplanmış, savaş haberlerini bekliyorduk.

Limon, zeytin, dut ağaçları yeşilin her tonunu giyinmiş; sebzeler bahçede bereketten taşmıştı.

Akdeniz'in karşı kıyısından top sesleri geliyordu.

Sanki denizin ötesinden değil, evin arka duvarından yükseliyormuş gibi yakındı.

Dualar aynı ağızdan dökülüyordu:

“İnşallah bizim askerlerin toplarıdır...”

Ben ise evimizin orta odasındaki tek kuzey penceresinde bulunan, testiden doldurduğum soğuk suyu aileme uzatıyordum.

Eski evlerin iklime göre yapıldığını o gün bilmezdim;

Güneye bakan kocaman pencerelerin ışığı, kuzeyin soğuşuna kapalı duran duvarların hikâyesi...

Şimdi anlıyorum: Her mimari, insanın kaderine biraz ayar verir.

Radyodan bir haber daha düştü içimize:

Rumlar su kuyularını zehirliyormuş.

İçim sızladı.

Temmuz'un sıcaklığında, cephedeki askerlerin susuzluğunu düşündüm.

Bardağı elimde yarım bıraktım;

Sanki içtiğim her yudum, onlardan çalınmış bir nefes gibi geldi.

Uzakta helikopter sesleri duyuldu.

Öğleden sonra *Barış Harekâtına*
mühimmat taşıyan helikopterler Kıbrıs'tan
birer birer geri dönüyordu.

Köy, nefesini tutarcasına 69
helikopterin tamamını sayardı.

Sonuncusu görüldüğünde, herkesin
omuzlarından görünmez bir yük inerdi.

Derken radyoda bir marş çalmaya
başladı.

Tuvalde eski evin balkonunu çizerken
yeniden o ana düştüğümün farkına işte o
zaman vardım.

Zaman bazen insanı hiç uyarmadan
geçmişine çağırırdı.

Odaların Hafızası

“*Oda, içinden duyar / Oluktan
düşenleri Sofa,
geceyi oyar / Dinler merdivenleri.*”

Derken Sabri Esat Siyavuşgil;

Ben , evin aşağı odasına uzandım
kirişlere bakıyordum;

Burası, üç kardeşimle birlikte
büyüdüğüm misafirler gelince onlara tahsis
ettiğimiz odaydı;

aslında yüz elli yıldır kimlerin nefesi değmişti
bu duvarlara kim bilir...
Her giriş, her tahta, her gölge bir hikâye
fısıldıyordu.

Boydan boya uzanan aynı zamanda ara
yeri ayıran dolap; üzeri delikli ahşap
işlemelerle kaplı,
en üstü bir ardiye gibi...

Altı yüklük, onun altı ise evin en eski
eşyalarının saklandığı küçük bir dolaptı.

Yanında misafir için ayrılmış, içinde
defne sabunu kokan küçük bir banyo dolabı
dururdu.

Yüklük tertemizdi;

misafir için ayrılmış beyaz çarşaf, ütülü
havlular, hiç kullanılmamış iskemle...

Sanki o oda, misafire gösterilen
hürmetle kendine de çeki düzen verirdi.

Tavan, toprak damın altında iri andız
ağacından kirişlerle taşınırdı.

İki pencere güney bahçesine, iki
pencere batıya, denize bakardı.

Sabahın ilk ışıklarıyla deniz, masmavi
bir süt liman olur;

pencereden içeri sanki hava değil, mavi bir
rüya dolardı.

Denize bakan iki pencerenin ortasında
küçük bir ocak vardı.

Kışın poyrazlı gecelerinde yakılır, evin
içine bir soba değil, bir anı ısıtı yayardı.

Hele kış gecelerinin köydeki toplanma
yeri gibiydi. Muhabbetler edilir, köyün ailenin
tarihi konuşulur üstüne geceye doğru batırık
içilirdi. Üstüne çay olmazsa olmazdı.

Kuzey duvarı tamamen kapalıydı.

Ortasında işlemeli kapakları olan üç
raflı bir dolap...

Biblo, albüm, eski kitap, hatıra
eşyası...

Bir evin kalbi bazen böyle küçük bir
boşlukta atardı.

Odaya bakarken içimde Sabri Esat
Siyavuşgil'in dizeleri yankılandı:

“*Toplar odam kuş gibi*

Sofamın lâflarını,

Birer bibloymuş gibi

Süsler boş raflarını...”

Gözlerim duvarları dolaşırken, sanki
odanın hafızasını toplamaya çalışıyordum tek
tek.

Cumhuriyet dönemi renkli
simalarından Refik Koraltan'ın bu odada
ağırlandığını düşündüm.

Ülkenin meselelerini hangi gecelerde
bu odanın loş ışığına emanet etmişti?

Koç Holding yöneticileri, Yargıtay
üyesi halamın eşinin meslektaşları...

Hepsi bu odanın ahşabına bir parça ruh
bırakmış olmalıydı.

Oda, unutulmuş zamanların sığınağı
gibi idi.

Bahçede Üç Usta ve Dost ile

Ziya Osman Saba'nın dizelerini
okurken yine o ev belirdi gözümde:

“Bir dikili ağacım olsaydı
yeryüzünde...”

O beyaz ev, yıllardır zihnimde yeniden
inşa etmeye uğraştığım bir hatıra höyüğüdür.

Tarihin içinden kayıp giden evimizi,
yeniden kültüre dönüştürme arzum

yüreğimde her defasında taze bir toprak
kokusu gibi filizlenirdi.

Ve ben, kendimi 1978’de buldum.

Bahçede...

Aksaray’ın Hafızası dergisinden gelen
misafirlerle...

Şaban hocam orada; Sabri Esat
Siyavuşgil Ziya Osman ile Ahmet Hamdi
Tanpınar da yanlarında.

Hepimiz asma gölgesinde oturmuş,
annemin yaptığı kahveleri içiyorduk.

Ev denize bakıyordu.

Sağ tarafımızda taş bir ambar ve
hemen yanında kapalı havuz, solumuzda bahçe
içi taş evler...

Hemen yanımızda, han kapısını
andıran büyük bir ahşap giriş.

Sabah güneşi henüz karşı tepelerin
kayalıklarını aydınlatmış; evin önüne
ulaşmamıştı.

Deniz masmavi, sükûnetiyle sanki
söylenmeyenleri dinliyordu.

Yetmiş yaşında olduğu söylenen
hurma ağacı,

Akdeniz kıyısına bir kimlik, bir mühür
gibi dikilmişti.

Balıkçılar ağlarını toplamış, sıra sıra
geri dönüyordu.

Tanpınar’ın dizeleri bahçede bir bir
vücut buluyordu:

“Belki rüyalarındır bu taze açmış
güller,

Bu yumuşak aydınlık dalların
tepesinde...”

Rüyası ömrümüzün çünkü eşyaya
siner...”

Limon ağaçları yeşilin en parlak
tonunda;

Dut ağacında kuşlar tatlı bir telaşla
kanatlanıyor.

Zeytin bu yıl bereketli; üzümler
asmanın ağırlığını taşıyamıyor neredeyse.

Frenk yemişi daha olgunlaşmamış.

Bir zamanlar gümrüğün, hâkimin,
orman şefliğinin, karayollarının bulunduğu bir
liman nahiyesiymiş buralar.

Şimdi köy olsa bile, sohbetin içinde
geçmiş yeniden diriliyor,

geleceğe kültürel bir mirasın ipuçları
bırakılıyordu.

Sanki üç büyük usta ve bir dost ile
zamana ayar veriyorduk.

Tanpınar’ın mısraı kulaklarımda
çınliyordu:

“Azapta bir ruh gibi durmadan...”

Ve biz, beyaz evin taşlarını yeniden
örüyorduk.

Betonun İçinde Solan Kanatlar

Zamanın kapısı kapanıp da kendimi
yine beton ofisin içinde bulduğumda,
içime sessiz bir hüznün çöktü.

Kültüre dntrebileceğimiz
güzellikleri betona gmdke,
sanki ruhlarımızın kanatlarını kırıyorduk.

ehirler daraltıyordu insanın hayalini.

Ama köyler...

Bir zamanlar kültüre yn vermiş,
anılara ev sahipliği yapmış o mütevazı
hayatlar...

Hüzün verse de hâlâ ruhumu
besliyordu.

Beyaz ev, hurma ağacının gölgesi,
Asma altında içilen kahveler,
Yanı baımızda pembe sarmaıklar,
Mavi denizin sabah ışığı...

Hepsi bir evin değil, bir ruhun
hatırasıydı.

Ve ben o ruhu her hatırladığımda,

Zamana küçük bir kapı daha
açılıyordu.

KIBRIS'TA TÜRK VARLIĞININ HAYAT MÜCADELESİ

ANUŞ GÖKÇE

*Magosa Limanı limandır liman aman aman
Beni öldüren de yoktur din iman (2)
Uyan Alim uyan uyanmaz oldun
Yedi bıçak yarasına dayanmaz oldun...*

Sevgili okuyucular, bu sayıda sizlere asırlardan beri Türk yurdu olan 1914 yılında bir oldubittiyle İngilizlerin işgal ettiği Kıbrıs'ta yaşanan acıklı bir olayı paylaşmak istedim. 1943 yılında bir düşman askerine selam durmayan onurlu bir Türk kabadayısı adına yakılmış bir türküyle başladım yazıma. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın 49. ve 1983'te de Kuzey Kıbrıs Türk Devleti'nin kurulmasının 40. Yıldönümü münasebetiyle Kıbrıs'a dair duygu ve düşüncelerimi sizlerle paylaşmayı kendime bir vazife edindim. Öncelikle Ada'nın Türklerin eline geçmesi ve sonra da İngilizlerin eline nasıl ve hangi şartlarda geçti, onu irdeleyelim.

Kıbrıs'ın Türkler Eline Geçmesi

Akdeniz'in doğusunda stratejik bir öneme sahip olan **Kıbrıs 1571 yılında II. Selim döneminde Türklerin idaresine geçti.** Türkler adadaki feodal düzene son vererek 21 Eylül 1571 tarihli padişah fermanıyla Karaman Eyaleti'nin belli şehir ve köylerinden Müslüman Türk ahaliyi mecburi iskâna tabi tuttu. Ada **Lefkoşa, Magosa, Girne ve Baf** olarak dört sancağa ayrıldı ve tek başına Kıbrıs Eyaleti teşkil edildi. Karaman Eyaleti kanunlarının yürürlüğe konulmasıyla adadaki gayrimüslimler kendi dini yetkilileri tarafından idare edildi.

Girit savaşı sonrasında Kıbrıs Eyaletinin yönetimi 1670 yıllarında Ege Adaları ve Girit'le birlikte Kaptan Paşalık'a dönüştürüldü.

1745-1814 döneminde Kıbrıslı Müslüman Türkler, adada Hristiyan Rumlara karşı çoğunluğu oluşturmaktaydı. Bu dönemde Türklerin sayısı ada nüfusunun %75'ine kadar çıktı. 1745'te 150 000 Müslüman Türk'e karşılık 50 bin Hristiyan Rum bulunmaktaydı. 1777'de Müslüman Nüfus 47 bine kadar düştü, Hristiyan nüfus 37 bin civarında kaldı. Bu dönemde Türk nüfusunun büyük bir tazyik yaşatılıp göçe zorlandığı aşîkârdır. 1788—1792'de Müslüman nüfus 60.000 Hristiyan nüfus ise 20 000 civarında tutuldu. 1771 Osmanlı Rus savaşında Kıbrıs Türk halkının önemli bir miktarda bir nüfus kaybı yaşanmıştır. Bu dönemde gayri Müslimler savaşa alınmadığı için onlar ticarete zenginleşmişlerdir. 1814'te ise Adadaki Müslüman ve Gayrimüslim nüfus eşitlenmiştir. Her ikisi de 35 bin civarında kalmıştır.

1878 yılında Sultan Abdülhamid'in hükümdarlığının ilk yıllarında Osmanlı Rus savaşında Ruslara karşı yardım vaadiyle 92.000 altın karşılığında ada İngilizlere kiralanmıştır. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Almanlar safında savaşa girmesini bahane eden İngilizler adayı işgal ederek Birleşik Krallık'a bağlamıştır. Osmanlı Devleti Kıbrıs'ın özgürlüğünü 92 000 altına değişme zorunda kalmıştır.

Ne kadar içler acısı bir durum. İşgal sırasında İngiliz gemilerindeki düşman askerlerinin adaya ayak basmasıyla Müslüman Türkün gururu, namusu ayaklar altına alınmıştır. İngilizler Müslüman Türk halkına İngiliz Kraliyeti'ni selamlamak mecburiyeti getirmiş, onlara selam vermeyenleri ya

katletmişler ya da hapsedmişlerdir. İşte Magosa Limanı türküsündeki Ali, böyle gururu incinmiş bir şahsiyettir. Yıl 1943. İkinci Dünya Savaşında İngilizler teyakkuz halindedir. Ada'da birçok İngiliz ve sömürgelerden getirdiği Hint askerleri bulunmaktadır.

Bu arada Müslüman halkı kahvehanelerde toplayıp onlarla alay etmeye, Kraliyet bayrağını selamlamaya zorlarlar, selamlamayanı döverler. Ali de Magosa limanında hamallık yapmaktadır. Ali teninin esmerliğinden dolayı Arap Ali lakabını almıştır. 3 çocuk babası yiğit bir kişidir.

Haksızlığa karşı durur ve hakarete uğrayan şahısları Hintlilerin zulmünden kurtarır. Hintliler ise bu durumu hazmedemez. 7 Hintli Ali'yi takip eder. Meyhaneye gelen Ali'yi Kraliyet bayrağını selamlaması için zorlarlar. En öndeki askeri yumruğu ile deviren Ali'yi diğerleri kollarından tutuğu için yere düşen asker kalkar ve süngüsünü saplar. Diğer altı asker de süngülerini saplayarak Ali'yi yaralı bir halde bırakır giderler. Ali, yedi düşman askeri tarafından yedi yerinden bıçaklanarak iskeleyle atılmıştır. Ne hazin değil mi dostlar! Güçsüz kalınca itin köpeğin maskarası oluyorsun. Gelen geçen seni tokatlıyor.

Birleşik Krallık döneminde Kıbrıs Osmanlı Devleti 1878 yılında Ruslara yenilmesiyle sonuçlanan savaşta yüklü bir miktar savaş tazminatı ödemeye mahkûm edilmişti. Osmanlı Devleti, Adayı İngilizlere 92. 000 altın karşılığında İngilizlere kiraya vermişti. İngilizler de bir komiser tayin ederek adayı yönetmeye başlamıştı. 1914 yılında adayı ilhak ettiğini duyuran İngilizler 1923'te Lozan Konferansı'nda konuyu güdeme getirerek Ada'nın İngiliz hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır.

Lozan Anlaşması imzalandıktan sonra Kıbrıs'ta kalan Türklere Türk vatandaşı olarak iki yıl boyunca Türkiye'ye göç etme hakkı tanınmıştı. Bunu yapmayanlar otomatik olarak İngiliz vatandaşı sayılacaktı. 1923 ile 1925 yılları arasında Kıbrıs'tan Türkiye'ye yoğun bir göç dalgası yaşandı. Bu göçler 1939'a kadar sürdü. Böylece Adadaki Türk nüfusu Rumlara karşı azalmış oldu. Daha sonra Adanın hâkimiyetini Rumlara devretmek niyetinde olan İngilizlerin sinsi planındaki birinci etap gerçekleşmiş oldu. Ancak adada kalan Türklerin direnişi ve Türkiye'nin soydaşlarını yalnız bırakmaması, onları el altından desteklemesi İngiliz planlarını alt üst etti.

Kıbrıs'taki Türk varlığı iyice azaldığı sırada **Ekim 1931'den itibaren Rumlar Enosis isteğiyle ayaklandılar.** Rumların Birleşik Krallık yönetimine karşı ayaklanması sonucu Adadaki İngiliz politikası serleşti. Türk ve Yunan tarihinin okutulması, iki ülkenin bayraklarının kullanılması, Yunan ya da Türk ulusal kahramanlarının resimlerinin sergilenmesi yasaklandı. İngilizler ayaklanmalarda yer alan bazı liderleri sürdü. Bunlar arasında *Girne Piskoposu Makarios da vardı.* Takip eden tüm ayaklanma ve eylemlerde Rum Ortodoks Kilisesi ve Yunanistan el altından Kıbrıslı Rumları desteklediler.

Rum ayaklanmaları nedeniyle adada kalan Türklerin oluşturduğu Milli Cephe Partisi'nin siyasi etkinlikleri de yasaklanmıştı. Partinin siyasi faaliyetleri gizli bir şekilde devam etti. İkinci Dünya Savaşı esnasında baskılar iyice yükseldi. Her iki toplumun faaliyetleri de yer altına indi ve radikalleşti. 1950'lere gelindiğinde Türkiye NATO'ya girmek için Batı ile iyi geçinmeye başladı. Bu arada Kıbrıs meselesi de gündemden çekildi. Bu durum Kıbrıs'ta Enosis isteyenleri daha çok motive etti.

Ocak 1950'de Doğu Ortodoks Kilisesi, Kıbrıs Türk toplumunun boykot ettiği bir referandum düzenledi. Referandumun sonucunda katılanların %90'ı Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi düşüncesinde olan Enosis lehine oy verdi. Türkiye ve İngiltere bu durumu reddetti.

Karaoğlan Şehitliği, Girne (bu ve diğer iki fotoğraf M. Fırat Gül tarafından 2018'de çekilmiştir)

1954 yılında Yunanistan Kıbrıs meselesini birleşmiş Milletlere taşıdı. 1954-58 yılları arasında **“self determinasyon”** hakkını kullanmak amacıyla BM’ye yaptığı çeşitli başvurularda bir başarı sağlayamadı. Bu arada Yunan ordusunda görevli Albay Grivas, 1955’te Kıbrıs’a gelerek EOKA terör örgütünü kurmuş, hem İngilizlerle iş birliği yapan Rumları hem de İngiliz askerlerini öldürmeye başlamıştı.

Bu dönemde Kıbrıs Türkleri de silahlanmaya başladı. Birleşik Krallık adanın tümünü kontrol altında tutmakta zorlanıyordu. İngiltere bu durumda 1956’da sadece Rumların değil, aynı ölçüde Kıbrıs Türklerinin de **“self-determinasyon”** hakkının bulunduğunu, bu çerçevede Kıbrıslı Türklerin geliştirdiği **“taksim”** fikrinin de geçerli bir seçenek oluşturduğunu açıklamıştır. Bu tarihten itibaren taksim isteğinde bulunan Türkler ile Enosis isteğinde bulunan Rumlar arasında silahlı çatışmalar başladı. Kıbrıslı Türkler, 1955-1958 arasında 33 köyü terk etmek zorunda kaldı.

Yunanistan tarafından BM’ye yapılan tek taraflı **“self-determinasyon”** başvurularından Enosis lehine bir başarı elde edememesi, Kıbrıs Türklerinin **“ya taksim ya**

ölüm” fikrinden vazgeçmemeleri ve Türkiye’nin soydaşlarının yanında duruşu, Türkiye ile Yunanistan Kıbrıs müzakerelerini başlatmıştır.

5-11 Şubat 1959’da Zürih’te anlaşmaya varan iki ülke, Londra’da İngiltere’nin ve Kıbrıs’ta Türk ve Rum toplum liderlerinin onaylarını almışlardı. **Zürih ve Londra’da alınan kararlar bağımsızlık, iki toplumun ortaklığı, toplumsal alanda otonomi ve çözümün Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin garantörlüğüne dayandırılmıştır.** İngiltere 1960 yılında Kıbrıs’taki egemenliğini bitirmiş oldu. Bağımsız bir Kıbrıs Devleti kurulmuştur.

Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Bağımsız Kıbrıs ile Türkiye Yunanistan ve İngiltere arasında organik bağlar ve münasebetler kurmaktaydı. Bu anlaşmalardan biri Garanti Anlaşması olup, Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasının ayrılmaz bir parçasını teşkil eden bu anlaşmaya göre, Kıbrıs Cumhuriyeti anayasa düzenini tüm ayrıntılarıyla birlikte korumayı taahhüt ediyordu. Eğer bu anayasa düzeni bozulacak olursa bu düzeni tekrar yerleştirmek için gerekli

tedbirler konusunda Türkiye, İngiltere ve Yunanistan birbirlerine danışacaklar ve alınacak tedbirler konusunda bir anlaşma olmaz da anayasa düzeni bozulmuş olmakta devam ederse, üç devletten her biri anayasa düzenini yerleştirmek için tek başına müdahale hakkına sahip olacaktı.

Yine anayasanın ayrılmaz bir parçasını teşkil eden İttifak Anlaşmasına göre Yunanistan Kıbrıs'ta 950 kişilik bir askeri kuvvet ve Türkiye de 650 kişilik bir alay bulundurabilecekti. 16 Ağustos 1960'ta yürürlüğe giren Kıbrıs anayasasıyla Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kuruldu. Fakat bu Cumhuriyet 21 Aralık 1963 tarihine kadar devam edebildi. (Armaoğlu, Fahir Prof. Dr., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 533 vd., Türkiye İş Bankası Yay, II. Baskı, Ankara 1984)

1960-69 Yıllarında Yaşananlar

1960'ta Zürih ve Londra Anlaşmaları çerçevesinde Kıbrıs'ta taksim esasına dayalı iki toplumun eşit siyasi hakları ve statüleri üzerine bir anayasa oluşturuldu ve bağımsız Kıbrıs Devleti kurulmuştu. Buna göre bir parlamento oluşturuldu ve **Makarios Cumhurbaşkanı, Dr. Fazıl Küçük de Türk tarafının temsilcisi olarak Cumhurbaşkanı yardımcısı oldu.** Nüfusun % 18,3'ünü oluşturan Kıbrıs Türk topluluğunun kamudaki işlerinin %30'u anayasa ile hükme bağlanmıştı. Ek olarak başkan yardımcılığı pozisyonu Türk nüfusuna verilmişti. Hem başkan hem de başkan yardımcısı önemli konular üzerinde veto yetkisi tanındı. (Duman, Musa Arş. Görevlisi. Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", s. 235, C: 13, Çağ yay, İstanbul 1989)

Kıbrıs'ın tamamının Rum tarafının hâkimiyetinde olmasını ve Türklerin azınlık statüsünde kalmasını isteyen Makarios Kıbrıslı Türklerin devlet hizmetinden yararlanma haklarını kısıtlamaya başladı. *Daha da ileri giderek Türklerin adadaki varlığını izole etmeye ve Yunanistan ile birleşme kararı olan Enosis planını uygulamaya devam etti. 1963'te Anayasada 13 maddelik bir değişiklik talebini Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'e ilettili. Bu talep 16 Aralık 1963'te Kıbrıslı Türk tarafı ve Türkiye reddetti.*

Makarios, Parlamentoyu feshederek Ada'nın Kıbrıslı Rumlara ait olduğunu belirterek Kıbrıs'ın bağımsızlığını ilan etti ve Akritas planını devreye soktu. 21 Aralık 1963'te Kıbrıs Türk toplumuna karşı kapsamlı ve sistematik bir saldırı başlattı. Kıbrıs Türk tarihine "Kanlı Noel" olarak geçen bu saldırılar, Türklerin imhası veya adadan atılmasını öngören Akritas Planı, basit bir örgütün eylem planı olmayıp Rum yetkililerince hazırlanan bir etnik temizleme girişimidir. (www.mfa.gov.tr).

1963 yılı başlayan Rum saldırıları sonucunda 103 köyden 30 bin Türk göç etmek zorunda kaldı. 21 Aralık 1963'te Kanlı Neol çarpışmalarında sonucunda 93 Türk şehit oldu, 475 kişi yaralandı.

Rum Çeteleri 24 Aralık 1963'te Lefkoşa'nın Kumsal bölgesindeki saldırılarına devam ederken Kıbrıs'taki Türk alayında doktor olarak görev yapan Binbaşı Nihat İlhan'ın evini Rum çeteleri basarak, eşi Müriüvvet hanımı ve oğulları Kutsi, Murat ve Hakan'ı sürükleyerek banyoya kapattılar ve küvetin içinde vahşice katlettiler. Bu olay tarihte "Kumsal Katliamı" veya "Banyo Katliamı" olarak geçerken daha sonra 1966 yılında "Barbarlık Müzesi" olarak ziyarete açıldı. (yasemin.com)

24 Aralık 1963 günü Adada bulunan Türk Askeri Birliği karargâhından çıkarak Türk kesimini koruma altına almıştır. Şiddet olaylarının dinmemesi sonucu Türkiye bir taraftan zorlayıcı diplomasi ataklarına devam etmiş, bir taraftan da 25 Aralık günü Türk savaş uçakları Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşu yapmıştır. 15 Ocak 1964'te Londra Konferansında bir araya gelen garantör devletler temsilcilerinin anlaşmazlık sonucunda görüşmeler kesilmiştir. Adada bir NATO gücünün konuşlanması çabaları da Rusya'nın desteğini alan Makarios tarafından reddedildi. Kıbrıs'a Türkiye'nin müdahale girişimi, 15 Şubat 1964'te İngiltere'yi BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmaya itmiş ve BM, Kıbrıs'ta bir Barış Gücü kurulması ve soruna çözüm bulunması için BM Genel Sekreterinin bir arabulucu atamasını karara bağlamıştır.

Nisan 1964'te gelindiğinde adada gerginlik hat safhada idi. Birleşmiş Milletler Barış Gücünün adaya gelmeye başlaması Kıbrıslı Rumları frenlemiş ise de *Makarios 4 Nisan'da Zürih ve Londra Anlaşmalarının ayrılmaz bir parçası olan İttifak Anlaşmasını feshettiğini ilan etti*. Türkiye bu fesih hadisesini kabul etmedi. Fırsatı kaçırmayan Yunanistan ise fesih kararını onayladı ve enosis hareketlerini destekleyeceğini açıkladı.

ABD Başkanı Johnson bu sıralarda yayınladığı bir mektubunda NATO üyesi Yunanistan'la olan bir gerilimde Garanti Anlaşmasını tam işletmediğini, Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahalede ve SSCB ile bir çatışma durumunda NATO ve Amerikan silahlarını kullanamayacağını ifade ediyordu. Türkiye'nin Sovyetler birliğiyle olacak olan bir savaşta NATO tarafından savunulmayacağını, yapayalnız bırakılacağını da belirliyordu. (*Armaoğlu, a.g.e, s.790*)

Rumlar hedeflerine ulaşmak için saldırılarını sürdürdüler. Amerika'nın arabuluculuk ettiği görüşmeler 1 Temmuz 1964'te Cenevre'de başladı ve 1 Eylül'e kadar devam etti. Cenevre görüşmeleri devam ederken Rumlar Ağustos ayı başında Kıbrıs'ın Erenköy ve Mansura bölgesindeki Türklere karşı yeni bir saldırı başlattı. Adadaki B.M. Barış Gücü olaya seyirci kalınca 8-9 Ağustos'ta Türk hava Kuvvetlerine ait jetler Rum mevzilerini bombaladı. Rumların katliam teşebbüsleri bu şekilde durduruldu. 1965'te başlayan görüşmeler 1968 kadar çeşitli aralıklarda devam etti ve bir sonuç alınamadı.

Bu arada Rumlar da 15 Kasım 1967'de Boğazkale ve Geçitkale saldırılarında 28 türkü katletti. Bu durum üzerine Türk Hükümeti adaya çıkartma kararı almış, İskenderun limanında büyük bir çıkarma birliği hazırlandığı gibi Türk donanması da İskenderun önlerine gelmişti. Türkiye bu çıkarmanın durdurulması için adada kanlı faaliyetleri ile tanınmış olan Grivas'ın çıkarılmasını ve anlaşmalar haricinde adada bulunan Yunan kuvvetlerinin geri çekilmesini istiyordu. Bu durumda Yunan cuntası geri adım atmak zorunda kaldı. 2 Aralık'ta Yunanistan Dış İşleri Bakanı yaptığı

açıklamada adada bulunan 12.000 Yunan askerini çekeceğini duyurdu.

Bu arada Kıbrıslı Türkler de 29 Aralık 1967'de kendi işlerini kendileri görmek üzere 16 Ağustos 1960 tarihli Anayasanın bütün kuralları uygulanıncaya kadar **“Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi”**ni kurmuşlar ve başına **Rauf Denktaş'ı** getirmişlerdi. *Denktaş ile Klerides* arasında 1968'de başlayan ikili görüşmeler 1974 tarihine gelindiğinde kayda değer bir ilerleme görülmedi, aynen devam etti.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı

Yunanistan'ın 1974'te Kıbrıs'ta darbe yaptırarak Makarios'u düşürmesi ve **EOKA lideri Nikos Sampson'un** Kıbrıs Helen Devleti'ni ilan etmesi Türkiye'yi müdahale konusunda harekete geçirdi. İngiltere ve BM'den umduğu desteği bulamayan **Başbakan Bülent Ecevit** 19 Temmuz 1974 akşamı yurda döndü. 20 Temmuz 1974 sabahı Türk Silahlı kuvvetleri Türk jetlerinin havadan himayesinde Girne Bölgesi'nden Kıbrıs'a ayak basmaya başladı. Aynı zamanda Türk jetleri de Girne-Lefkoşe yolu üzerinde Gönyeli'de indirme yaptı. Kıbrıs ve Yunan kuvvetlerinin sert mukavemeti dolayısıyla şiddetli çarpışmalar oldu. 22 Temmuz akşamı ateşkes yürürlüğe girdiğinde Türk kuvvetleri Girne- Lefkoşa yolunu kontrol altına almışlar ve Girne kıyılarında da bir genişleme yapmışlardı. *I. Kıbrıs harekâtında Türkiye 40000 kişilik bir kuvvet yığmaya ve 300 tank göndermeye muvaffak olmuştu.*

Güvenlik Konseyi Kıbrıs harekâtının durdurulması için ateşkes teklif etti. Türkiye güvenlik konseyinin ateşkes teklifini 22 Temmuz 1974 saat 17'den itibaren kabul etti. Cenevre görüşmeleri başladı. II. Cenevre konferansında Türk tarafının istekleri kabul edilmemesi üzerine Türkiye, II Kıbrıs Harekâtını başlattı. BM Güvenlik konseyi yine ateşkes ilan ederek Türk ilerleyişini durdurdu. İki gün içinde Türk silahlı Kuvvetleri *Magosa—Lefkoşa Lefke Kokina* çizgisine ulaşarak adanın %38'ini ele geçirdiler. Birleşmiş Milletler Türk kuvvetlerinin birinci hareketini meşru görürken ikinci hareketini bir işgal ve toprak kazanmak olarak gördü. Yunanistan'ı hesaba katmazsak en sert tepki ABD ile SSCB'den geldi. Amerika

Birleşik Devletleri Türk hükümetine hiçbir surette silah satılmaması kararı aldı.

BM Genel Kurulu 1 Kasım 1974 tarihindeki kararından sonra meseleyi Kasım 1975'te yeniden ele aldı. 9 Kasım 1975'te Adadaki Türk kuvvetlerinin çekilmesi kararı çıktı. Toplumlar arası görüşmelerde en etkili olay **13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti**'nin kurulması oldu. Güvenlik Konseyi 13 Mart 1975 tarihli ve 364 sayılı kararında bu kuruluşu kınamakla beraber iki toplumu eşitlik içinde en kısa zamanda görüşmeler dayanıyordu. **Rauf Denktaş 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devletini ilan etti.** Türkiye dışında hiçbir devlet tarafından tanınmayan kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devletinde sular bugün de durulmuş değildir.

Sonuç

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti binlerce şehit verilerek **Rauf Denktaş** liderliğinde kuruldu. Türkiye'den başka hiçbir devlet tanımadı. Birleşmiş Milletler adadaki Türk gücünü hâlâ bir işgal olarak tanımlamakta, Türk varlığı boğmak için sihirli lambalarından birçok cin çıkarmaktadır. Magosa Türküsüne dönecek olursak, bir devlet olarak güçlü

olmadığımız takdirde her türlü aşağılanmalara, rezaletlere katlanmak zorunda kalırız.

Kıbrıslı Türkler ve Türkiye Cumhuriyeti, ekonomi, askeri ve siyasi yönden güçlü olursa, milli birlik ve beraberlik duygularını yükseltirse, milletin menfaati için her şeyini seferber ederse; zikzaklar çizmek yerine esaslı bir dış politika takip ederse üstesinden gelemeyeceği mesele yoktur. Vaktiyle görüşlerine itibar edilmeyen **Rauf Denktaş** görüşlerinin ne kadar isabetli olduğu bugün gün gibi aşikârdır. Kıbrıs ve Türkiye'ye çok büyük işler düşmektedir. *İlk önce Türk devletleri, sonra da Müslüman devletler nezdinde KKTC tanınmasına çalışmalıyız.* Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'yle Türk dünyasının ekonomik, siyasi, askeri ve savunma alanında iş- birliğine el uzatmasının vakti gelmedi mi? Biz zaten halk olarak gönül dostluğumuzu oluşturduk. Sıra siyasilerde...

"24 Kasım Öğretmenler Günü"

vesilesiyle 1981-1982 Eğitim ve Öğretim yılında tarih dersimize giren **Ayla Halıcı Hoca**'ma ithaf ettiğim **"Öğretmenim"** şiirimi, okuyucularımızla paylaşmak istiyorum. Bu şiiri, 2022'de öğretmenler günü vesilesiyle yazmıştım.

Öğretmenim,

Öğretmenlik mesleğini
Alır ele çiçeğini
Çile dolu gömleğini
Sen giyersin öğretmenim

Bu milletin geleceği
Umudunun süreceği
Küçük küçük bebeciği
Sen belersin öğretmenim

Teslim ettik balaları
Ekilecek tarlaları
Türk iline faydaları
Öğretirsin öğretmenim

Ellerime kalem veren
Her çiçeği gülü deren
Bana oku kızım diyen
Seraskersin öğretmenim

Çekersiniz her zahmeti
Bulursunuz selameti
Nesilleri emaneti
Sen korursun öğretmenim

İyi kötü günlerini
Memleketin hallerini
Düzenlenen hileleri
Sen bozarsın öğretmenim

Türkiye'nin dertlerini
Ağır aksak günlerini
Yosun taşlı yollarını
Sen geçersin öğretmenim

Türkoğlu'nun şiarını
Belleğini dimağını
Yükselmenin چراğını
Sen yakarsın öğretmenim

Kurar Türk'ün çadırını
Örer köşe duvarını
Kötülüğün damarını
Kurutursun öğretmenim

Milletinin söylemini
Türkiye'min problemini
Yaraların merhemini
Sen sürersin öğretmenim

Anuş derki sen alasın
Yüreğimde hep kalasın
Geçilmeyen bir kal'asın
Sen aşarsın öğretmenim
Anuş Gökçe

TANRIYI YERYÜZÜNE ÇAĞIRMAK

Dr. ÜMİT TAŞTAN

En sevmediğim sözdür: “Yeterince çalışırsanız başarırsınız”. Yeterinden fazla çalışsanız da başaramayabilirsiniz. Bir sürü insan çalışıyor ve kazanamıyor. Benim şansım yaver gitti.

“Gibi” dizisinin başrol oyuncusu Feyyaz Yiğit’e ait olan bu sözler son günlerde sosyal medya gündemini meşgul ediyor. Bu sözün, günümüz insanının konu hakkındaki genel düşüncesini yansıttığı kanaatindeyim. İnsanlar, özellikle de gençler sadece çalışmanın başarı için yeterli olmadığına inanıyor. Burada “inanç” kavramını özellikle kullanıyorum, ancak bu kavramı dini anlamının dışında, bilmeye dönük, *epistemik* anlamda kullandığımı peşinen söylemeliyim.

“Taşı bırakırsam yere düşer”, “ateş kâğıdı yakar” gibi önermeler bu bakımdan epistemik bir inanç barındırır. Bir insan eğer “şöyle yaparsan bu sonucu elde edersin” yargısında bulunuyorsa aslında epistemik bir inancı dışa vurmuş demektir. Genellikle “ateş kâğıdı yakar” ya da “mıknatıs demiri çeker” gibi fizikî

önergelerin ortaya koyduğu epistemik inançlar hakkında şüpheyi düşmeyiz.

Gelgelelim, “yeterince çalışırsanız başarırsınız” gibi sosyal hadiselerle ilgili sözleri şüpheyi karşıladığımız vâkidir. Ancak çalışmanın başarıyı getirmesini şüpheyi karşılıyor derken âmiyâne tabirle “torpilsiz başarı zordur” sözündeki anlamı kastetmiyorum. Burada daha derin ve felsefî bir cihetten, insan eylemlerini nasıl bir neden-etki (*cause-effect*) bağıntısının belirlediği sorusu ile ilgileniyorum.

İnsan eylemlerinde bu tür bir nedenselliğin mümkün olup olmadığı, pek çok düşünürün yürüttüğü özgür irade tartışmasının merkezinde düğümlenen bir meseledir. Yazının başında değindiğim sözde, çalışmanın tek başına başarıyı getirmediği; bunun yanında şansın da gerekli olduğu ileri sürülmüştü. Şimdi, bu denklemdeki “şans” değişkeninin yerine,

şansa inanmayan birinin sahip olabileceği *Tanrı* inancını yerleştirelim. Böyle biri de benzer biçimde, çalışmanın başarıyı zorunlu olarak getirmediği düşüncesini şu sosyal medya sözlerinde dile getirmektedir:

*Kızıma her sınavdan önce
şunu söylerim: Başarı
Allah'ın ihsanıdır.
Çalışmakla başarmak
arasında nedensel bir ilişki
kuranlar, tâlihin
matematiğini ihmal ederler.
Tanrısal matematikte iki +
iki dört etmeyebilir. 4'e
iman etme. Sen 2 ile 2'yi
toplamayla ilgilen, bakarsın
4 eder.*

Bu argüman, inanç sahibi biri için makul görünse de benim açımdan hâlâ açıklanmayı bekleyen bir muamma barındırmaktadır. Çünkü bir yandan çalışmakla başarmak arasında bir nedensellik bulunmadığı öne sürülürken, öte yandan ikiyle ikiyi toplamak örneğinde olduğu gibi bir tür nedenselliğe de vurgu yapılmaktadır. Bu söz, eğer tasavvufi anlamda kişinin eylemlerini kendinden bilmemesi ve esas işi yapanın *fâil-i mutlak* olduğu fikrini açığa vuruyorsa bu bağlam içerisinde anlaşılabilir.

Ancak ben bu sözün böyle bir niyet taşımadığını, modern insana mahsus çok daha ciddi bir zihni karmaşayı yansıttığı kanaatindeyim. Bu bunalım, kısaca, *fizik yasalara tabi bir insanın, bu yasalara rağmen dünyaya müdâhil olabilen bir*

yaratıcıyı anlamlandırma güçlüğüdür. Hölderlin'in bir şiirinde “*Tanrı'yı yeryüzüne çağırmak*” biçiminde dile getirdiği bu çağrı, modern zihnin kolaylıkla kabullenebileceği bir düşünce değildir.

Yukarıda bu anlamlandırma sorunu kendisini “*tâlihin matematiği*” sözüyle açığa çıkartmıştı. Peki, matematik gibi kesinlik arayan bir bilim, tâlih ya da kader kavramlarını kapsayan bir denklem içinde düşünülebilir mi? Eğer böyle bir denklemden söz edilecekse, bunun en az yüz bilinmeyenli bir denklem olduğu konusunda kolaylıkla uzlaşılabilir. Bu muammadan hareketle, fizik ile metafizik arasındaki bağı kurmakta zorlanan modern insanın, aslında bir tür zihinsel nevroz yaşadığı söylenebilir.

Alman Filozof **Immanuel Kant**, bu zihinsel nevroz halini metafiziğin aleyhine olacak şekilde sonlandırarak “*metafiziğin elenmesi*” denilen süreci başlatmıştır. 1755 Lizbon depremini yaşayan halk bu felaketi, günahlarının karşılığı olarak Tanrı'nın gönderdiği bir ceza şeklinde yorumlarken, *Kant*'ın “*demir tokmağı*” zihinlerinde derin bir sarsıntı yaratmıştır. *Kant*, depremin ilahî bir müdahale sonucu ortaya çıkmadığını, tamamen yer kabuğundaki doğal ve fiziksel süreçlerin etkisiyle meydana geldiğini ileri sürerek Tanrı ile fizik evren arasındaki bağı neredeyse kopma noktasına getirmiştir. Bu nedenle Kant'a göre, “*tâlihin matematiği*”

gibi metafiziksel açıklama girişimleri yalnızca bir yanılısamadan ibarettir.

Öte yandan, *Kant* her ne kadar metafiziğin meşruiyet alanını daraltmış olsa da inanç sahibi modern bireyler kendi düşünüş süreçlerine metafiziği bir şekilde dahil etme çabasındadır.

Nitekim *Gazzâlî ve İbnü'l-Arabî* gibi mütefekkirler, mıknaatın demiri çekmesinin ya da ateşin kâğıdı yakmasının yalnızca Tanrı'nın doğrudan müdahalesiyle mümkün olduğunu savunmuşlardır.

Zira onların anlayışında, Tanrı'nın izni olmaksızın bir yaprağın dahi kımıldamayacağı inancı, iman eden insanın temel düşünce biçimini oluşturur. İnanç sahibi biri, “burada anlaşılmayan ne var ki?” diye sorabilir. Ancak burada, özellikle fiziksel olayları mümkün kılan zorunlu nedensellik fikrinin reddedildiği görülmelidir. Böyle bir nedenselliğin reddi, *Kant*'ın kapı dışına koyduğu metafiziğin bacadan geri girmesi anlamına gelebilir. Ne var ki, vazgeçemediğimiz bu metafiziğin fizik dünyayı anlamlandırmadaki işlevi hâlâ tam olarak açıklığa kavuşmamış bir muammadır.

Öte yandan, *Kant*'ın düşünme biçimimiz üzerindeki etkisi o kadar belirleyici olmuştur ki, *Gazzâlî ve İbnü'l-Arabî'nin* aksine, çalışmak ile başarmak arasında zorunlu bir nedensellik bulunduğu

fikri neredeyse genel kabul görmektedir. Bazıları ise *Kant* ile bu iki düşünürü uzlaştırma çabası içinde, çalışmanın “*sünnetullâh*”ın bir gereği olarak zaten Tanrısal müdahaleyi içerdiğini öne sürer. Böylece başarı hem insanın emeğiyle hem de Tanrı'nın yardımıyla açıklanan iki yönlü bir olgu hâline gelir.

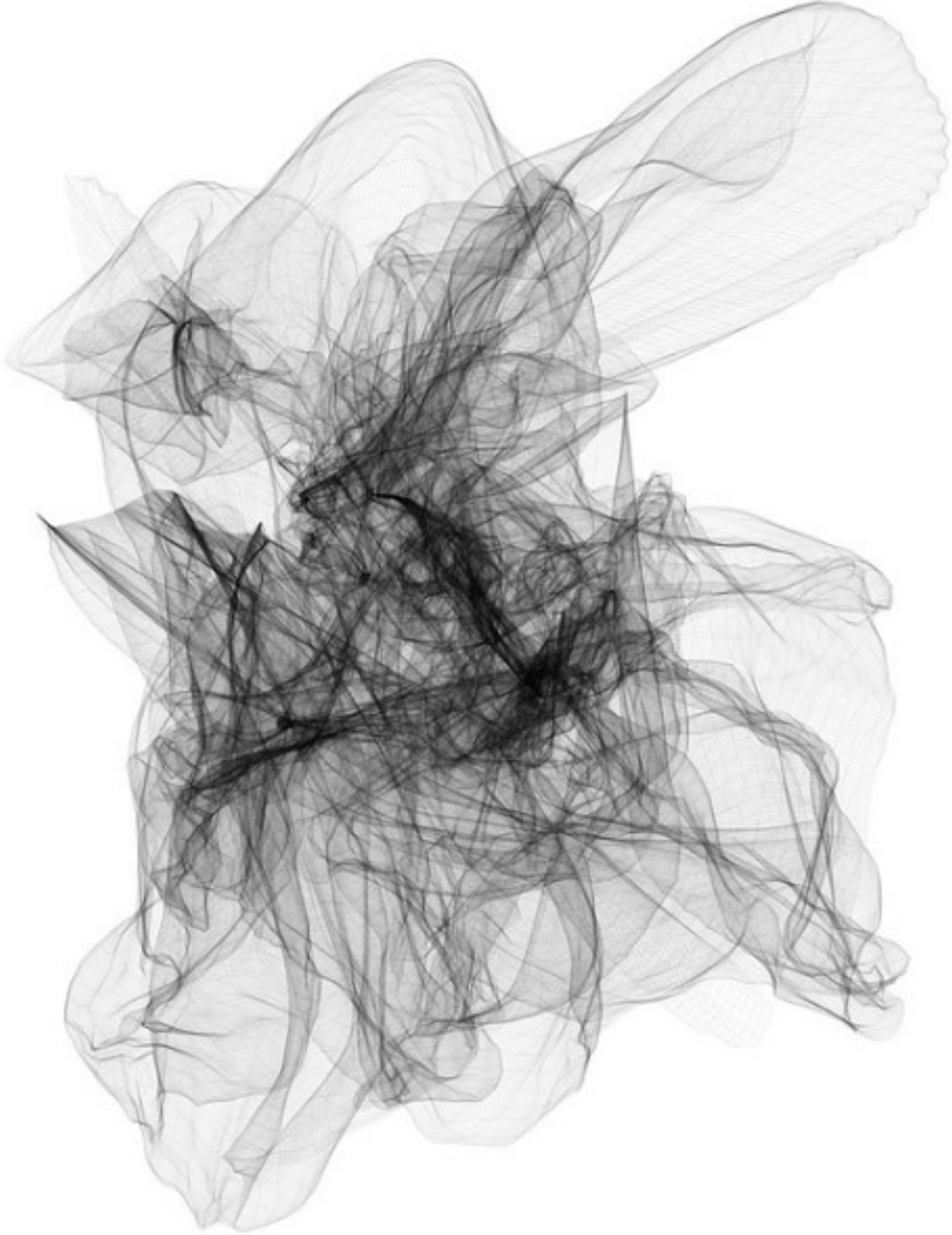
Ben şahsen bu açıklamayı, bütün tuşlara basmak misali bir “*şark kurnazlığı*” olarak görüyorum. Bu durum, sınava giren bir öğrencinin hangi cevap doğruysa *hoca* ona puan verir zannıyla bildiği her şeyi yazmasına benzetilebilir. Dolayısıyla, bu “*şark kurnazlığı*” psikolojik düzeyde bir inanç hâlini sürdürüp fizik dünya ile metafizik arasında görünürde bir uzlaş sağlanmış gibi görünse de belirleyici olan hâlâ *Kantçı* çerçevedir. Bu durumun veciz bir ifadesi, boksör *Muhammed Ali'nin* şu sözünde karşılığını bulur:

Antrenmanın her dakikasından nefret ediyordum ama kendi kendime “pes etme. Şimdi acıya katlan ve hayatının geri kalanını bir şampiyon olarak yaşa” dedim.

Bu söz, başarının ilahi bir lütuf değil, düzenli çabanın kaçınılmaz sonucu olduğu inancını yansıtmaktadır. Ancak bu inanç, “*talihin matematiği*” olarak adlandırılan metafizik alanı bir muamma olarak felsefî söylemin dışına iter. Hal böyleyken, “biz zaferden değil, seferden

sorumluyuz” ve “*gayret bizden, tevfik Allah’tan!*” gibi söylemler, psikolojik düzeyde bir inanç zemini sunsa da bu

inancın fizik dünyadaki etkisi hâlâ belirsizliğini korur.

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE YÖNETİM MODELİ CUMHURİYET VE DEMOKRASİYE BAKIŞ

H. ALİ ERDOĞAN

ÖZET

Günümüz İslam dünyasında, İslam dininin siyasi model önerip önermediği ve bu bağlamda cumhuriyet ve demokrasi gibi modern yönetim sistemleriyle ilişkisi sıklıkla tartışılan bir konudur. Bu makale, söz konusu tartışmalara ışık tutmak amacıyla, İslam'ın temel siyasi prensiplerini Kur'an-ı Kerim ve erken dönem İslam tarihi perspektifinden incelemektedir. Çalışma, İslam'ın sabit bir devlet şekli yerine, adalet, şûrâ, ehliyet ve emanet gibi evrensel ve zaman aşırı ilkeler vazettiği tezinden hareket etmektedir. Bu ilkeler çerçevesinde, Müslüman bir toplumun, zaman ve şartların gerektirdiği en uygun yönetim modelini benimseyebileceği savunulmaktadır. Makalede, bu evrensel ilkeleri hayata geçirebilme potansiyeli nedeniyle cumhuriyet ve demokrasinin İslami bir yönetimle temelden çatışmadığı, aksine, bu ilkeleri somutlaştırabilecek birer araç olarak değerlendirilebileceği sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Siyaset
Düşüncesi, Yönetim Prensipleri, Cumhuriyet,
Demokrasi, Şûrâ, Adalet.

GİRİŞ

Müslüman birey ve toplumların siyasi kimlik arayışları, modern dönemde İslam'ın devlet ve yönetim anlayışına dair yoğun bir tartışma zeminini beraberinde getirmiştir. Özellikle "İslam'ın bir devlet modeli var mıdır?" sorusu, merkezi bir öneme sahiptir. Bu soruya verilen cevaplar, genellikle ya katı bir şekilciliğe ya da tamamen seküler bir siyaset anlayışına savrulma riski taşımaktadır. Bu

makale, her iki uca düşmeden, meselenin Kur'anî perspektif ve tarihsel tecrübe ışığında anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Temel argümanımız, İslam'ın, içeriği (mâna) şekle (sûret) tercih eden; belirli bir yönetim biçimi dayatmak yerine, her türlü yönetim sisteminin uyması gereken temel ahlaki ve siyasi prensipler ortaya koyduğudur.

1. Kavramsal Çerçeve: "Devlet" Kelimesinin Etimolojisi ve Semantiği

"Devlet" kavramının Arapça ve Batı dillerindeki kökeni, iki farklı siyaset anlayışını yansıtmaktadır. Latince "stare" (durmak) fiilinden türeyen "status" ve onun modern uzantıları olan "Etat" veya "State", coğrafi bir sabitliği ve statik bir varlığı ifade eder. Buna göre devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde yerleşik bir organizasyondur.(1)

Buna karşılık, Arapça'da ve Türkçe'de kullanılan "devlet" kelimesi, "d-v-l" kökünden gelir ve "dönmek, dolaşmak, döndürmek, çekip çevirmek" anlamlarını taşır.(2) Bu dinamik kök anlam, iktidarın, servetin ve gücün elden ele dolaşabilirliğini, yönetim işlerinin aktif bir şekilde yürütülmesini ima eder. Buradan hareketle, İslam siyaset düşüncesinde devlet kavramının, sadece bir toprak bütünlüğünden ziyade, bir "yönetme eylemi" ve "siyasi iktidar" ile daha güçlü bir şekilde ilişkilendirildiği söylenebilir.

Kur'an-ı Kerim'de "devlet" kelimesi, modern anlamıyla doğrudan kullanılmamakla birlikte, "dület" formuyla iki ayette geçmektedir:

"Mallar içinizdeki zenginler arasında dolaşıp durmasın" (Haşr, 59/7) ve "Biz bu

(zafer/mağlubiyet) günlerini insanlar arasında döndürür dururuz" (Âl-i İmrân, 3/140).(3) Bu ayetler, servet ve iktidarın (zafer) döngüsel ve geçici doğasına işaret etmekte ve semantik olarak Arapça "devlet" kavramının arka planını oluşturmaktadır.

2. Kur'an-ı Kerim Perspektifinden Yönetim Prensipleri

Kur'an-ı Kerim, modern anlamda anayasal bir metin olmamakla birlikte, bir toplumun siyasi organizasyonu için vazgeçilmez olan evrensel ilkeleri ortaya koyar. Bu ilkeler, belirli bir yönetim şeklini isimlendirmekten ziyade, her türlü siyasi sistemin meşruiyet ölçütlerini belirler.

2.1. Adalet (El-Adl)

Adalet, İslam siyaset düşüncesinin merkezinde yer alır. "Allah, adaleti ve ihsanı emreder..." (Nahl, 16/90) ayeti, tüm toplumsal ve siyasi ilişkilerin temel dayanağı olarak adaleti gösterir. Yöneticiden beklenen, hiçbir ayırım gözetmeksizin herkese hakkını vermesidir. Devlet yönetiminde adalet o kadar önemlidir ki "Allah kâfir de olsa âdil devlete yardım eder, mümin de olsa zâlim devlete yardım etmez." (İbn Teymiyye, 2001: 21).

2.2. Şûrâ (İstişare)

Şûrâ, yönetime katılımın ve kolektif akla başvurma Kur'anî ifadesidir. "Onların işleri, aralarında danışma iledir..." (Şûrâ, 42/38) ayeti, Müslüman toplumun temel vasfı olarak istişareyi zikreder. Bu prensip, yöneticinin mutlak ve denetimsiz bir güce sahip olmasını reddeder ve yönetilenlerin sürece dahil olmasının yolunu açar.(4)

2.3. Emanetin Ehline Verilmesi (Emanet ve Ehliyet)

"Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder..."

(Nisâ, 4/58) ayeti, kamu görevlerinin liyakat ve ehliyet sahiplerine tevdi edilmesini emreder. Bu, yönetimde beceri, bilgi ve ahlaki niteliklerin önemini vurgulayarak, kayırmacılık ve adamcılığın reddidir.

2.4. İyiliği Emretme ve Kötülükten Sakındırma (Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i ani'l-Münker)

"Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten sakındırırsınız..." (Âl-i İmrân, 3/110) ayeti, Müslüman topluma aktif bir sosyal sorumluluk yükler. Devletin de asli görevlerinden biri, toplumda genel ahlakı ve kamu düzenini koruyacak, iyiliği teşvik edip kötülüğü engelleyecek tedbirler almaktır.(5)

2.5. Sosyal Devlet Anlayışı

Kur'an, devletin toplumdaki güçsüz ve muhtaç kesimlere (yetim, dul, yoksul, yolcu) karşı sorumluluğuna dair bir dizi emir getirir (Bakara, 2:177; 215).

Zekât müessesesi, bu anlayışın kurumsal bir tezahürüdür. Bu çerçevede, Kur'an'ın, vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen bir "sosyal devlet" anlayışının temellerini attığı söylenebilir.

3. Tarihsel Tecrübe: Asr-ı Saadet ve Râşid Halifeler Dönemi

Pratikte, ne Resulullah'ın (s.a.v.) uygulamalarında ne de Râşid Halifeler döneminde tek ve sabit bir yönetim modeli görülmez.

Resulullah, Medine'de kurduğu yapıda hem bir Nebi (nübüvvet) hem de bir devlet başkanı (riyaset) sıfatına sahipti. Onun vefatıyla nübüvvet sona ermiş, ancak yöneticilik fonksiyonu devam etmiştir. Nitekim Hz. Ebû Bekir (r.a.), "Halîfetü Resûlillah" (Allah Elçisi'nin halefi) unvanını benimsemiş, fakat "Halîfetullâh" (Allah'ın halefi) unvanını

reddetmiştir.(6) Bu, siyasi otoritenin beşeri ve dünyevi karakterine vurgu yapar.

Dört Halife'nin göreve geliş şekillerindeki çeşitlilik, İslam'ın sabit bir siyasi model önermediğinin en açık kanıtıdır:

· Hz. Ebû Bekir, Benî Sâide gölgeliğinde toplanan bir grubun (seçkinler/ehlu'l-hall ve'l-akd) biatıyla seçilmiştir.

· Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir tarafından aday gösterilmiş ve toplumun geniş kabulüyle (biat) göreve gelmiştir.

· Hz. Osman, Hz. Ömer'in oluşturduğu altı kişilik şûrâ meclisinin kararıyla halife olmuştur.

· Hz. Ali, karmaşık bir siyasi ortamda önce Medinelilerin, daha sonra da Irak'taki Müslümanların biatıyla iktidara gelmiştir.

Bu farklılıklar, İslam'ın siyasi otoritenin nasıl tesis edileceği konusunda esnek bir çerçeve çizdiğini, asıl önemli olanın, otoritenin Kur'anî prensipler doğrultusunda kullanılması olduğunu göstermektedir.

4. Cumhuriyet, Demokrasi ve İslami Yönetim İlkeleri

Yukarıdaki çerçeveden hareketle, cumhuriyet ve demokrasi ile İslami yönetim prensipleri arasındaki ilişkiye geçilebilir.

Cumhuriyet, egemenliğin bir kişi veya zümreye değil, halka ait olduğu, yöneticilerin belli süreler için seçimle işbaşına geldiği bir yönetim modelidir. Bu, "emanetin ehline verilmesi" ve "şûrâ" prensipleriyle uyumludur. Monarşi veya saltanatın aksine, iktidarın babadan oğula geçmesini reddeden cumhuriyet, İslam siyaset tarihindeki hilafetle saltanat arasındaki ayrımın modern bir yansıması gibidir.

Demokrasi, halkın kendisini yönetecek kişileri doğrudan veya temsilciler aracılığıyla seçtiği, çoğunluğun iradesinin yönetime yansıdığı bir siyasi sistemdir. Bu sistem, "şûrâ" ilkesinin kurumsal bir tezahürü olarak

görülebilir. Ancak, demokrasinin sadece "çoğunluk" kuralına indirgenmemesi gerekir. İslami perspektiften bakıldığında, çoğunluğun iradesi mutlak ve sınırsız değildir; adalet, hakkaniyet ve vahyin belirlediği ahlaki sınırlar çerçevesinde işlerlik kazanır.(7)

Bu bağlamda, İslam'ı demokrasi veya cumhuriyet ile mukayese etmek, bir "içerik" ile bir "kap"ı karşılaştırmak gibidir. İslam, içilecek "su"yu (adalet, şûrâ, ehliyet, hakkaniyet) temsil ederken; cumhuriyet, demokrasi veya diğer sistemler, bu suyun içinde sunulduğu "kap"lardır.

Kabın şekli, rengi veya malzemesi (seçim sistemi, yönetim yapısı) zaman ve mekâna göre değişebilir; önemli olan, kabın içindeki suyun temiz, berrak ve hayat verici olmasıdır. Bir yönetim, adı "İslam Cumhuriyeti" de olsa, yukarıdaki temel prensiplere riayet etmiyorsa İslami olandan uzaklaşır; adı seküler bir demokrasi de olsa, bu prensipleri bünyesinde barındırıp uyguluyorsa İslami değerlerle örtüşen bir işlev görebilir.

SONUÇ

İslam dini, Müslümanlara sabit ve değişmez bir devlet modeli dayatmamıştır. Bunun yerine, her türlü siyasi sistemin meşruiyet zeminini oluşturan adalet, şûrâ, ehliyet, emanet ve hakkaniyet gibi evrensel ve temel prensipler vaz'etmiştir. Hz. Peygamber ve Râşid Halifeler dönemindeki uygulamalar da bu esnek ve prensipler merkezli yaklaşımı teyit etmektedir.

Buradan hareketle, cumhuriyet ve demokrasi gibi, egemenliğin halkta olduğu, yöneticilerin seçimle işbaşına geldiği, çoğulculuğu ve katılımı benimseyen sistemler, İslam'ın temel yönetim prensipleriyle özde çatışmaz. Aksine, bu sistemler, "şûrâ"yı kurumsallaştırmak, "emaneti ehline" vermek ve "adalet"i tesis etmek için işlevsel araçlar (kap) olarak kullanılabilir. Müslümanların asıl odaklanması gereken nokta, kısır şekil tartışmalarıyla enerji tüketmek yerine, bu evrensel ilkeleri hayata geçirebilecek nitelikli, adil, liyakatli ve üretken bireyler ve kurumlar

inşa etmektir. Zira İslami bir medeniyetin yeniden inşası, ilim, bilim, fikir ve sanatla beslenen, aksiyona dönüşmüş bir salih amel ve yüksek ahlak ile mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Çaha, Ö. H. (2007). Siyaset Bilimi. Ankara: Orion Kitabevi.
2. İbn Manzûr, E. F. C. (1993). Lisânü'l-Arab. Beyrut: Dâru Sâdır.
3. Kur'an-ı Kerim Meâli. (2019). (Haz. Diyanet İşleri Başkanlığı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
4. El-Mâverdî, E. H. A. (2006). el-Ahkâmü's-Sultâniyye. (Çev. A. Şener). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
5. Aktay, Y. & Özşavş, S. (2019). "Kur'an Perspektifinden Sosyal Adalet ve Devletin Rolü". Diyanet İlmi Dergi, 55(2), 15-38.
6. Taberî, M. b. C. (1991). Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
7. Ramadan, T. (2009). Radical Reform: Islamic Ethics and Liberation. Oxford: Oxford University Press.

DİPNOTLAR

- (1). Ö. H. Çaha, Siyaset Bilimi, Orion Kitabevi, Ankara, 2007, s. 45.
- (2). İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, Dâru Sâdır, Beyrut, 1993, "d-v-l" md.
- (3). Tüm ayet mealleri için bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Meali.

(4). El-Mâverdî, el-Ahkâmü's-Sultâniyye, (trc. A. Şener), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006, s. 18.

(5). Y. Aktay & S. Özşavş, "Kur'an Perspektifinden Sosyal Adalet ve Devletin Rolü", Diyanet İlmi Dergi, Cilt 55, Sayı 2, 2019, s. 25.

(6). Taberî, Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, II, 449.

(7). T. Ramadan, Radical Reform: Islamic Ethics and Liberation, Oxford University Press, Oxford, 2009, s. 112

FELSEFE AKIL VE GÖNÜLE DAİR

FAHRİ SARRAFOĞLU

Prof. Dr. Yalçın Koç, felsefe, akıl ve irfan ilişkisini şöyle tarif eder. “*Felsefenin yalnızca aklın kıvrımlarında dolaşan bir uğraş olduğu düşünülür çoğu zaman. Oysa hakikat, aklın dar yollarına sığmayacak kadar geniştir. Bize sunulan anlam yalnızca zihnın değil; gönlün derinliklerinden doğar. Bu yüzden Anadolu irfanı, bilgiyi aklın raflarına değil, gönlün evi olan kalbe yerleştirir.*”

Batı felsefesi, akli mutlaklaştırdığı için Koç’un ifadesiyle “*düşkün dil*” düzeyinde kalmıştır. Akıl çözüm üretir, analiz eder; fakat anlamı doğuran gönüldür. Gönül olmadan akıl eksik; akıl olmadan gönül yarım. Akıl anlar gönül idrak eder. Felsefe, dünyayı açıklamaktan ibaret değildir. İnsan, kendi içindeki hakikati keşfettiği ölçüde filozof olur. Bunun için de aklın ötesine geçmek, kalbin alanına adım atmak gerekir. Kur’ânî ifade ile tefekkür etmek, akletmek, düşünmek ve kişinin kendini bulmasıdır, diyebiliriz. Kalbin alanına adım atabilmek için “*neden, niçin, nasıl?*” gibi basit görünen fakat derinlik kazandıran sorularla kendimizi yetiştirmemiz gerekir.

Kur’an’da sekiz yüzden fazla ayet akli kullanmamız gerektiğini vurgular. “**Ey akıl sahipleri! İbret alın; akletmez misiniz?**” (Haşr Suresi, 59:2) Peki akli kullanmak nedir? Nasıl kullanacağız? “Bu akli kullanma nerede satılıyor?” diyebilirsiniz. Bunun cevabı için yine Yalçın Koç’un sözlerine kulak verelim. Koç’un işaret ettiği büyük fark şudur:

Aklı görmek ister, gönül idrak eder. Hakikat, idrak etmeyi bilen gönüllere açılır. **Anadolu mayası, aklın değil, gönlün yoğurduğu bilgelik** “Anadolu Mayası” kavramı yalnızca kültürel bir ifade değildir; insanın gönülle mayalanmasını anlatır. Bu

mayanın içinde ilahî kelim, aşk ve gönül terbiyesi vardır. Akıl bilgi biriktirir ama gönül

bilgiyi dönüştürür, hikmete çevirir. **Yunus Emre’den Mevlânâ’ya, Hacı Bayram’dan Yesevi’ye** kadar bütün Anadolu gönül erenlerinin ortak dili şudur:

Bilgi ancak gönülle tamamlanır. Bu sebeple Anadolu irfanı bir kültür değil; değişmeyen bir özdür. Çağlar değişir ama o maya bozulmaz. Sık sık dile getirilen bir kavram vardır; bunu ben de günümüzde çok sık kullanıyorum. “**Anadolu İrfanı nedir?**” dersiniz, kısaca şöyle açıklayabiliriz. *Anadolu İrfanı*; Anadolu topraklarında yüzyıllar boyunca gelişen bilgelik ve hayat anlayışıdır. Kaynağını İslam’ın ahlak ve tasavvuf geleneğinden alır; aynı zamanda *Anadolu’nun* farklı kültürlerinin katkılarıyla şekillenmiştir.

Özellikleri şunlardır:

- **Sevgi ve hoşgörü:** Yunus Emre ve Mevlânâ gibi isimlerle özdeşleşir.
- **Gönül merkezli bilgi:** Sadece akılla değil, kalple de bilmeye önem verir.
- **Hikmet ve tecrübe:** Teoriden çok yaşantı ve hayat pratiği ön plandadır.
- **Merhamet ve adalet:** Paylaşmayı, yardımlaşmayı, ölçülü olmayı öğütler.
- **Milli-manevi kimlik:** Toplumu bir arada tutan kültürel ve ruhsal mayadır.

Yani Anadolu irfanı; iman, ahlak, edep, sevgi ve bilgelikle hamur edilmiş bir hayat felsefesidir.

Prof.Dr.Yalçın Koç

Dil gönlün aynasıdır. Koç'un dil üzerine düşüncesi bizi bambaşka bir kapıya davet eder. Dil sadece konuşmak için değil; varlığı anlamak için bir aynadır. Fakat bu ayna, gönül temizliğiyle parladığı zaman hakikati yansıtır.

Koç'a göre dil üç katmanlıdır:

- *Aşkın dil*
- *Ara dil*
- *Düşkün dil*

Batı düşüncesi düşkün dilde kalırken, Anadolu mayası aşkın dile yükselir. Türkçeyi yeniden bir hikmet ve ilim dili hâline getirmek için **Yunus'un** berraklığına ihtiyaç vardır. Çünkü gönül dili, kelimelerin ötesinde bir anlam taşır.

*Felsefenin mekânı akıl değil, gönüldür. Gerçek felsefe masa başında yapılan soyut düşünce alıştırmalarından ibaret değildir. Felsefe, insanın kendi iç âlemine yönelişidir. İnsanın derinliklerinde saklı hakikati ortaya çıkaran yer ise gönüldür. Akıl elbette gereklidir; fakat gönül onun rehberidir. **Gönlü olmayan bir bilgelik, toprağı olmayan bir tohum gibidir.***

*Hakikat gönülde tecellî eder. Yalçın Koç'un felsefesi bize şunu öğretir: **Akıl hakikatin kapısını çalar; ama kapıyı gönül açar.** Bu yüzden felsefe yalnızca düşünmek değil; tefekkür etmek, tezekkür etmek, kalbi arındırmaktır. *Anadolu Mayası*, bu içsel mayalanmanın adıdır. Yunus'un asırlardır yankılanan sesi bugün de aynı hakikati fısıldar:*

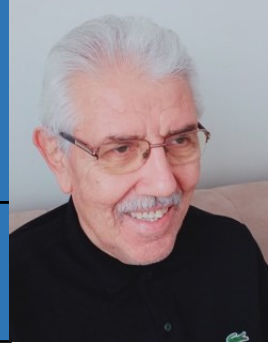
***İlim ilim bilmektir, ilim
kendin bilmektir;
Sen kendini bilmezsen, bu
nice okumaktır.***

Kaynakça:

Yalçın Koç, "A Brief Overview of Yalçın Koç and His Philosophy / Yalçın Koç ve Felsefesine Kısa Bir Bakış, Beytulhikme: An International Journal of Philosophy, Cilt 11, Sayı 2 (2021), s. 715–734.

HAYATTA HOŞGÖRÜ VE SABIR

SALİM ÖZYÖN

Hoşgörü, TDK. Türkçe Sözlükte *“Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans”* olarak tarif edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa Erdem de İslam adlı eserinde, *“insanlara karşı saygılı olma veya kendisi gibi düşünmeyen insanlardan rahatsız olmama hali hoşgörü olarak tarif edilmektedir”* şeklinde ifade etmiştir.

Bu iki tarifi ortaya koymuş olduğu gerçeğe göre; hoşgörünün esası, insanların insani değerler açısından insanlara saygısını, ilahi değerlere göre de insanlara sevgisini ve dolayısıyla Kur'an gerçeğindeki Allah'a kul olma idrakini ortaya koymaktadır.

Çünkü **saygı insani, sevgi ilahidir**. *Aşk ise, saygı ve sevginin doruk noktasını oluşturur. Böyle bir saygının, bir sevginin, bir aşkın karşılığını kazanabilmek de hoşgörü ve sabır göstermeye bağlıdır. Sabır da hoşgörü ile birlikte imanın irade gücünü gösterir.*

Hoşgörülü ve sabırlı olmanın temelinde **Hilm** vardır. Hilm konusunda **Prof. Dr. Mustafa Erdem** şu bilgileri vermektedir. Hilim, *“Müslüman karakterlerini en iyi tanımlayan kavram olarak kabul edeler. Hilim akıllık, ağırbaşlı olmak, affetmek, sabretmek, hoşgörülü, sevgi barış ve kardeşlik duygularına sahip olmak, akıllıca davranmak gibi değerler içermektedir.”*

Hilm kavramı, İslam literatüründe az kullanılmasına rağmen özellikle tasavvuf ilminde ahlaki manada çok kullanılmaktadır. M.E. Bakanlığı Türkçe sözlük 2. Cildinde **Hilm** *“Yumuşak huyluluk, sabır, tahammül”* şeklinde ifade edilmiştir. İnsanın bu değerler açısından nasıl bir hayat sürdürdükleri

düşünülecek olunursa bu durumu irdelemek gerekmez mi? Fert ve toplum olarak nasıl yaşadık, nasıl yaşıyoruz ve nasıl yaşayacağız? Bütün bu soruların da araştırılıp bilinmesi uygun olmaz mı? Tabii ki sorulup bilinmesin de faydalar vardır.

Toplumların kültürel manada millet olarak hayatlarında bu mefhumların da ortaya konularak bu hususu açıklamak aslında çok daha iyi olur. Bir kültür araştırmacısı olarak benim konum *Türk-İslam Kültürü* olması sebebiyle meseleyi bu açıdan değerlendirmek istiyorum. Toplumlarda hayat tarzı, kendi örfleri ve inanç şekillerine göre değerlendirilir ve yaşanır. Müslüman Türk Milletinin de hayat tarzını bu açıdan ele almak gerekir. Türk-İslam Kültür değerlerine göre Türk Milletinin yaşam tarzında örf ve inanç açısından ahlaki değerlerini şu ana başlıkta toplamak mümkündür.

- Kime nasıl davranacağını bilir.*
- Büyük günahlardan mutlaka sakınır, diğer günahlardan da sakınır.*
- İnsan ilişkilerinde saygı ve sevgiyi hep ön planda tutar.*
- Kendi hakkını savunur, başkalarının hakkına da saygı duyar.*
- Sabırlıdır.*
- İnsan hak ve hürriyetlerine karşı azami dikkat eder.*
- Allah'a kul olma idrakiyle fikir ve düşünce hürriyetine sahiptir.*
- Ferdi ve toplum açısından dost ve düşmanını bilir.*
- Münevver ve entelektüeldir.*
- Haddini bilir.*

- k) Kendi namus ve şerefine olduğu kadar başkalarınıninkine de dikkatlidir
- l) Alçak gönüllü ve hoşgörülüdür.
- m) Münafık ve mürai değildir.

Türk-İslam kültürüne hizmet etmiş devlet ve ilim adamlarının yaşantılarını ve verdikleri eserlerini iyi incelemek gerekir. Türk Milleti, o gönül ve ilim adamlarının iradesiyle Allah'ın sevdiği toplum durumuna gelmiştir. *Türk Milleti*, toplum olarak İslam kültürünü **Hz. Muhammed'in** tebliğinden önce de bir kavim olarak yaşamaktaydı. O zamanda da *Hz. Muhammed'in* tebliğ ettiği ve yaşadığı şefkat, merhamet, hoşgörü, hilm, cömertlik ve sabır gibi güzel ahlak değerlerini töre olarak yaşamaktaydı. *İslam'ı Kur'an ve Sünnet mesajıyla ve Ehl-i Beyt* ruhuyla daha mükemmel bir yaşama şuuruna erişti. Bu değerler, samimiyetin bir tezahürüydü.

Samimiyet, ahlaki ilkelerde de uyulması gereken önemli bir husustur. İnsan, yaratılış iradesi gereği gerek ferdi gerek ailevi gerekse toplumsal yaşantısında kendine, ailesine, toplumuna ve bütün insanlığa karşı sorumluluk taşır. Bu durum, Türk-İslam kültüründe mecburiyeti ifade eder. Türk-İslam Kültüründe Hz. Peygamberin hayatı, hür olmanın ve hür iradenin tezahürü açısından çok önemlidir.

Gerek peygamberlikten önceki dönemde güvenilir ve emin insan olarak tanınması ve gerekse peygamberliği döneminde müşriklere karşı dik duruşu, onun Allah nezdinde ve bütün insanlık âleminde davasında ve yaşantısında ne kadar samimi olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca *Türk Milletinin itikadi meselelerde İmam Maturidi* içtihatlarına uygun hayat tarzını benimsedikleri bir gerçektir. Buna göre Maturidi içtihadında, akla öncelik verilmektedir ve bu da bir zorunluluk olarak görülür. Bundan dolayıdır ki; akıllı olmayanın dini de yoktur ve dinin prensipleri gereği böyle biri dini açıdan sorumlu da tutulmamaktadır.

Bu da dinin bir hükmü olarak kabul edilir. Akıl sahibi bir insan, akıllı ve bilgisi ile

vahiy gerçeğine ulaşır. Vahiy ise imtihanı gerekli kılar. Bu da "*akıl önceliği, vahyin gerekliliğidir*" Buna göre insanların yaratılış amacı olan imtihanın başarılı verilebilmesi için akıl ve vahiy arasındaki ilişkinin iyi ve ilmi olması gerekir. Kısaca şahsiyetli insan kendisine, ailesine, çevresine, milletine, gerektiği zaman bütün insanlığa faydalı olan, problem çıkarmayan aksine problem çözen, güvenilir ve elinden dilinden emin olunan insandır. **Hacı Bektaş Veli'nin** "*Eline, beline diline sahip ol*" veciz sözüne ferdi ve toplumsal açıdan harfiyen uyan insandır.

Müslüman bir kişinin şahsiyetini kazanabilmesi için en önemli vazifesi öncelikle insan olduğunun idrakinde olması, bu ruhla dimdik ayakta durması ve kendi iç dünyası ile barışık olması gerekir. Kısaca şahsiyetli hoşgörülü insan kendisine, ailesine, çevresine, milletine, gerektiği zaman bütün insanlığa faydalı olan, problem çıkarmayan aksine problem çözen, güvenilir ve elinden dilinden emin olunan samimi insandır.

Hacı Bektaş Veli'nin "Eline, beline diline sahip ol" veciz sözüne ferdi ve toplumsal açıdan harfiyen uyan insandır. Türk-İslam Kültürüne göre ahlaki değerler, Türk töresi ile Kur'an mesajı ve Hz. Muhammed'in sünneti değerlerinin iradi anlayışı çerçevesinde yaşanarak hayat tarzı yapılmıştır, bu hayat tarzı uzun dönemde gelgit şeklinde devam etmiştir.

Dolayısıyla itikat ve ahlaki açıdan hoşgörü ve sabır konularında da erozyonun olduğu görülmüştür. Türk-İslam Kültüründe insan inanmış ve inandığını yaşıyor ise, iki dünyalı bir hayat yaşar. Bunlardan birisi dünyevi hayat, diğeri ise uhrevi hayattır. Dünyevi hayatta bir insan olarak mutlu ve mesut olmak, hayatın güzelliklerini doya doya yaşamak; uhrevi hayatta ise dünyada yaşadıklarının mükâfatını görmek için yaşar ve yaşamalıdır. Bu ruh ve inanç, Türk-İslam Kültürünün ruhu ve hayat tarzıdır. Bu ruh, "kendi nefsin için istemediklerini başkaları için de isteme" hadisinin iradesidir. Bu iradeye hoşgörü sabırla ve ulaşılabilir.

YORULDUM YORGUN DÜŞMEKTEN

HASAN PATIR

Yoruldum...

Kemiklerime kadar işlemiş;
uykuyla, sessizlikle geçmeyen,
dinlenmekle hafiflemeyen, bir
yorgunluk. Her sabah, biraz umut, biraz
sabır, biraz gülümseme... Bazen,
içimde defalarca çatlamış bir cam gibi
dağılıveriyorum.

Toparlayıp yeniden ayağa
kalkmaktan, *"bu sefer farklı olacak"*
deyip aynı sarmala düşmekten. bazen
de güçlü olmaktan yoruldum... Dik
durmak, göz yaşlarımı kimseye
göstermemek, içten içe çığlık atmak,
insanlar içinde sessiz kalmak, bazen de
susmak istiyorum. Ne açıklamak ne
anlatmak... Sözlerle değil, sustukça
dinleniyorum. Beklentilerden,
hatırlamaktan ve unutamamaktan
yoruldum.

Bazen sadece durmak, hiçbir
şey hissetmemek istiyorum. Hayata
dair, hâlâ küçücük bir umudum var.
Belki bir sabah, içimdeki ağırlık biraz
hafifler. Belki bir gün, nefes almak
yeniden güzel gelir. Belki bir gün, bu
yorgunluk da geçer. Sessizce
bekliyorum...

Ruhumun odalarında
yankılanan bir sessizlik,

Ne bir ses ne bir nefes,
Yürümekten değil, hep aynı
yollarda kaybolmaktan yoruldum.

Gün doğarken içimde bitmeyen gecelerin
sabahında,
Yeniden başlıyorum
Bir yanım umut,
Bir yanım çaresizlik,
Yorgun bir kalbin iki ayrı çarpıntısı.

"İyiyim" dediğimde biraz daha eksiliyorum.
Biraz daha susuyor, biraz daha uzaklaşıyorum
kendimden.
Kendime tutunamıyorum.
Ne söylesem eksik
Kelimeler yetmiyor.
Bir tarafım suskun,
Bir tarafım sessiz bir çığlık atıyor,
En derinlerden gelen...

Bir sınav, bir arayış.
Anlamsızlaşmak, bir anlamı bulmak için,
Bir huzur arıyorum.
Yüzümdeki yorgunluğu da kalbimdeki kırığı
da
Sadece ben biliyorum.
Ama hâlâ buradayım.
Küllerim dinginleşmese de
İçimde bir ateş hâlâ yanıyor,
Sessiz, inatçı,
Vazgeçmeyen bir ışık gibi.

Yoruldum...

“Yapay Zekâ Çağında Aklını Kullanma Cesareti”

Doç. Dr. Mehmet EVREN

18. yüzyılın büyük düşünürü *Immanuel Kant*'ın (1724-1804), 1784 yılında kaleme aldığı “*Was ist Aufklärung?*” (*Aydınlanma nedir?*) isimli makalesinde *Aydınlanma*'yı insanın kendi hatasıyla düştüğü “*ergin olmama*” hâinden kurtulması olarak tanımlar. Zira *Kant*'a göre insanlar çoğu zaman kendi akıllarını kullanmak yerine başkalarının düşüncelerine, kurallarına ve talimatlarına teslim olmuşlardır. Bunu da akılları ermediği için değil, cesaret edemedikleri için yapmışlardır. *Kant*, tam da bu nedenle *Aydınlanma* çağının parolasını şöyle ilan eder:

“*Sapere Aude!*” (*Aklını kullanma cesaretini göster!*)

Kant'ın, yüzyıllar önce dile getirdiği bu çağrı, bugün yapay zekâ temelli teknoloji kullanımı ile yeniden gündeme gelir. *Kant*, *eğer düşünme işini bir kitaba, vicdanının yerini bir din adamına, sağlığım konusunda karar verme görevini de perhizimi düzenleyen bir doktora bırakmışsam, artık zahmet göstermeme hiç gerek kalmaz* tespitinde bulunur. Nitekim *Kant*'ın bu tespitlerini bilgisayar algoritmalarının, bireylerin tercihlerini biçimlendirdiğini ve karar alma mekanizmalarını etkilediğini söyleyerek güncelleyebiliriz. İlâveten günümüzde birçok kişinin, teknolojinin oluşturduğu konfor alanı sayesinde *düşünme, sorgulama ve sorumluluk* alma gibi zahmetlerde bulunmadığı da bir gerçektir.

Dün olduğu gibi bugün de hayatımızı kolaylaştıran aletler ve makineler, yapay zekâ desteğiyle yalnızca fonksiyonel (işlevsel) nesneler olmaktan çıkıp kararlarımızı şekillendiren görünmez rehberlere dönüşmüş durumdadır. Eskiden biz araçları kullanırken,

şimdi araçların bizi yönlendirmeye çalıştığı söylenebilir. Bu noktada *Kant*'ın ahlak felsefesinin temel ilkesi olan “*insan araç değildir; amaçtır*” sözü akıllara gelmelidir.

Ne kadar gelişmiş olursa olsun hiçbir teknolojinin insan aklının yerine geçip onu araçsallaştırmasına müsaade edilmemelidir. Ancak geline nokta insanlar, kendi geliştirdikleri sistemin kılavuzluğuna gönüllü olarak teslim olmuş durumdadır. Bu vaziyet ise, *Kant*'ın “*ergin olmama*” halinin günümüzde dijital bir versiyonuna işaret etmektedir.

Öte yandan yapay zekâ destekli teknolojiler eğitimden tutun, sağlık, hukuk, tarım ve endüstri gibi pek çok alanda etkili olmakta ve hayatı kolaylaştırmaktadır. Ancak bu teknolojilerin yönlendirdiği bir dünyada, bireylerin kendi iradesini kullandığını söylemek de çok zor. Zira kişiye özel içerik üreten bilgisayar algoritmaları, bireylerin tercihlerini şekillendirmekte ve karar alma süreçlerini yönlendirmektedir. Bu bağlamda şu soru akıllara gelir: Gerçekten hâlâ verdiğimiz kararlarda özgür müyüz?

Kendini bilen, bilinç sahibi insan aynı zamanda değer üretebilen bir varlıktır. Bu özelliği ile insan diğer canlılardan ayrılır. Bugün insanın ürettiği bir değer olan yapay zekâ, şiir, hikâye, roman, analiz ve tasarım yaparak insanın yaratıcılığını taklit edebilmekte ve hatta değer! bile üretebilmektedir. Tabi buradaki değer üretme “*içsel değer, anlam, bilinçli yaratım*” ya da *Kant*'ın ifade ettiği gibi özerk değer üretimi değildir. Zira *Kant*'a göre, birey yaşamını temel alarak ahlaki değerleri kendi aklıyla oluşturur. Ancak yine de şu soruyu sormalıyız: İlk değer üreticisi olan bizler ileride yeni değerler de üretecek kadar özgün ve özgür

olabilecek miyiz? Yoksa bu işi de yapay zekâ destekli yazılımlar yardımıyla mı yapacağız?

Sonuç olarak Kant, “*Aydınlanma nedir?*” isimli metni *siyasal/epistemik özgürlük* tartışması için kaleme almıştır. Bu makalede Kant, *Aydınlanma*’yı; bireyin aklını *bağımsız, eleştirel* ve *özgür* bir biçimde kullanmaya başlaması, *otorite* karşısında fikrini savunabilmesi ve kendi aklı tarafından yönlendirilmesi olarak görür. Onun 18. yüzyılda yapmış olduğu “*aklını kullanma cesaretini göster*” çağrısı, bugün dijital dünyanın etkisi altında daha da günceldir. Çünkü yapay zekâ ve ona bağlı teknolojinin gücü ve sınırını sorgulamadığımız takdirde sadece özgünlüğümüz değil, aynı zamanda en

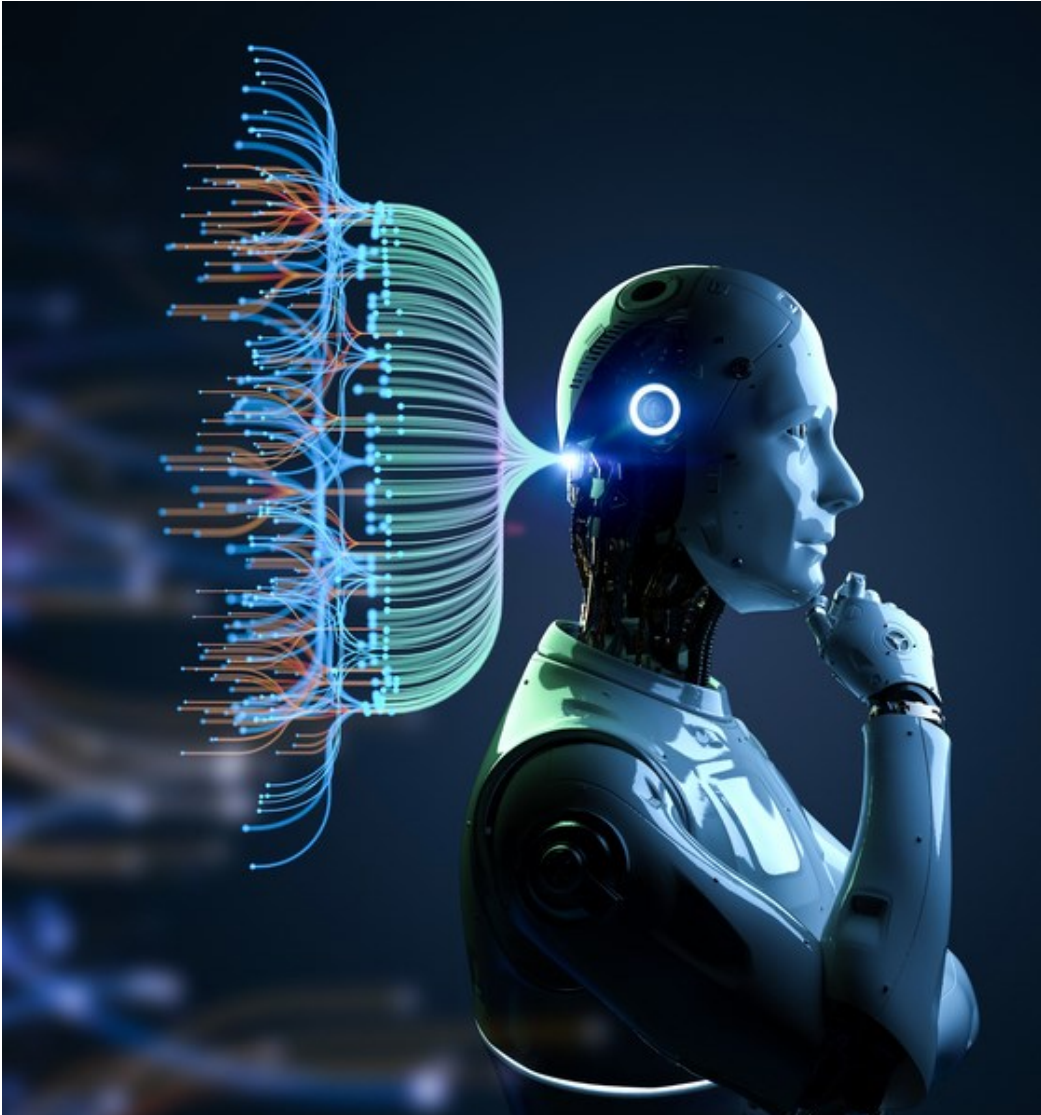
temel insani özelliğimiz olan özgürlüğümüz elimizden yavaşça kayıp gidecektir.

Kaynakça

Kant, Immanuel. “*Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*”, Çev: İoanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, 3.Baskı, 2002.

Kant, Immanuel. “*Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt (1784)*”, *Toplumbilim Aydınlanma Özel Sayısı*, Sayı: 11, Çev: Nejat Bozkurt, Bağlam Yayınları, 2000.

Kant, Immanuel. *Pratik Aklın Eleştirisi*, Çev: İoanna Kuçuradi-Ülker Gökberk-Fusun Akatlı, Türkiye Felsefe Kurumu, 3.Baskı, 1999.

TASAVVUF SOHBETLERİ RUHLARIN AŞİNALIĞI

ŞEMSETTİN KESER

Beden elbisesini giymeden önce (yaratılmadan evvel) bezm-i ezel, elest bezminde, buluşup tanışan ruhlar bu dünyada cesetlere girdikten sonra birbirlerine yakınlık ve sevgi duyarlar. Hiç tanımadığın birine sempati duymanın izahı budur. Bunun için **işin Fatıha'sı önemlidir, hatimesi değil...** Buluşup görüştüğümüz herkesten manevi bir feyz alırız. Düşmanlıklar bu dünyada başlamazmış. Dostluklar da aynı şekilde...

İşlerin Kolaylaşması...

Leyl Suresi 92/5,6,7 elindeki imkanlarından muhtaç olanlara verip tasaddukta bulunanın ve Allah'tan sakınanın en güzel sözlerle Allah'ın birliğini tasdik edenin işlerini kolaylaştırırız. **Biz dünyalık isteriz.** Efendimiz Allah'ım bize eşyanın hakikatini göster diye dua ederken bizim nimet olarak istediğimiz eğer o dünyalık yani oltadaki yem ise halimiz ne olur

Kasabın Ayak Öpmesi

Kasap, koyunu kestiğinden arka yağına küçük bir delik açar ve oradan üflemeğe başlar. Bu nefesle deri şişer. Kasabın ayağı öpmesi seni övenlerin hali gibidir. Maksatları senin egonu şişirip derini yüzmektir. Çünkü şişirilmiş deri çabuk soyulur.

Muhabbet **Bahçesinin Bahçıvanlarıyla Yetiştirdiği Meyveli Ağaçları Tanıyıp Muhabbet Etmek Gerekir.**

Şeyh efendi ve kendisine hizmet eden dervişin yolu bir ırmak kıyısında davul çalıp içki içen bir topluluğa rastlar. Dervişine buyurur ki: "Yüz adet buğday sapını topla" ; (derviş toplar) sonra buyurur ki: "Şu topluluktaki

sarhoş davulcuğu çağır". Davulcu para ümidiyle gelir, Şeyh efendi elindeki buğday sapıyla davulcuğa vurur. Davulcu bir hale düşer sonra davulcunun elinden tutup su üzerinde karşıya geçerlerken kıyıdaki derviş bağırır: "Efendim yirmi yıldır hizmet ediyorum, beni bıraktın da ağzı içkili adamı alıp gidiyorsun." Efendi cevaplar. "Evladım onda istidadı ezeli (yaratılışında kabiliyet) vardı. Sende yok. Onun bir günahı vardı içki içmek. Ona tevbe etti hadd-i şer'i (yüz sopa) vurduk mu hidayete erer. Amma seninle yirmi senedir uğraşıyorum. Kinini kırdım, gayzın (öfken) çıktı. Gayzını kırdım hasedin çıktı. Hasedini kırdım şehvetin çıktı. Şehvetini kırdım kibrin çıktı ortaya" dedi.

Erenler, yolu nakille geleceğe aktarırmış. Aktarılan şahıs ekseri hizmetle bir velinin tezgahında dokuması tamamlanmış bir kişi olabileceği gibi, henüz doğmamış birisi de olabilir. Burada ruh devreye girermiş. Bu nedenle muhabbet bahçesinin bahçıvanlarıyla yetiştirdiği meyveli ağaçları tanıyıp muhabbet etmek gereklidir. "Evliyaya muhabbet farz" desem diyanet karşı durur. Ama **Mevlâna Efendimiz** şöyle demiştir. "Yolunu kaybetmiş insan, insanı kamilin imanından haberi olmayandır." Bu azizlerimizin isimleri tespih yapılıp çekilse yeridir.

Halvetiyye bahçesinin bahçıvanı Seyyid Yahya Şirvani'nin diktği meyveli ağaçlar ile meyveleri:

Ruşeniyye (Aydınlı Dede Ömer Ruşeni vefatı:1487)

Cemaliyye (Cemal Halveti vef:1494)

Şemsiyye (Şemseddin Sıvasi vef:1597)

Ahmediyye (Yiğitbaşı Ahmet Şemsettin Marmaravi vef:1505)

Ahmediyye orta kol olarak bilinir ve Yiğitbaşı'nın diktği bir ağaç olan Vahip

Ümmi'nin dönüştürdüğü olgun meyveler Eroğlu Nuri-Ümmü Sinan-Çavdaroğlu-Gülaboğlu-Niyazi Mısri-Nuzuli ve Mehmet Dumlu Sultanımızın Kütahya'da türbesini restore ettirmeye vesile olduğu Sunullah Gaybi'dir.

Sinek

Hz. Pir Abdülkadir Geylani hazretlerine sorarlar:

-*"Efendim, üzerinize hiç sinek konmuyor?"*

Hazretin cevabı muhteşemdir:

-*"Sinek üzerime konupta ne yapsın. Bizde ne dünya pekmezi ne ahiret balı vardır"*

Belalar

Cüneyd-i Bağdadi hazretlerine şu soruyu sormuşlar: -*"Belanın en büyüğü hangisidir..?"* Mübarek cevaben buyurmuş: -*"Nerden geldiğini bilmemektir."*

Evet nefsimizin istemediği menfi şeylerin doğduğu bir yer vardır. Nasıl bir söz yahut fiilimiz, vukua gelmeden önce düşünce dünyamıza gelir sonra dış dünyaya akseder. Bunun gibi dış dünyadan bize gelenlerin de doğduğu bir yer varmış. Bu yeri bilebilirsek hiç endişeye gerek kalmaz. Burada nazik bir hususiyet vardır. Doğan çocuk annesine tıpa tıp benzememektedir.

Diğer bir anlatımla, Siz haksız olarak birine tokat atsanız, daha sonraki zamanda bir başkasından tokat yediğinizde durumu kavrayabilirsiniz. (Ben daha evvel tokat atmıştım şimdi ise tokat yedim). Farklı şekilde tecelli ederse (tokata karşı hastalık vs. gibi) bunu çözmek müşkülmüş. Ancak şu bir gerçek ki buğday ekilirse mutlaka buğday, Arpa ekilirse mutlaka arpa çıkacağından ; **iyilikler buğday gibi, kötülükler arpa gibi düşünülebilir.**

Ebubekir-i Sıddık, "kim Hz. Ebubekir efendimize **"sıddık"** demezse Allah dünya ve ahirette onun sözüne doğruluk vermez. (Hz. İmam Muhammed Bakır)

Allah İsmi, Esma-i Hüsnâ'daki (Allah'ın en güzel isimleri) tüm isimler **"Allah"** ismi şerifine sıfat olmuştur. Hasta bir kimse **"Ya Allah" dese muradı "Ya Şafii'dir. Günahkâr bir kimse "Ya Allah" dese muradı "Ya Tevvab"dır.**

Üç Sünnet

Allah'ın sünneti, ayıpları örtmektir. Peygamberin sünneti, "müdara" etmektir. (Yüze gülümseme-karşısındakinin iç halini bilmesine rağmen yine de tebessümle karşılayıp, yumuşak muamele etmektedir. Meşru çerçevede herkesi huyunda suyunda idare etme.) **Evliyanın sünneti**, İnsanların eza ve cefasına sabır ve tahammül ederek onlara yumuşak davranmaktır.

Allah'a Niçin Haset (Kıskançlık) Edilmez.

Haset, bir başkasındaki nimetin ondan gitmesini isteme duygusuymuş. Derecesine göre kıvam durumunu gösteren örnekler:

O şahıstaki nimet ondan alınsın bana verilsin (en yaygın ve hafif olanı)

Nimet onda olmasında varsın bende de olmasın (orta şiddette olanı)

Nimet onda olmasında ne olursa olsun (en şiddetlisi)

Hiç kimse Allaha haset etmez. Peygamberi kendisi gibi sandığı için haset ederdi. Ancak mucizelerle peygamberin büyüklüğü anlaşıldıktan sonra onan inananlar peygamberi kabulden dolayı haset etmez. Şimdi her devirde Peygamber yerine onun vekili

olarak bir veli mevcut olup bu imtihan kıyamete kadar devam edecektir. **Mürşid-i kamillere** haset eden onların varlığına tahammül edemeyen kimseler tedavi kabul etmez bir hastalığa yakalanmıştır.

Ahlar vahlar içinde görünmeyen zillet kuyusuna yuvarlanmıştır. Veli'ye haset edip onun yok olmasını isteyen, velide mevcut Hakk güneşinin yok olmasını istemektedir ki bu dilek nasıl gerçekleşir.

Dört Çirkinlik

*Suret Çirkinliği .
Ahlak Çirkinliği
İnanç çirkinliği
Amel Çirkinliği*

Ahlak güzel olduğu takdirde suret çirkinliği önemsizleşmiştir. Ahlak çirkinliğinin iki kanadı ise İnanç ve amel çirkinliğiymiş. Hem fukara (dilenci) hem kör hem de sesi çirkin. Üç karanlık üst üste. Güzel ve iyi bir yüz, kötü huyla bir araya gelirse bir para etmez. Şekli çirkin ve beğenilmez de olsa ahlakı iyiye onun ayağının dibinde öl

Molla Cami

Eğer aşk Âdem neslinin kemali olmasaydı aşkın şöhreti yeryüzünde yok olurdu. Eğer nefsin şehveti aşk olsaydı eşekler ve öküzler aşk defterinin başına geçerdi.

Saltanatın Değiştirmedikleri

Davut Peygamber, demircilik işine devam etmiş ve rızkını bu işten temin etmiştir. **Hz. Süleyman** ise her şey emrinin altında iken zembil örerek geçimini temin etmiştir. Hilafetin başlangıç zamanlarında **Hz. Ebubekir Efendimiz** devlet başkanlığı görevini yaparken ücret almamış, duruma **Hz. Ömer Efendimiz**

müdahale ederek, yönetim işi nedeniyle geçim işiyle meşgul olamadığından **Beyt-ül Mal'den** belli bir ücret verilmesi kararlaştırılmıştır. Ücretin miktarını da kararlaştıran diğer sahabilere. Ücretin miktarını hiç merak etmeyin. Belki yevmiye şeklinde kendisinin ve belki bir günlük yiyeceğinin karşılığı olabilir.

Gönlü hak ile dolmuş Allah aşkıyla mest olmuş kimse müstesnadır ki ona hazine versen hürriyetini satmaz ve o hürdür.

Herkes Allah Der

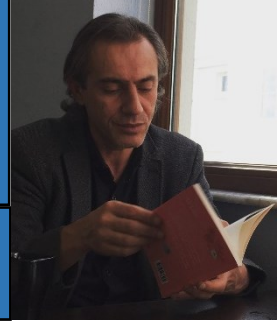
İnanmayan de Allah der mümin de...Dilenci de Allah der. Dilencinin ağzındaki Allah kelamı ekmek içindir. Sufi de Allah der. Ancak, sufinin ağzındaki Allah lafzı, ana babadan taklittir. Gerçi taklide de sevap vardır. Ücretle tutulan cenaze ağlayıcıları gibi, defin sonrasındaki hesapta ağlayıcılarda hesaba dahil edilir. Ama **mürşidin Allah lafzı candan gelir.**

Tabiatının Gereği

Akrebin tabiatında sokmak, kurtta parçalamak, tilkide hile, deve de kin, kazda hırs, horozda şehvet, tavusta şöhret, kargada çok uzun yaşama isteği vs. mevcutmuş. İnsanı konuşan hayvan olarak tarif edenler acaba insan için hangi vasfı uygun görürler. **Arınmamış insanda hayvanlık vasıfları mevcut olduğundan sakınmak gereklidir.** Aynı cinsten oluş zararsız anlamına gelmez. Hz. Âdem, şeytana ne yaptı ki iblis ona düşman oldu. Haset hadisesi insanda da hayvanda da mevcuttur. **Bu nedenle insanlardan südür olan selam aleyküm temennisine az güvenmek gerekir.**

KENDİYLE YALNIZ..!

İLHAMİ İNCEÖZ

Söyleyecek fazla bir şeyim yok! Ama yazmak zorundayım! Yazarak, akıllarınızda düşüncelerimin ayak izlerini bırakmalıyım.

Ben, bu satırlar üzerinde durduğunuz sürece, var kıldım, siz ne kadar derseniz o kadar sürece bu serüven. Yürürüm, var kıldıkları sürece, akıllarınızın anı yollarında. Düşüncelerimle, düşündürdüklerimle, duygularımla, anlattıklarım, seslendirdiklerimle...

Yazarak, parmak izlerimi bırakmalıyım ellerinizde tuttuğunuz kitaplarda. Mineli bir saat gibi, beni ilk gördüğünüzde, kendimi size hatırlatabilmek için, ıslıl ıslıl parlayan bir yüz edinmeliyim, sesimle ördüğüm kelimelerimden. Bir gülüş edinmeliyim kelimelerle dillenmenin ve dinlenmenin mutluluğundan. Böylelikle, kendimi, kendim kılabilirim!

Söyleyecek fazla bir şeyim yok! Evet!

Söyleyecek çoğu şeyim, bir çözümsüzlükle yitti. Çok zaman önce! Çok konuşmayacağım bu yüzden. Size de fırsat vermek isterim, yeri gelirse veya satır aralarında, söyleyecekleriniz varsa eğer benim hakkımda... Ve bu demektir ki, sorabilirim de ansızın sizlere şöylesi:

“Hazır sohbet açılmışken: “Boşluk nedir bilir misiniz? Ruhtaki, kalpteki çukura mı denk düşer boşluğun tarifi, yeryüzü sözlüğünde?”

O kadar karıştım ki içimdeki boşluğa ben, siz yokken! Öyle çok dağıttım ki bulutları, göğü, dağları, denizleri, benim olmayan şu yeryüzünü... Kendimi koyacak yer bulamıyorum şimdilerde, bu dağdağda. Ruhum mu, kalbim mi, içimde kim varsa, ne varsa hangisine selam verseniz, hal hatır sorsanız, haykırıyor! Ağzıma kadar üşüşüp:

“Ve aleykümselam! İyiyim, iyi! Bana bakmayın siz, içliyimdir biraz! İçli!”

Feryadımı sığdıracak bir çift kulak, düşlerimi tekrardan bana kazandırabilecek bir tek umut elde edebilmenin beklentisiyle, gecelerimi kitaplarla geçirdim ben. Delilik bu! Ya da iyimser bir ölü taşıyıcısı gibi görün beni. Düşünün! Rüyalarının sonu hep kendine erişmekle biten, günlerini yalnızca iç avuntusunu aramakla geçiren, bir gökkuşağı beklentisiyle habire göğe bakan biri...

Düşünün! Oyundan mağlup dönen çocuklar gibi biri... Kuş avlamaya, balık avlamaya gidip, eli boş dönen biri...

Sahneden indiğinde, yalnızlığına sığınan biri...

Sorup duruyor kendi kendine:

- ‘‘Tanrı’m! Neredesin? Konuş benimle!

Fikirler biriktirdim, kendimle!’’

KONUŞ BENİMLE!

Nerden başlayacaksın? Nerden konuşalım seninle? Ey, içim de ‘‘Ki!’’...

Devrik düşüncelerin kıyısından mı başlamalı konuşmaya? Devrilmeye yüz tutmuş değil, devrilmiş, devirilmiş, yerle yeksan edilmişlerin, kıyısından... Ey içimde ‘‘Ki!’’

Sapa sağlam, derin derin düşünülmemiş düşüncelerdir, ideallerdir çünkü aklı yahut aklımızı, kalbimizi her an hezimete uğratan. Yıkan, çürüten, eriten, yok eden, parlayan, karartan... Gerçek olmayan ütopyaların fikri çürük karanlığıdır, mavi gökteki portakal güneşini solduran. Suları karla ağlatan, kayaları buzla dağlatan, dalları ateşle parlatan, dağları çökertip atan, yolları çöl edip bağlatan, aklı bir derin Gordion düğümüne bağlatan, düzlük görmez düşüncelerden teşkil ütopyalardır.

Sen de, bilir misin? Ey içimde ‘‘Ki!’’

Aklımdan geçirdiğimde, duyuyor musun aklımı eriten soruları? Kaybolduğum lâbirentleri sen de görebiliyor musun? Çıkar yolun kalmadığı, dağların düze ermediği, girdapların azalıp sönmediği o fânus, yapmacık sokakların çıkmadığı o yön, seni de ben gibi

yitiriyor mu, orada? Benden uzak ama bana yakın, benimle, durduğun yerde dura duruyor iken?

Durmak da bir ilim ister. Durduğun yerlerde eksilmeden kalabilmeyi, duramadığın yerlerde durmuş kadar, oraya ait bir şeyleri bilmeyi gerektirir. Bunlara göre değişir durmak ilminin sana gerekli, azlığı ya da çokluğu. Durmak, kuru otlardan yapılmış heykeller gibi. Dünyanın orta yerine dikilebilmek, bana hiç yabancı gelmiyor? Buzlara çizilmiş evrenin en kutlu tablosu, cüssesi güneşin kızdığı bir âna bakıyor. Tozlardan varlık bulmuş yüce Himalaya, üç günlük milyarlarca ömre, süs edilmiş... Duruyor, durmayı iyi biliyor. Ama onu seyredenler, duramıyor!

‘‘Akl etmeyecek misiniz?’’in muhatâbı, kendini, cehâletini, ederini, kumaşını ve haddini bilmeden, devirdikçe devirir çamlarını, saçar altınlarını, kırar camlarını, yıkar sütunlarını... Sanır ki, erdem dediğin, yaldızlı bir salyangoz izidir, onun da üzerinde denizler gezinir. Ne salyangoz ortadadır, artık ne de izleri. Çağ gelir, çağ geçer, çiğ gelir, çiğ gider...

Ya sen ey okur? Sen de bilir misin bunu?

Ben senden mi duymuştum, yoksa ben mi konuştum bunu sana, ilk? Son papağanı ben olsam da, arayış haritalarının?

‘‘Gözlerini, çevir, çevir bak!’’ diyor!

Nereye olduğunu bilmek, mârifet! Nereye bakmamak gerektiğini bilmek, kadar! Nereye dönmek gerekliliğini bilmek marifet; o

zaman nereye dönemeyeceğini düşünmek de mârifet değil midir? Nerde, neyi aradığını, ne zaman, nereye ve kime sorabilirsin?

‘‘Gözlerini, bir daha çevir, çevir bak! Görebilecek misin, onda bir kusur?’’

Yahut ‘‘M ’min, m ’minin aynasıdır!’’ Nerede aynam olan, insan yüzleri? Nerede aynası olduğum o günahsız, nur yüzlü insan, insanlar? Bana kimleri getiriyor, bu yoz günler?

‘‘Durma! Bir daha çevir gözlerini, bak!’’ Nereye diyebilmek erdemse, nereye neyi arayacağını bilmek, öğrenmek de m rifeti değil midir bu erdemi kuşanmanın?

Devirelim  yleyse, bir düşünce. Onun kıyısından girelim, düşünmenin nurlu denizine. Dalgalansın sular. Fikir denizine durgunluk, tembellik ve ağırlık verir; kir ise bereketten m hrumiyet ve f ziletten yoksunluk olarak çöker.

Devirelim  yleyse, çürük duvarlar gibi bir düşünce. Hangi kofluk ele gelsin? Durduğu yerden cenazesini alıp, yatıralım musallaya, ama hangisinin? Söyle, kalp oyalandığıyla doludur, kalbinin arzusu ne yanda? Hangi dağlarda dolanıyor, kendi başına? Hangi zirvelerde gözü, yer toprağında nereyi arzulamakta?

Devirelim,  yleyse bir düşünce... Hadi konuş, aklın giremediği kapılardan bir kapı, sığamadığı pencerelerden bir pencere, çıkamadığı patikalardan bir çıkış, göremediği tuzaklardan bir fark ediş, erindiği yokuşlardan sarp bir yokuş seç!

Çünkü uyarır Hemed n , ‘‘Kendinden, kendine varmak kolay bir yol değildir, yanaktaki iki z l ften başka, yolun şahidi yoktur!’’ Kaldık şahitsiz. Kendimiz bile inkâr edecek kendimizi, işte bir gün geldiğinde!

Tutulmaz ağız. Bazen  yle doludur! Kalp mi söyler, dil mi? Dillendiren, sese  eviren, seslenen mi konuşur, akla fısıldayan, vesvese eden mi? Kimin sesidir ağzı tıka basa, doğruyla, yanlışla, tatlıyla, acıyla dolduran?

Ey içimde ‘‘Ki!’’

Kıyısından girelim artık mevzuya,  yleyse tut ki! şu kalbin! şu da ruhun! İşte dile kadar yolumuz var! Dilediğin kadar, dile geldiği kadar! Dilden geldiği kadar, D de’den geldiği kadar, konuş! Konuş benimle!

- ‘‘Tanrı’ m! Bir deliyim ben!

Aklını senden almış!’’

TİYATRO MU MAÇ MI..?

SERKAN DEMİRALP

Seksenli yılların sonuna doğru bir Ankara baharı. Soğuklar azalmış, ağaç dallarında tomurcuklar görünmeye başlamış. Artık sobalar daha az yanıyor dolayısıyla gökyüzü daha temiz. Kömür dumanının çökmesiyle oluşan is ve sis bulutları sonraki kışa kadar veda etmiş. Çocukların boyunlarına sardıkları atkılar burunlarını kapatacak kadar kaldırmalarına gerek yok. Okul sonrası zaman sokakta geçiyor. Kışın soğuktan ve hava kirliliğinden zaten kapalı kalmışlar. Eve gelince çantalar bırakılıp hemen dışarı koşuluyor zira günler henüz kısa. Nasılsa ezan okununca evde olunacak, ödevler o zaman yapılabilir.

Babası cuma akşamı işten geliyor, yarın mesaisi yokmuş. Elinde salladığı iki parça kâğıdı gösteriyor, ne ki onlar soruyor. Tiyatro biletiymiş. Çok ünlü bir oyun için. Tiyatro duymuş daha önce, bir sanat türü. Bildiği o kadar. Sormuş babasına açıklama ve cevap kısa olmuş; “sinemanın canlısı.” *Nasıl yani diyor, ne demek sinemanın canlısı?* İşte oyuncular karşında, canlı canlı izliyorsun. Allah Allah nasıl oluyor görecektir bakalım. Aslında kocaman bir perdede filmleri izlemek eğlenceli oluyor. Tabii gittiğiniz film Sabuha ise çölde emekleyerek şarkı söyleyen oyuncu sizi de ağlatabilir. O akşam ve gece uzun olacak, heyecandan zor geçecek onun için.

Sabah yine erkenden uyanıyor, alışkanlık. Dedik ya günler henüz uzamamış, ortalık aydınlanmamış. Başucuna gelen perdeyi hafif aralıyor biraz ışık için. Yastığını hafif dik duruma getirip kitabını okumaya başlıyor yorganın içinde. Gazete her cumartesi çizgi roman serisi veriyor, *Red Kit*. Ancak aldığı gibi bitiriyor. Bu haftanın henüz yok o yüzden kitaba talim. Neyse ki *Jules Verne* var, tüm

kitapları sürükleyici. Uyanana kadar ev ahalisini bekliyor. Kahvaltı vakitlice yapılıyor çünkü yola çıkılacak. Oyun öğle saatinde.

Durakta otobüs bekleniyor heyecanla, gelen mavi halk otobüsündeki muavine babası parayı uzatarak bir öğrenci bir tam diyor. Otobüs *Aydınlıkevler* içinde tur atarak tüm durakları dolaşıyor sonra ana caddeye çıkarak *Dışkapıya* doğru yol alıyor. *Yıba* çarşısının önü bisiklet dolu, pencerelere bile ya bisiklet asmışlar ya da tekerini. Pahalıdır ama hepsi, hayal etmeye bile gerek yok. *Ulus* yine kalabalık. Araç kornaları birbirine karışıyor. Polis düdüğü çalınca hepsi biranda duruyor, kocaman otobüsler de dahil.

Karşıdan karşıya geçen bir insan seli oluyor. Kimi heykel tarafına kimiyse eski meclis tarafına aceleyle yürüyor. İnecekleri durağa da az kalmış, opera da inecekler. Kalkıp arkaya doğru yanaşıyorlar. İndiklerinde serin hava yüzlerine vuruyor. Otobüsün içi de egzoz kokusu doluydu. Hem şoför hem muavin camlarını açsa da içtikleri sigaraların kokusu ve dumanı vardı. Duraktan tiyatro salonuna gidiş kısa, birkaç dakika. Babası elinden tutuyor yürümeye başlıyor. Yolun bu tarafında kaldırımlar dar. Gençlik parkı tarafı ise daha geniş. O tarafta anormal ve farklı bir kalabalık var.

İnsanlar ellerine sarı kırmızı bayraklar almış. Kimi boynuna atkı veya bayrağı sarmış kimi de kafalarına şapkalar takmış. Bazı gazeteler de karton şapka veriyor. Katlıyor, arka kısmını kesik bölgeye takıyorsun al sana yanları açık ama üstü ve önü kapalı hem de en sevdiğin takımın renklerini taşıyan bir şapka. Kalabalık beraber tezahürat yapıp marş söyleyerek *19 Mayıs Stadı'na* doğru yürüyorlar. Babasına soruyor,

baba bu kalabalık ne diye. Babası cevap veriyor, maç var *Galatasaray*'ın. Taraftarlar maça gidiyor. O dönem *Ankara*'nın iki takımı var ligde. *MKE Ankaragücü* ve *Gençlerbirliği* 19 Mayıs Stadi'nı paylaşıyor.

İkisinden biriyle maç yapmak için *Galatasaray* gelmiş. Daha geçen sezon on dört yıldan beri ilk kez şampiyon olmuşlardı. Yıllar süren hasretin ardından biriken sevinçle insanların sokağa dökülmesi hala aklında. Babasına soruyor, baba maça gidebilir miyiz? Babası; oğlum maç için saatlerce sıra beklemek gerek, millet gecedен gelip sıraya giriyor. Giremeyiz, girsek bile kavga çıkabiliyor diyor. Hayal kırıklığı ve üzüntü içinde tiyatro salonu girişine geliyorlar. Bir de burası *Küçük Tiyatro* imiş. Maç varken tiyatroya hem de küçüğüne gelmek onun için tam bir fiyasko. Neyse umuyor ki eğlenceli bir şey olsun.

Babası gişede oturan görevliye camın altından biletleri uzatıyor. Görevli uç kısmını yırtıp geri veriyor. Yerlerine bakıyorlar, harf – rakam var. Harflerin olduğu blokları bulup kendi koltuk numaralarına göre oturuyorlar. Oturunca babası biletleri veriyor. Her satırını, yazısını okuyor. *Afife Jale* adlı bir oyun sahnelenecekmış. Önlerinde yakın bir yerde biraz yüksek bir sahne var. Ahşaptan görünüyor. Toz ve ahşap kokusu burnuna geliyor. Önü bordo, kalın, kocaman bir perde ile kapalı. Birazdan bir gong sesi, kısa bir

süre sonra ikincisi duyuluyor ve ardından ışıklar kapanıyor.

Önlerindeki perde iki yana doğru açılmaya başlarken sahneden konuşma sesleri duyuluyor. Perde açılınca koltuk masa vb. ev eşyalarıyla donatılmış bir alan ve güzel ancak farklı kıyafetler giymiş insanlar beliriyor. Sanki direkt onların evlerine girmişler, diyaloglarına şahit oluyorlar. Çok farklı ve ilginç geliyor, gözleri açılıyor iyice. Ama bir utangaçlık geliyor. Sanki insanların evinin salonuna habersiz girmişler aniden. Birkaç metre önlerinde kadınla adam sanki tartışıyorlar. Kadın kah sesini yükseltiyor, kah hıçkırarak ağlıyor. Bu ilk şok dalgasını atlatınca çaktırmadan etrafını süzüyor.

Karanlıkta insanlar sessizce izliyorlar. Sinema gibi mısır yiyen bir kişi bile yok. Sahnedeki diyaloglar ilgisini çekmiyor aklı gidemediği maça. Bir süre sonra perde kapanıyor, hah sonunda bitti galiba. Ama hayır neler oluyor, perde arkasında takır tukur adım sesleri bir şeyleri iter çeker gibi sesler geliyor. Soruyor babasına noluyor diye. Babası dekor değişiyor diyor. Dekor ne ki diye düşünürken perde tekrar açılıyor. Önündeki evin salonu gitmiş, sanki kendisi başka bir yere bakıyor şimdi. O zaman anlıyor, perdenin altından ayakları görünen insanlar koltuk, masa ne varsa götürmüş yerlerine yeni bir şeyler getirip koymuşlar. Farklı kıyafetli yeni insanlar çıkmış ortaya. Başka mevzulardan konuşuyorlar.

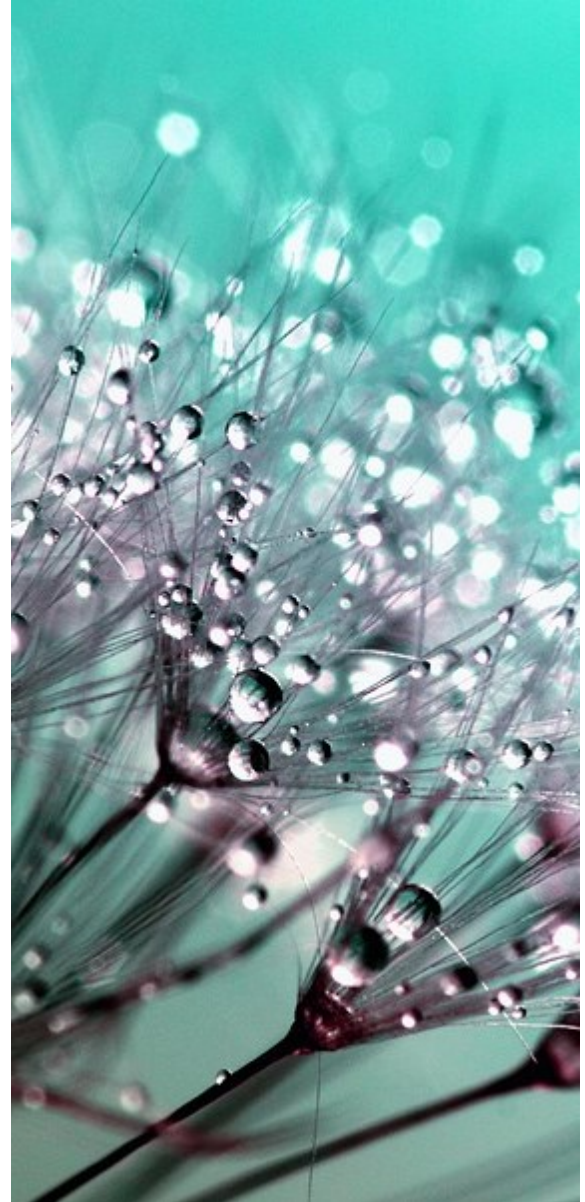
Neyse ki bunlar tartışmıyorlar. Babası ilgiyle izlerken farklı şeylere odaklanıyor. Burada ne dolaplar dönüyor anlamıyor, anlamaya da çalışmıyor. Derken bir süre sonra perde kapanıyor, ışıklar açılıyor. Soruyor babasına bitti mi, hadi gidelim diyor. Babası ilk perde bitti, ikincisi var, ara verildi diyor. Babanın perde dediği bölüm demekmiş. Kalkıp fuaye yazan bir yere gidiyorlar. Kantin gibi bir yerden insanlar çay, kahve ve yiyecek alıyorlar. Babasına çubuk kraker aldırıyor. Ama oyun başlayınca yiyemezmiş, saygısızlık olurmuş. Şimdi yemesi gerekiyormuş, birkaç tane yiyor.

Etrafı gözlerken yine o gong çalıyor ve herkes kalktıkları koltuklara yöneliyorlar. Oturduktan bir süre sonra ikinci gong duyulup ışık kapanıyor. Perde açılırken yine o tanıdık ses, ilk perdede ağlayan bağırان kadın. Neyse ki şimdi biraz sakinleşmiş, kıyafeti de değişmiş. Yine çok havalı ama kim giyer ki böyle elbiseleri. Sahnelenen oyundan ve diyaloglardan hiçbir şey anlamıyor. Aslında çok da ona göre değil sanki. Bu düşünceler içinde koltuğuna iyice gömülüyor.

Nasılsa karanlık azıcık uyusam kimse anlamaz. Zaten oyuncular kendi halinde beni farketmezler diyerek uyuklamaya başlıyor. Zamanın böylece çabuk geçmesini umuyor. Tatlı bir karanlığın koynuna yeni düşmüşken yine o ses. Sahnedeki kadın oyuncu yine yoğun duygularla bu kez kendi kendine konuşuyor. Zira etrafında kimse yok. Artık onu da olduğu gibi kabullenmeye karar veriyor ve oyun bitene kadar kafasında maçla zaman geçiriyor. Saatlerce süren “*hayal kırıklığı ve fiyasko*” sonunda bitiyor. Perde kapanıyor.

Hadi biz kalkalım artık diyecekken tekrar açılıyor. Bu kez farklı bir durum var ortada.

Az önce birbirine bağırان, tartışan tüm insanlar sahnenin önünde ve el ele tutuşmuşlar. O kadın tam ortada ve bu kez yüzünde gülümseme var. Hep beraber eğilip kalkıyorlar. Bir alkış kopuyor salonda. O da alkışlıyor çoğunluğā uyup. Beğendiği için mi yoksa bittiği için mi kim bilir. Belki yaşına ve ilgi alanına uygun bir oyunla sahne sanatlarıyla tanışsa o da sahne tozu yutup belki de bir oyuncu olurdu. En azından izler, takip ederdi. Bu ilk tecrübesinden yıllar sonra sadece stand up gösterileri izledi.. Çocuklarının istediği oyuna beraber gittiklerinde ilk tecrübesinin üzerinden otuz beş yıl geçmişti.

MUHTAR KÖRÜKÇÜ'NÜN ESERLERİNDE HAYVANLAR

Prof. Dr. MUSTAFA
ÖZCAN

Giriş

Cumhuriyet dönemi hikâyecisi, eleştirmeni **Muhtar Körükçü**, (1915- 1985) üç kitabıyla hatırlanmaktadır. Bunlardan ilki **Köyden Haber**, ikincisi **Anadolu Hikâyeleri**, sonuncusu da **Doğu'dan Hikâyeler'dir**. Kitaplarının adları bile hikâyelerin hangi coğrafya ile ilintili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu hikâyelerin şimdiye kadar ikinci baskısı yapılmamıştır.

Yazar, Anadolu'nun en çok da Doğu Anadolu'nun bazı ilçelerinde kaymakamlık yapmıştır. Çok güç şartlar içinde iki dil bilen bir kaymakam olarak, görevini yerine getirirken yaşadıklarını, gözlemlerini, tespit ve

değerlendirmelerini yazıya dökmüştür. Bu coğrafyanın; bazı Anadolu insanına, hayvanlarla birlikte yaşama mecburiyeti verdiğini gözlemliyoruz.

Ancak unutulmamalıdır ki, Türk edebiyatında “hayvan hikâyeleri” az değildir. Hatta sırf hayvanları konu edinen romanlar da vardır: **Yulka Atı** gibi. **Dede Korkut** hikâyelerinde hayvanlar olduğu bilinmektedir. Divan edebiyatında Şeyhi'nin **Harnâmesi** de gözlerden kaçırılmamalıdır. Köroğlu'nun kır atı meşhurdur. Aziz Nesin'in **Hayvan Deyip Geçme**'sine kadar bu sıralama gidebilir.

Muhtar Körükçü, memuriyet hayatının bir bölümünü Doğu Anadolu'da geçirmiştir. Çetin doğa şartlarıyla boğuşarak idarecilik hayatını sürdürmüştür. Bu olumsuz doğa şartlarının tabii neticesi olarak da pek çok canlı ile karşılaşmış, zaman zaman tehlikeler yaşamıştır. Karada yaşayan bu hayvanlar hangileridir? Halikarnas Balıkcısı, Sait Faik gibi deniz canlılarını/ hayvanlarını elbette anlatmamıştır ama karada yaşayanlarının hangilerine ve ne gibi özelliklerine yer vermiştir? Körük- çü bu hayvanların hangi özelliklerini ön planda tutmuştur? Bu hayvanlara toplumun bakışı nasıldır? Bu yazıda onlardan bahsedilecektir.

Eserlerde geçen hayvanların başında büyük baş, evcil ve yırtıcı ya da vahşi hayvanlar gelmektedir. Bunları gruplandırarak inceleyebiliriz.

1.Büyük Baş Hayvanlar:

Bunlar at, katır, inek, manda gibi büyük baş hayvanlardır. Otçuldurlar. Özellikle atlara ilişkin hikâyelerde bir hayli bilgi vardır.

Dolayısıyla bu hayvanları alt başlıklar halinde incelemek yerinde olacaktır.

At

Türk toplumu tarih boyunca atı sevmiştir. Göçebe bir toplum olan Türk milleti için neredeyse vazgeçilmez hayvanlardan birisidir. Her şeyden önce köy ve kasabaların yoğun olduğu yerlerde bulunmaktadır.

Köyde belli bir iş bölümü vardır. Muhtar Körükçü'nün gözlemlerine göre erkekler genellikle koyun satışı işiyle, at yetiştirmekle, at koşusu tertiplemekle ve münakaşası yapmakla vakit geçirirler (*Köyden Haber, s.49*).

At Hırsızlığı:

Yörede yaygın işlerden birisi at hırsızlığıdır. Bu hususta ayrı bir kanun bulunmasına rağmen pek fazladır. Muhtar Körükçü, bu şartlar altında hırsızlığı herkesin yapacağı kanaatinde. Çünkü insanlar atları başıboş tarlaya, çayırılığa bırakmaktadır. Gece karanlıkta, hırsız yuları vurup üzerine biniyor ve atı satmak için Erzurum'a götürüyor. Orada, köylerde veya gizli piyasada atı iki yüz liraya satıyor. O civarda bir at daha çalıp, bu defa Diyarbakır'a geliyor.

Orada da iki yüz liraya atı satıp dört yüz lira kar ediyor. Bu, bir hayli paradır. Körükçü, "iki sefer daha yapsa mebus maaşı" demektedir at hırsızlarının kazancı için. Ayrıca "buna hükümet ne yapsın, kolluk ne etsin? Her tarlaya bir karakol, her atın başına bir jandarma konamaz ya" demektedir. Bir hukukçu arkadaşı da Körükçü'ye şöyle demiştir: "Birader, bunların yaptığı, hırsıza düpedüz gel demektir. Teşvik ediyor gibi bir şey. Ağır tahrir saymalı" (*Köyden Haber, s.77*)

Hayvanı çalınan mal sahibi ne yapmaktadır? Bunun cevabı şöyle verilmektedir: Hayvanı çalınan adam, iki, üç gün kendisi arar. Sonra hükümete haber verir. İz takibine çıkılır. Tabii o zamana kadar iz kalmışsa... İz kalma ihtimaline karşı hırsızlar değişik yollara başvurlar. Kimisi, atın ayağına keçe sarar, kimisi ağaç dalını atın kuyruğuna bağlayıp izleri siler. Kimi de atın nallarını

tersine çakıp şaşırtır. Bir gün yorgun argın gelen karakol komutanı,

Kaymakama at hırsızlarını atlarla, ellerindeki süpürgeyle yakaladıklarını, birisinin atları çektiğini, öbürünün de süpürgeyle sildiğini söyler (*Köyden Haber, s.78*). *At Sırtında Ulaşım:* "Bastonsuz Memur" hikâyesinde de at vardır. Yazarın Yado'yu ameliyat ettikten sonra ertesi günü köylere çıkması gerekir. Kış bastırıp yollar kapanmadan çözümlenecek bir iş için köylere gidecektir. Hastayı iyice görür, eve yollar, kendisi de ata biner gider. Ama üç gün süren yağmur/sağanak gittiği yerden dönmesine izin vermez. Üçüncü gün atı mahmuzlayıp fırlayacaktır. (*Doğu'dan Hikâyeler, s. 75*) Ne yazık ki Yado adlı çocuk o dönünceye kadar hayata veda etmiştir.

Bir gün Bünyan köyünden bir atlı gelir ve Ceren'in yüreğinin başı sancılanıyor diye bir haber getirir. Hemen doktorla birlikte atlara binilir ve köye gidilir. Ne var ki Ceren'in ölüsüne yetişebilmişlerdir. Ceren, kıtlık yılında, ilaçlı buğday tohumundan yediği için ölmüştür. (*Doğu'dan Hikâyeler, s.88*)

Bu çevrede at her şeydir. Pek çok yere atla gidilir. Ama bazen de acemi bir taya binip koştururken, kayalarda kafası parçalanan köylünün macerası da sık sık hatırlatılır. Bingöl dağlarının zirvesinde birtakım doğa olaylarını görmek için, Kaymakam, ilçe hâkimi, mal müdürü ve jandarma komutanıyla at sırtında uzun bir yolculuk yapar. İlçenin en iyi kısırağı diye ona bir sütçü beygiri vermişlerdir. Köyüler âdeta doksan kiloyu geçen ağırlığına bakarak Körükçü'ye bu gözden çıkardıkları atı uygun bulmuşlardır. (*Anadolu Hikâyeleri, s.15*)

At Gezintisi:

İstanbul'da yazara "Eh artık Anadolu'da bol bol atlı spor yapıyorsunuzdur. Ne güzel atlar ne kadar tatlı manzaralar vardır kim bilir. Ne zevktir o. Yani bayılıyorum at gezintisine" denir. Muhtar Körükçü, hemen bir karşılaştırma yapar. Kâğıthane yollarında veya Söğütözü'nde bir saatlik at gezintisi, İç Erenköy veya Suadiye'de dolaşmalarla karşılaştırma yapar. Burada safkan, terbiye görmüş mükemmel atlar vardır. Gıcır gıcır eyer

takımları kullanılır. Hakikaten büyük bir zevkle etrafı seyrede seyrede gezersiniz.

Yanınızdaki erkek ya da kadınla sohbet edersiniz. Kostümlerinizin zarafeti ayrı bir bahistir. Bu tür konuşmalar kulüpte yahut bir çayda da gerçekleşebilir. Gelgelelim Körükçü'nün bulunduğu yerde böyle bir imkân yoktur. Ona göre haritanın o tarafındaki yüzü, hiç de öyle hayallere benzemez. At burada bir nakliye vasıtası olmaktan ileri gitmez. Binilen hayvan sütçü beygiri bile olamayacak kadar lâgardır. Gerçi iyi cins atlar vardır ama onlara sahipleri bile nadir biner.

Eyerleri Çerkes eyeri denen cinstendir, iki ortasından boğulmuş bohça gibi bir şeydir. Dengeyi bir türlü temin edemezsiniz. İspanyol eyerinde de onlar rahatsız olurlar. Bütün takımlar iple yağlanmış, çürük çarık şeylerdir.

Öte yandan gidilecek yer en aşağı dört beş saatliktir. Yolların hali de iç açıcı değildir. Dolayısıyla bu at seyahati, gezintiden çıkıp, mecburi bir nakil vasıtası yolculuğuna dönüşünce ne manzara düşünecek haliniz kalır ne de bundan zevk alacak durumunuz. Köylüler işi böyle değerlendirince, yolda hiç vakit geçirmek istemezler. Atlara nefes bile aldirmeden yıldırım gibi giderler, yanlarında bulunup yavaş giderseniz içleri sıkılır. “Biraz koşturak da havalanır bey... Bu atlar bu yol gedince sıkılır” (*Köyden Haber, s.81*) derler.

Amaç yola gitme olunca atın canını çıkarırlar. Yarış atlarını ise kimseye emanet etmezler. Bu, doğu tarafların yegâne eğlencesi sayılır. En ufak köyün bir sıradan düğününde bile yarış yapılır. At sahipleri kendi aralarında bahisli yarış yaparlar. Bu müşterek bahis değildir. Ata binen parayı verir. Bu yarışların dedikodusu günlerce sürer. Sözgelisi normal zamanda bile durup dururken iki kişi bir yarışa girdi mi hemen damların başı adamla dolar. Mahalli idareler bayramlarda sık sık at yarışları düzenlerler. (*Köyden Haber, s.82*)

Katır

Yazar, Doğu'dan Hikâyeler kitabındaki “Hikâye Niyetine” hikâyesinde eşiyle ve bir grup insanla yaptığı yolculuğu anlatır. Eşi hamiledir, katırla gideceğini söyler.

Katır ise hayvanların en huysuzudur. O da bu yolculuk için en az huysuzunu buldurur. Sırtına da fil palanı gibi bir yayvan semer vurdurur. Semerin üstünü de kuştüyü yastıklarla donatıp tahtirevan gibi bir hazırlık yapar. Üç gün sürecek bir yolculuktur bu. Yolculuk 12 Mayıs günü başlar. Ancak yollar vıcık vıcık çamur, yerlerde kar kalıntıları vardır. Hava bir açar, bir kapar, az sonra fırtına ve rüzgâr çıkar.

Ağaçlara sarılmayı bile düşünürler. Önde posta sürücüsü Mikail, arkasında kaymakam eşinin tahtirevanı, yanında kendisi. Belediye başkanının gözünden bile esirgediği nazlı Arap kırsağı Zeynep vardır. Arkasında mevsimin ilk ticaret kervanına hazırlık yapmak için İl'e giden Liceli bakkallardan üçü bulunmaktadır. Eşi katır sırtında rahat edemez, yan oturur olmaz, nihayet katırdan inip ata biner. Bu defa da at huysuzluk yapar.

Dereden atla, nehirden salla geçildiği bu yolculukta, at da katır da ulaşım aracıdır. Uzun, çileli bir yolculuktur. Atla geçmenin de bir ahkâmı vardır. Sular akarken insanın dengesi bozulur, gözü kararır, atlar huysuzluk yapar, çok dikkatli olmak gerekir. Bir yıl önce bir sağlık memuru katır sırtında, bir çocuğu terkinde, biri de kucağında geçerken devrilmiş, bir çocuğunu kendisi, ötekini de katırcı kurtarmıştır. (*Doğu'dan Hikâyeler, s.51*). Yazarın dönüşü de benzer şekilde olmuştur. Yalnız bu defa aralarına yirmi günlük bir bebek de karışmıştır.

Manda

Muhtar Körükçü, güreşin her türlüşünü duymuştur. Nazilli'nin meşhur deve güreşinden, Ankara'da düzenlenenlere kadar hepsinden haberdardır. Ancak onun görmediği manda güreşidir. Manda, onun gözünde battal, kalp ve tembel bir hayvandır. Çamura battı tabiri de bunlardan çıkmıştır.

Doğu'da idarecilik yaparken bir köy düğününe gider. Düğünde manda güreşi de olacaktır. Atla gittiği bu köy sarp bir yerdedir. Oldukça sıkıntı çekmiştir. Yorgun argın indikleri köyde insanlar duvar diplerine çömelmişlerdir. O da arkadaşıyla birlikte çömelerek, meydana çıkarılan mandaların güreşini seyreder.

Körükçü, manda güreşinin filmlerde gördüğü İspanyol boğa güreşi gibi olacağını düşünmüştür. Oysa hiç de onlara benzemez. Mandalar güreşmeye başlayınca boynuz boynuza bir çökerler. Çöküş o çöküştür. Alınları ile itişip dururlar, vücut pek kımıldamaz. Arada bir boynuzların yeri değişir, sonra gene karşılıklı itişme başlar.

Muhtar Körükçü, iki saatten beri seyrettiği güreşten sıkılmış ve yanındakilere “Yahu bunlar kalkıp seğırtmezler mi? Hareket etmezler mi?” deyince şöyle cevap almıştır: “Belli olmiir beğ.. İkbale...”. Neticeyi yazar söylemez. Ama siyasete meraklı, çarıklı kurmaylardan muhtarın cevabını nakleder: “Bunların ki de soğuk harp beğim” (*Köyden Haber, s.110-111*) 2. *Evcil Hayvanlar: Burada sözü edilen evcil hayvanlar daha çok köpek, kedi gibi hayvanlardır. Bunlardan köpek, daha detaylı işlenmiştir.*

Köpek

Yazarın ne kendisi ne de eşi köpek beslemesini sever. Kayınvalidesi ise bu konuda daha katıdır. Eve alıştırılmasına razı değildir. Kedilerin kapının eşiğinden bile geçmelerine tahammül edemez. Yazarın kayınvalidesine göre köpek mekruh sayılır. Dokundukları kap kırklanır. Kediler ise bambaşka gözle değerlendirilir. Hikâyeye göre onlara biraz daha toleranslı davranılır. Fare üremesin diye kedilerin içeriye “ usul ve nizam” dâhilinde girmelerine ses çıkarılmaz, hatta eve girmeleri kolaylaştırılır. Ama bir farenin kuyruğu bir yemek sahanına dokununca kırklama değil, beş yüzleme bile yapılsa yetmez. Yazar şu tespitte bulunuyor: “Değnekle vurmağa kalksan günah, her bir tüyü için bir minare yaptırıp kefareti ödemek gerekmiş.” (*Anadolu Hikâyeleri, s.34*)

Netice olarak diyebiliriz ki Kaymakamın yani yazarın evine kedi köpek giremez. Fakat o zamanlar çocukları da yoktur. Birgün magazin dergilerinde artistlerin etkisinde kaldığı için mi, yoksa başka bir merakla mı eşi, komşu çocuğunun eline kahverengi bir it eniği tutuşturup gittiği misafirlikten eve getirir. Hikâyeye asıl bundan sonra gelişir.

Gerçekte ise gardiyanın köpeğinin iki yavrusu olmuştur. İlçedeki hâkimin karısı, bu köpeğin yavrularından birisini alır. Bu yavru köpek, siyah beyazdır. Kaymakamın eşininki ise kahverengi ile beyaz karışığı sevimli bir şeydir. Evde debelene debelene oraya buraya koşar, tatlı tatlı kesik sesler çıkarır. Yazar, kayınvalidesinin komşuda olmasından yararlanarak yavruyu kucağına alır ve sever. “Kanı sıcak, insan yavrusu gibi cana yakın, pırlıl pırlıl yanan büyük kahverengi gözleriyle en sevmeyeni bile yola getirecek kadar sevimli bir mahlûk” tur. (*Anadolu Hikâyeleri, s.35*)

Hamdune Hanım, Defterdar Hacı Fettah Bey’in nazlı kızı, Rüsumat levazım amiri Celâl Bey’in eşidir. Yazarın da kayınvalidesidir. Hamdune Hanım, damadı yazara yalvarır: “Ah evlâdım, bu deli kız laf anlamaz, bari sen iyi düşün. Pislik, her şeye burnunu sokma bir tarafa bize uğursuz da gelir. Mekruhluğunu sineye çekeyim ama meşumdur, bet bereket kalmaz, şeamet çöker” derse de sözünü dinletemez. Sonunda ihtiyar kadın, “kendi odasına sokulmamak şartıyla” ikna olur. (*s.35*) “Mekruh kelp makulesi” ile bir arada yaşamak istemeyen Hamdune Hanım’ın direnci kırılır ve onun önerisiyle köpeğe “Fındık” adı konur. Çok kısa sürede evin şımarık çocuğu gibi olan bu köpeği, kendi çocuklarıymış gibi severler.

Kaymakam ve eşi vilâyete gitmişlerdir. Fındık, kayınvalideyi yani Hamdune Hanım’ı çok kızdırmıştır. Doktor da bu köpeği öteden beri istemektedir. “Aman teyzeciğim sen evde yalnızsın. Başına dert oldu bu köpek. Ben bekâрім, uğraşabilirim, bırak şunu ben alayım” der.

Bir gece Fındık onlarda kalır. Valide gece yarısı kısık ve boğuk sesiyle Nermin diye seslenir. Kulağıyla duyduğunu, insan gibi ağladığını, kurtlar tarafından götürüldüğünü söyler... Çok üzülürler. O gece hâkim ile doktor onlarda yemek yemişlerdir, yoldan geldikleri için çok yorgundurlar. Daha sonra evlerine geçmişlerdir, o sırada Fındık da doktorun arkasından gitmiştir. Yorgunluktan uyuyup kalan doktor işin farkına varamamıştır.

İşte o gece iki ev arasında gidip gelirken kurtlar yakalamışlardır. Köylüler, zavallı

hayvanın parçalanmış tasmaıyla bakır halkasını, köyün dışındaki harman yerinde bulup getirmişlerdir. Fındık'ın kemiği bile kalmamıştır (*Anadolu Hikâyeleri, s.41*). Köpeğin acıklı sesi, Hamdune Hanım'ın kulağından gitmez. Tam iki gece uyku uyuyamaz. Hep o sesi duyar gibi olur. Üçüncü gece biraz daha sakindir. Yata- ğına uyumak niyetiyle gider.

Gecenin bir vakti, bir tüfek patlamasıyla karı koca uyanır. Tüfek patlaması mutfaktan gelmiştir. Kaymakamın karşısına mutfak kapısının önünde elinde mavzerle kayınvalidesi çıkar. “Vurdum, vurdum! Alimallah vurdum! Melunlardan intikamımı aldım” der. Şaşırmışlardır. Hamdune Hanım yemin eder. İkisini de vurduğunu söyler. Sabahleyin mutfak penceresinin önünde, öteki kurtların kaçırıp sürükleyemedikleri ölmüş iki tane koca kurt bedeniyle karşılaşılır. Hamdune Hanım tüfek atmayı bile bilmemektedir. Yazar, kızgınlık insana neler yaptırılmaz diye düşünür.

Fakat Hamdune Hanım, kurtların intikamını aldım diye sevinirken üşütmüştür. Bir hafta sonra da zatürreeden ötürü ölür. Kurtlar, o muhitin dikkat edilmesi gereken vahşi hayvanlarıdır. Kış günü ölen birisinin cenazesini de götürmüşlerdir. Bu sefer de taze mezarı açıp götürmesinler diye “kimseye belli etmeden” Hamdune Hanım'ın mezarında bir hafta gazyağlı kül meşalesi yaktırmışlardır. Bunun sebebi, kurtların ışığa gelmemesidir. Köylüler ise gece dışarı çıktıklarında yazarın kayınvalidesinin mezarına nur indiğini gördüklerini yeminle söylemeye başlarlar. (*Anadolu Hikâyeleri, s.43*)

3.Vahşi ve Yırtıcı Hayvanlar:

Bunlar ayı, kurt gibi hayvanlardır. Bu durum daha çok doğal çevreyle ilgilidir.

Ayı

Muhtar Körükçü, “vakur ve mağrur hayvan” diye nitelediği (*Köyden Haber, s.52*) ayıların insanları hor gördüklerini belirtmektedir. Ona göre dağda giderken karşınıza bir ayı çıksa, bu insan, ona tecavüz hareketi yapmazsa yanına gelir, yüzüne istihkar

bakar ya tükürür veya sakın sakın durur da kaçmazsa, üstüne işer ve çeker gider. Yani bu insanla mücadeleye tenezzül etmez. Eğer tüfek kullanmak istenirse, avcı, ilk kurşunda ayıyı öldürmelidir. Bunun için de beynine yahut ayının kalbine nişan alınmalıdır. Ayı, başka türlü kolay kolay ölmez. Vücuduna nişan alınırsa eti sıkı olduğundan kurşun hemen adaleler arasında kaybolur.

Avcı ikinci kurşunu atıncaya kadar o fırlar tüfeği alıp parçalar veya yüz metre atar. Ondan sonra kendisine kurşun sıkın avcıyı paramparça eder. Girvas köyünden haber salarlar. Etrafta sık sık görülen bir büyük ayıyı mimlemişlerdir. Mağara avı yapılacaktır. Dağ başında şiddetli soğukta yapılan bu avın hikâyesi eserde uzun uzun anlatılır. Yazar, Kız Husrev'in soyunup mağaraya girdiğini, ayıya yaklaştıkça, hayvanın mağara kapısına yaklaştığını, daha sonra da ininden çıktığını, birkaç kişinin birden ayıya silâhları doğrultup hayvanı öldürdüklerini mizahi bir dille nakleder. (*Anadolu Hikâyeleri, s.51*).

Muhtar Körükçü, böyle bir durumda avcıdan kurtulan pek nadir olduğunu söylemektedir. Diri diri budundan, kaba etinden parçalar koparılmış, baldırları ve kaba eti tamamen yenmiş ve kurtulmuş bir adama rastladığını bildirmekte, bu adamı sarhoş masasında arta kalan bir tavuk kızartmasına benzetmektedir. Öte yandan yazar, ayı ile kurdu karşılaştırır. Kurtlar yediğini yiyip ötesini boğar, ayı ise kalabalığa yanaşmaz, fazla zarar vermez. Olsa olsa damı deler, bir koyunu omuzuna vurup gider. Hırsızlığa tenezzül etmez gibidir. Çıplak insandan korkar, kaçır. Buna karşılık yakışıklı, güzel insanlara ve özellikle kadınlara âşık olduğu yolunda söylentiler bulunduğunu bildirir. Hatta bu söylentilere ilişkin birkaç örnek de verir. (*Anadolu Hikâyeleri, s.52-53*). **Kurt**

Eserlerde en çok bahsedilen vahşi hayvandır. Halk arasında en sık duyulan kurt hikâyeleridir. Yaşayanlara olduğu kadar ölenlere bile zararı söz konusudur. Körükçü, bir cenaze töreninden bahsetmekte ve bir arkadaşının annesi öldüğünü belirtmektedir. Tabut yaptırılmış, sonra cenaze, mezarlığa götürülmüştür. Tenha ve harap mezarlığa

kadının bedeni gömülmüştür. Ertesi günü kurtlar sürü halinde köy yakınlarına gelmişler, taze mezardan ölüyü çıkarıp götürmüşlerdir. Götürdükleri koyunlar ve inekler arasında o zavallı ihtiyar vücut, pek ganimet sayılmaz. Muhtar Körükçü, sözünü şöyle bağlar: “Demek ki “Ölüm asude bahar ülkesidir bir rinde” mısraı her zaman doğru değildir. (*Köyden Haber*, s.45)

Bir köy odasına misafir olunursa, bir ağanın evine inilirse, bir kahveye oturulursa, kış olsun yaz olsun, söz mutlaka kurda gelir. Yazara göre bitmez bir konudur bu. Konuşma dağarcığı ufak olanın, Türkçeyi tam sökmemeyen çobanın, ağzını ekmek, su istemek için açan marabanın en belli başlı anlatma hastalığıdır.

Çiftveren’de bir Hacı Mıstık vardı diye başlayan bu hikâyeler, *Pardayanlar ve Üç Silahşörler* romanları hayretten bayıltacak heyecanlı hikâyelere döner. Nedense kimse kurda yem olmamıştır bu hikâyelerde. Acemi bir genç, köyden tipili bir günde yola çıkmış, geç vakit dönerken bir sürü kurtla karşılaşmış. Onlar kovalamış, bu kaçmış, bakmış ki ellerinden kurtulamayacak, hemen dereye girmiş, yüze yüze kaçmış. Kurtlar suya girmemişler ama bu genç de zatürreden(satılcı) beş on gün içinde ölmüş (*Anadolu Hikâyeleri*, s.58)

Aslında yazar da kurt konusunda başlangıçta bilgisizdir. O kurt denildi mi yer kurdu, meyve kurdu gibi şeyler anlar. Ama Anadolu’daki kurtlar, çoban köpeklerini epey uğraştırırlar. Anadolu insanı bağ- dan, bahçeden, tarladan nasıl bahsederse kurtların bir gece evvelki gelişlerinden de öyle bahseder. Her gece gelip köyün sokaklarında sere serpe dolaştıkları, çürük iple bağlı bir köpek bulursa sırtlarına vurup götürdükleri, damı çürük bir köm (- davar ahırına) rastlarsa delip koyunları parçaladıkları, bazen iki üç çocuğun ellerindeki sopalarla ovaya doğru karlar arasında kaçan bir kurdu kovaladıkları, bazen damlara üşüşmüş insanların, geç kaldığı için dağlara yönelen bir kurt sürüsünü izledikleri belirtilmiştir.

Kısaca neredeyse insanlar kurtlarla ahabap olmuş gibi bir hayat söz konusu

edilmiştir. Kaymakam, bir yerli ahabapla, ilçe hâkimiyle birlikte bir gece sabaha kadar bekler ama kurtlar o gece gelmezler. Soğuktan titremişler ve şafak sökerken eve dönmek zorunda kalmışlardır. Evden de razı değildirler. Bu yüzden kurt avcılığına veda ederler. (*Anadolu Hikâyeleri*, s.38).

3. Av Hayvanları:

Bunlardan sadece birkaç tanesi söz konusu edilir: Keklik ve Toy. Her av hayvanı ile ilgili yazarın değerlendirmesi şöyledir:

Körükçü, yüz on kiloluk mal müdürü ile birlikte ava çıkar. Başka arkadaşları da vardır yanında. Malmüdürü “abur” denilen keklik avına onlarla birlikte katılır. Dere tepe, dağ taş demez gezer. Mal mü- dürünün bu ava katılması daha çok gezme, eğlenme kabilindendir. Yazara göre, öncelikle açık havada gezip dolaşma; iştahı açar, iyi yer. İkincisi av hayvanları tatlı olur. Hele hele, av için gidilen yerlerde, köylerde, gıdıklar, düğeler daha tatlı olur. Üçüncüsü de av gezilerinin verdiği keyiftir. Bunu da normal karşılamak gerekir. Zira ilçede kahvehane, bar yahut bir başka eğlence mekânı yoktur (*Doğu’dan Hikâyeler*, s.84)

Yazar, “abur” denilen av çeşidinden hoşlanmaz. Kekliklerin suya geleceği yola, önce geniş başlayıp gittikçe daralan bir **taş çift** yapıyorlar: İki geçeli. Sanki bir büyücek hunidir bu. Sonunda da derin bir çukur açılıyor. Yazar şöyle der: “Keklikler abdal olur. Geze geze gelirler, çiti izlerler. Yana geçmek, çiti atlayıp savuşmak akıllarına gelmez ve darala dara varan çit sonundaki çukuru gözleyen avcının eline düşerler.

Bunun avcılık neresinde? Erkeklik neresinde? Düpedüz dolandırıcılık düzenbazlık bu... Avcılığa yakışmaz böyle aldatmaca.”(*Doğu’dan Hikâyeler*, s.84-85) Kaymakam, bir av gezisinde, iyiden iyiye itiraz eder, aburculuğa razı olmaz. Bunun üzerine olağan avcılığa geçerler. Dere tepe dolaşırlar ama netice alınamaz. Kuskun kıran tepesine gelirler. Atla bile buraya çıkamazlar. İlle yayan çıkmak gerekir.

Toy

Yazar, av ve avcılık konusunda pek bilgilidir. Sözgelili avcılarının hikâyelerinden sık sık söz açmıştır. Hatta dünyaya on torba yalan geldiğini, dokuzunun avcılara dağıtıldığını, gene yetmeyip de öteki torbadan da hisse istediklerini belirtilmiştir. Avcılığa merak salan herkese bu palavra illetinin bulaştığını ifade ederek, kendi dostlarında bunun salgın halinde görüldüğünü bildirmiştir.

Öte yandan Muhtar Körükçü, üç defa askerlik yapmıştır. Atıcılığı iyidir. Fakat uçana atışın bambaşka olduğunu, müthiş bir meleke istediğini de bilir. “Kırk gün taban eti, bir gün av eti” denildiği şekilde avcı- lığı başlar. Akşam avdan dönüşte herkes yani her avcı muhayyilesinin kuvvetine göre de hikâyesini anlattığına dikkat etmiştir.

Körükçü, “toy” hayvanı hakkında da eserinde bilgi vermiştir. Ona göre toy hindi türünden, ondan daha büyük bir kuştur; kalp, biçimsiz bir mahlûktur ama eti iyidir. Yine bir kuzu kadar olanları da vardır. Bu toy, hayvanların (kaz da dâhil) en akılsızıdır. Çünkü

bazen bin beş yüz metreden kokunuzu alıp kaçar, ama arabaya binilirse yanına kadar gidilebilir. Hatta eşeğe binilirse yanına yine yaklaşılabilir. Körükçü’nün tanıdığı avcılar, arabayla gitmezler de farklı bir yol izlerler. İki kişi tek bir tekerleğin arkasına gizlenerek yaklaşırlar toya. Birisi tekerleği çevirir, öteki siper alarak toyun yanına giderler. İlki tekerleği dik tutarken arkadaşı da mavzerle toyu vurur.

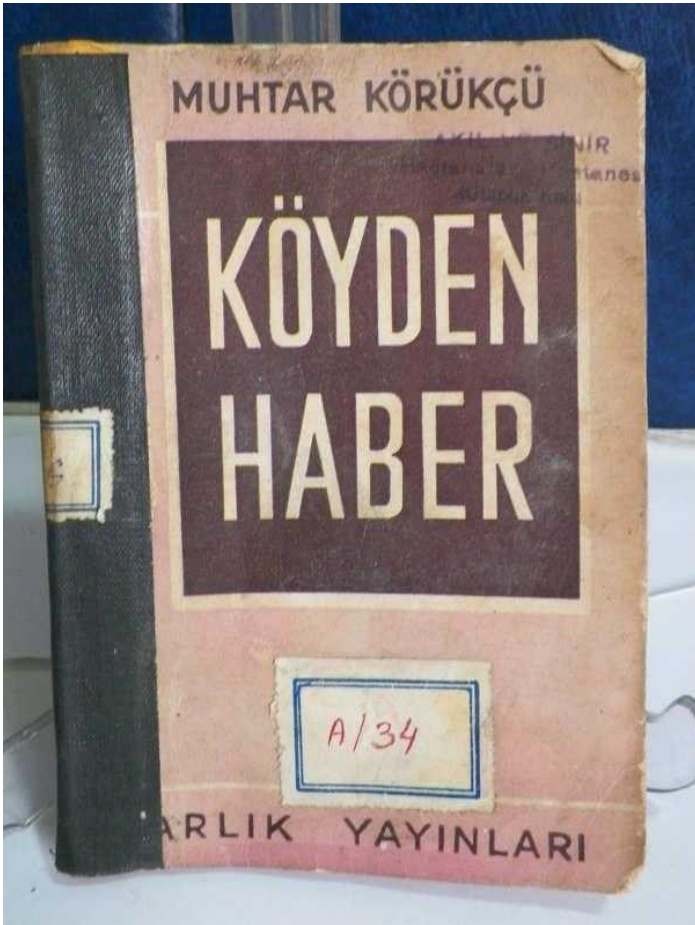
Köylüler bir başka usul daha bulmuşlardır ki, Körükçü bizzat buna tanık olmuştur: Beyaz örtülere bürünmüş üç avcı, toyun budalaca bakışları arasında yanına yaklaşmışlardır. Toy bu esnada put gibi durduğu için elini uzatıp yakalayivermişlerdir. Yazar, olayı, avcı Süleyman’ın ağzından nakletmiştir. (*Köyden Haber*, s.84)

Kirpi

Av hayvanları arasına kirpiyi de eklemek gerekir. Körükçü, *Köyden Haber*’de kirpiden de bahsetmektedir. Olay şöyle gelişir: Yazar, bir kamyon yolculuğunda ağır aksak, dura- kalka ilerlerken yolun dönemecinde acayip iki tavus kuşuna benzeyen iki hayvana rastlar. Önce buralarda tavus kuşu ne arar diye düşünür. Tavus kuşunun kuyruğunun çok renkli olduğunu hatırlar. Daha sonra şoför, görünen bu hayvanların kirpiler olduğunu bildirir. Şoförün” kirpiler aşıktaşlık ediyorlar” dediğini nakleden yazar, onun verdiği bilgileri kitabında kullanmıştır: Bir kirpinin okları, insan etine on santim kadar batar. Bir grup insan, ellerinde koca bir sırık ve bir de köpekle bunları avlamaktadır. Kirpi eti, besili kaz eti gibi yağlıdır ve bir grup insanlar tarafından yenmektedir. (*Köyden Haber*, s.86) **Sonuç**

Başlangıçta da söylediğimiz gibi, Muhtar Körükçü, önemli bir hikâyeci, yansız bir eleştirmen, kültürlü bir aydındır. İki dil bilmektedir. Anadolu’nun en ücra köşelerinde, en sorunlu bölgelerinde idarecilik (-kaymakamlık) yapmıştır. Burada edindiği deneyimlerin de ışığında Anadolu insanı- nı hikâyelerine taşımıştır.

Onun iki hikâye kitabı (*Anadolu Hikâyeleri*, *Doğu’dan Hikâyeler*) ne kadar

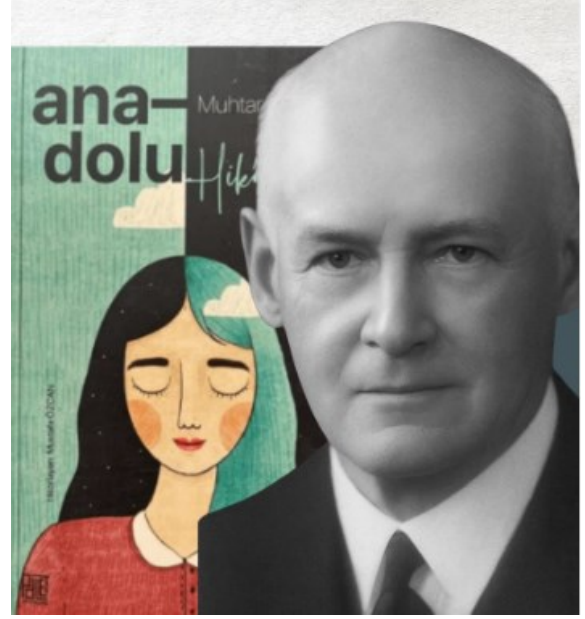
önemli ise, onlardan daha önemlisi ise **Köyden Haber** adlı eseridir. Bu ilk eseri anı, hikâye karışımı bir üslupla kaleme alınmıştır. Öylesine tutulmuş ki **Varlık**’ta uzun süre tefrika edilmiştir. 1950’li yılların başında ivme kazanan köy edebiyatının ilk ve önemli örneği idi. Bu eserden sonra köy edebiyatının o bilinen başka muharrirleri ve eserleri ortaya çıkmıştır.

Muhtar Körukçü, bu üç eserinde sadece çevresindeki insanları değil, kendi ailesini de anlatmıştır. Hikâye adları bile “söz gelişi” “Kendimize Dair”, bize bu gerçeği gösteriyor. İstanbullu bir hanımefendi olan Hamdune Hanım, bunun sadece bir örneğidir. Dikkat edilirse Hamdune Hanım’ın hayvanlara bakışı ile hikâye sonunda vardığı nokta olayın ne kadar gerçekçi olduğunu göstermektedir.

Anadolu Hikâyeleri’ndeki “Kocaoğlanlar”da yazarın belirttiği gibi o civarda, o yörede, ayıya “kocaoğlan” derler. Hem şu kurt masalı tabirinin adı çıkmış bir kere, kocaoğlan hikâyeleri daha çok anlatılır. Kurt, çok kışlık olan yerlerde kocaoğlan hikâyeleri, tuhaflıkları, köy kahvelerinin belli başlı konularındandır. (**Anadolu Hikâyeleri, s.48**)

Arap atları övünç kaynağıdır. “Bir İsim Meselesi”nde (**Anadolu Hikâyeleri**), hikâye kahramanı Ömer Yasuki, atlarıyla övünen bir ağadır. (s.106).

Yazar at sırtında ilçelerin sorunlarını yerinde görmüş, sırasında ava çıkmış, köylere gitmiş, yaz kış demeden bu sorunların çözümünü için uğraşmıştır. Hal böyle olunca at sırtındaki yaptığı yolculuklardan bazılarını nakletmiştir.

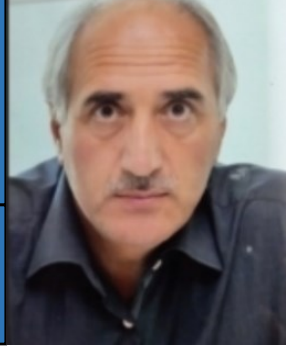
Özellikle **Köyden Haber**’de yaşanan zلزelede at sırtında kaç saat yol aldığı belirtilmiştir.

Sonuç olarak denilebilir ki, **Muhtar Körukçü’nün** görev yaptığı coğrafyanın insanları kasabalı ve köylüdür. Geçimleri hayvancılık ve tarımdır. Kış şartları sebze ve meyveye izin vermez. Şehirle irtibat çok azdır ve zordur. Yollar kötüdür, yağmuru fırtınası, tufanı eksik değildir. Bu yerlerde berberi, dişçi bulmak mümkün değildir.

Bugünkü iletişim araçları bulunmamaktadır. Dolayısıyla kahveler ya da toplantı yerlerinde konuşmalar bir şekilde hayvanlara intikal eder. Ondan sonrası herkes tecrübesini, muhayyilesini yahut gördüklerini, duyduklarını nakletmeye başlar. İşte Körukçü de bunları eserinde yaşatmış ve bu gerçekliklere tanıklık etmiştir.

GÜN EKSİLMESİN PENCEREMDEM

ŞABAN KUMCU

*Ne doğan güne hükmüm geçer,
Ne halden anlayan bulunur;
Ah aklımdan ölümüm geçer,
Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur.*

Cahit Sıtkı Tarancı, şiire dair yazdığı bir yazıya şu soruyla başlar. “**Şiir nedir..?**” Edebiyat yapmayı, büyük söz etmeyi sevenler için şiir ne değildir ki...? **Şiir bir çığlıktır, bir ilan-ı aşktır, sallanan bir yumruktur, bir umuttur, bir kurtuluştur...**

Şiir, kelimelerle güzel biçimler kurma sanatıdır. **Kelime nedir? Annedir, dosttur, hasrettir, hayaldir;** yani bir anlamı, çağrışımı,

bir gölgesi, hatta bir rengi ve adı olan bir nesnedir. Kelime insanlardan haber verir. İnsan dünyanın en zengin madenidir. İnsanları işlemek her sanatçının boynunun borcudur. Kelime dedik ama kelime boş bir kalıp değil ki! Şairin duyguları, düşünceleri, hayalleri, dünya görüşü, felsefesi, kişiliği her şeyi şiirde belli olur. Ne var ki kelimeleri, tanımak, bilmek ve sevmek gerekir. Şiir bir ustalık ve tutku işidir.

Ömrümde Sukut

*Çingiraksız rehbersiz deve kervanı nasıl,
İpekli mallarını kimseye göstermeden,
Sonu gelmez kumlara uzanırsa muttasıl!
Ömrüm öyle esrarlı geçecek ses vermeden.*

Şiir bir deyiştir, sözcüklerle güzel biçimleri kurma sanatıdır” denilmesi bundandır. **Şair bu sanatı bilen insandır.** Bu sanatın anlatım aracı dil, gereci de kelimeler olduğuna göre; şiir yazmak isteyen adamın kullandığı dilin bütün kurallarını iyi bilmesi, sözcüklerini sınıf arkadaşları gibi yakından tanınması, hangi

sözcüğün nerede ve nasıl kullanıldığı zaman, kendisinden beklenen ödevi yerine getireceğini bilmesi gerekir. Şiir yalnız duymak ve parlak hayallerle değil; dil ve kelimeler konusunda bilgilerin, sevgilerin ve dikkatlerin bir araya gelmesiyle yazılabilir. Şairden beklediğimiz işte bu davranıştır.”

*Ve böylece bir ömür, bir ömür her dakika,
Bir buz parçası gibi kendinden eriyecek.
Semada yıldızlardan, yerde kurtlardan başka,
Yaşayıp öldüğümü kimse bilmeyecek!*

Cahit Sıtkı Tarancı, **Ziya’ Osman Saba’ya yazdığı mektuplarda**, şiirle ilgili düşüncelerini anlatmaya devam ediyor. “**Şiir nağme halinde gelir.** Nağme şiirin önüne geçer. Şair nağme olarak hissettiği boşluğu kelimelerle

doldurur. Yazdığı şiir kendisini tatmin edinceye kadar durmadan uğraşır. Şiir, nağmesine uygun kelimelere kavuştuğu zaman tamamlanmış olur. **Nağmenin başlıca özelliği bir parça değil, bir bütün olmasıdır.** Bütünlük güzelliğin başlıca

vasıflarındandır ve öylesine kuvvetlidir ki, bir defa şiiri okumaya başladığımızda, sonuna kadar okumaktan kendimizi alamayız. Şiirin böyle parçalanmadan, dağılmadan bir bütün

olarak okunmasına şekil veya biçim adı da verilir. ” **Kara Sevda**” şiirinde bu nağmeleri hissederiz.

*Bir kere sevdaya tutulmaya gör,
Ateşlerde yandığının resmidir.
Aşık dediğin Mecnun misali,
Ne bilsin alemde ne mevsimdir.*

Cahit Sıtkı, **dil, nağme, şekil, biçim ve mükemmeliyet kavramıyla güzellik arasında bir ilişki kurar.** “Mükemmel” kelimesi, hemen hemen “güzel” kelimesiyle aynı manaya gelir. Mükemmeliyet; şiirde bir kelimenin yerli yerinde kullanılması, eksik ya da fazla

olmaması, aynı zamanda bir şiiri vücuda getiren bütün unsurların birbirlerine bağlı olmasıdır. Şiirde biçim; söylemek istediğimiz şeylerin, “duygu, hayal ve düşüncelerimizin” ruhumuzda bıraktığı etkileri sezmek, keşfetmek ve o şekilde söylemekle ortaya çıkar.

Memleket İsterim...

*Memleket İsterim
Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun;
Kuşların çiçeklerin diyarı olsun.*

*Memleket isterim
Ne başta dert ne gönülde hasret olsun;
Kardeş kavgasına nihayet olsun*

*Memleket isterim
Ne zengin fakir ne sen ben farkı olsun;
Kış gününü herkesin evi barkı olsun.*

*Memleket isterim
Yaşamak, sevmek gibi gönülden olsun;
Olursa bir şikâyet ölümden olsun.*

Şiir yazarken anlatım aracımız olan kelimelere; gözümüz, kulağımız, elimiz, ayaklarımız gibi davranıp, bedenimizin bir parçaları olarak kabul etmeliyiz. Kelimelerle bu kadar içli dışlı olduktan sonra, hangi duygunun örtülü söylenmesi, hangi düşüncenin kuvvetle

dile getirilmesi, hangi hayalin kırık dökük aktarılması gerektiğini sezmek, ona özlediği biçimi vermek, biraz dikkate, biraz çalışmaya bağlıdır. Şiirde hiçbir vezinle (ölçü), hiçbir ön yargıyla, eli kolu bağlı olmamak gerekir.

Çocukluk...

*Affan dedeye para saydım,
Sattı bana çocukluğumu.
Artık ne yaşıam var ne de adım;
Bilmiyorum kim olduğumu.
Hiçbir şey sorulmasın benden;
Haberim yok olup bitenden.*

Şiiri nesirden (düz yazı) ayıran özellikler nelerdir: Düşüncemi şu örnekle açıklayayım. **“Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz.”** Gülüştüklerimiz hatıra geldikçe ağlarım. Bu bir nesir cümlesidir. Şair ne yapmış? Bir adam ağlıyor, o halde mısraının ilk kelimesi “ağlarım” olacak. Neden ağladığını merak etmez miyiz? Bir şeyler hatırladığı için. Öyleyse mısraının ikinci ve üçüncü sözcükleri” hatıra geldikçe” olacak. Peki neymiş acaba böyle hatırladıkça ağladığı şey? “Gülüştüklerimiz”, böylece her kelime yerini alıyor ve mısra ortaya çıkıyor.

Ölümden Sonrası...

*Öldük, ölümden bir şeyler umarak,
Bir büyük boşlukta bozuldu büyü
Nasıl hatırlamasın o türküyü,
Gök parçası, dal demeti, kuş tüyü,
Aldığımız bir şeydi yaşamak.*

Sanatçı gönül rahatlığıyla çalışabilmek için, çalışmalarına herhangi bir şekilde karışılmamasını ister. Bu da onun en doğal hakkıdır. Bir sanatçının herhangi bir şekilde korunmasına taraftar değilim. **Sanatçı hayat kavgasında yalnız kala kala, yenile yenile kendini olgunlaştırır.** Ekmeğini kazanmak için

Şiir vardır aruzla, şiir vardır serbest vezinle söylendiği için güzeldir. Önemli olan söylemek istediğimiz şeye tam anlamını verebilmektir. **Şair, şiirinin istediği vezni keşfedebilen insandır.** Yani şiir, şairin kaprisinin, alışkanlığının esiri olmamalı, kendi hayatını yaşamalı ve istediği biçimi şaire kabul ettirmelidir. Şair, şiirin bu hasretini sezip, ona o biçimi verebilmelidir. **Biçimsiz güzellik olmaz.** Bunun için bir vezne saplanıp kalmak, her bitkinin her toprakta yetişebileceğini ileri sürmekten farksızdır.

başka bir iş tutması mı gerek? Tutsun. Yazacak şeyi varsa herkesin uyuduğu saatlerde yazar. Sanatçı onurunu korumalı, asla uşak, dalkavuk durumuna düşmemelidir. En güzel, en şerefli eserlerin onurlu sanatçılardan çıktığını unutmamalıyız.

*Şimdi o dünyadan hiçbir haber yok;
Yok bizi arayan, soran kimsemiz.
Öylesine karanlık ki gecemiz,
Ha olmuş, ha olmamış penceremiz;
Akarsuda aksimizden eser yok.*

İlk şiirlerimde biçim zayıflığı vardı, mısra titizliği yoktu. Eskiden duymak yeterlidir sanırdım. Ne kadar aldanıyor muşum! Bereket versin, sonradan kendimi toparlayabildim. **“Ömrümde Sukut”** ile **“Otuz Beş Yaş”** şiirlerimi okuyanlar bu farkı görebilirler. Edebiyat anlayışı zamanla oluşur. Jean Cassou’nun; **“Şiir ne yapabilir demek, insanoğlu ne yapabilir demeye gelir”**, sözünü kendime ilke edinmişimdir. *İnsanlardan beklediğim her şeyi şiirden bekliyorum.* Yeni yetişen arkadaşlar; şiiri kendilerine aşk ve dert edinmeli, şiirin sırlarını kendi kendilerine keşfetmeye çalışmalı, kendilerinden önce gelen şairlerin ne yaptıklarını, şiire neler getirdiklerini, ne gibi güçlükleri nasıl yendiklerini öğrenmeye çaba göstermelidirler.

Şiirin, sabır ve direnme işi olduğunu, daima hatırlarında tutmalarını tavsiye ederim.

Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar Kitabı’nda; Cahit Sıtkı Tarancı’nın şiirlerini ve şiir anlayışını bütün yönleriyle inceler. “Güzel musiki eserleri gibi, güzel şiirlerin de başlıca özelliği, tekrarlamakla bizi bıktırmamalarıdır. Cahit Sıtkı Tarancı’nın yayınlandığından beri tekrarlamaktan bıkmadığım şiirlerinden biri” **Gün Eksilmesin Pencereden”** dir. Öyle sanıyorum ki, Türkiye’de bu şiiri ezbere bilen pek çok insan vardır. Bu ortak duygu gösterir ki, onda, o ne olduğu bilinmeyen bir sır, yani, **“güzel”** denilen veya bize bu değer hükmünü verdiren bir şey mevcuttur.

Gün Eksilmesin Pencereynden

*Ne doğan güne hükmüm geçer,
Ne halden anlayan bulunur;
Ah aklımdan ölümüm geçer;
Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur.*

*Ve gönül Tanrısına der ki:
-Pervam yok verdiğin elemden;
Her mihnet kabulüm yeter ki
Gün eksilmesin pencereynden!*

Gün Eksilmesin Pencereynden” şiirinde;

*Ne halden anlayan bulunur,
Pervam yok verdiğin elemden
Her mihnet kabulümdür yeter ki;*

Dizelerinde ifadeler halk dilinden gelmedir. Hatta:

Ne doğan güne geçer hükmüm,

Dizesinde “hükmü geçmemek” ifadesi de bir halk tabiridir. Fakat:

*Ah aklımdan ölümüm geçer,
Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur.*

Mısraları mana ve ifade bakımından halk dilinde ve halk şiiri geleneğinden uzaktır. Cahit Sıtkı'nın bize son derece sade gelen bu şiiri, halk geleneğiyle, batı geleneğinin bir bileşimidir. Yeni olan işte bu bileşimdir. Burada yan yana getirilen fikir veya tavırlar, üç esasta toplanabilir. **1)** İnsan hayat ve kâinat karşısında acizdir. Doğan güne hükmü geçmez. **2)** İnsanoğlu dünyada yalnızdır. **3)** Böyle olmakla beraber hayat ve dünya çok güzeldir. İnsan bu dünyanın kuşuna, bahçesine, aydınlığına doyamaz. Bu tavırlardan ilk ikisi doğu medeniyetine has bir tavidir.

O, halk şiir geleneğinin dışında yaşayan fakat halk şiirinde pek kullanılmayan halk dilini

bulur. Bu önemli bir keşiftir. Cahit Sıtkı, hece veznini kullanmadığı şiirlerinde de bu dilden bol bol istifade eder. Hece veznini olduğu gibi kabul etmeyerek onu tekdüze yapan durakları kaldırmışsa da halk dilini olduğu gibi şiire aktarmaz. Konuşma dilinden aldığı ifade şekilleriyle, kendi bulduğu ifade şekilleri arasında yeni bir bileşim meydana getirir.

Hayatında hiçbir yüksek mevkiye özenmeyen Cahit Sıtkı, bir şeye özenir: **“Ses vekaleti!”** Arkadaşı Ziya Osman Saba'ya yazdığı mektupta şöyle der; **“Mallarme gibi hayatı bir şiir kitabında, bir nağme demetinde özetletilmekten daha güzel ve tatminkâr bir saadeti zihnimde canlandıramıyorum.** Haydi

bakalım Ziyacığım, iş başına! Türkçe'nin ses
vekaleti bizim sorumluluğumuzdadır.
Yüklendiğimiz işin altından kalkmaya çalışalım
ve şair olmanın her faniye nasip olmayan bir
avantaj olduğunu unutmayalım.

“Sabah Duası” başlıklı şiiri bu
bakımından son derece dikkate değerdir.
Burada var olan her şeyi şair büyük bir sevgiyle
kucaklar:

*Sen doğmana bak güzel gün,
Gözümü alan aydınlık,
Dağlar seninle heybetli,
Ovalar seninle sonsuz.*

*Şükür sayabildiğime,
Şehrimin bacalarını,
Duası anacığımın,
Her bacada duman gerek.*

*Bir neşedir ağaçlarda,
Yaprak yaprak ışıldayan,
Uçan kuşa güle güle,
Gönlüm kanatlarındadır*

.....
*Kulak ver ne musikidir,
Her doğan günle beraber,
Şehirden gelen uğultu,
Dinlemeğe doymadığım.*

*Dilerim ulu Tanrı'dan
Bu mübarek sabah vakti,
Okula giden çocuğa,
Zihin açıklığı versin.*

*İşçisine memuruna,
Cümlesine cesaret sabır,
Açılan pencerelere,
Kalkan kepenklere selam.*

*Sen doğmana bak, güzel gün,
Gözümü alan aydınlık,
Tirenler seninle gider,
Vapurlar seninle gelir.*

Cahit Sıtkı, **“Kulak Ver ki”** şiirinde; varlıktaki güzelliği dağlardan, taşlardan fışkıran bir türkü
olarak hisseder;

*Kulak ver ki havasında bahçemizin,
Gök maviliğinden, dal yeşilliğinden;
Bir türkü söylenmede kendiliğinden;
Nasıl dinlersen öyle şen veya hazin.
Kulak ver, dolaşan ruhumuzun tel tel;
Dallardaki tomurcukları ürperten,
Bir türkü söylenmede kendiliğinden;
Dinledikçe ömrün artar, öyle güzel!*

Bu hayat ve kâinat sevgisi bazı şiirlerde adeta dini bir vecd, (kendinden geçme, ilahi bir aşk)

haline gelir. Şair bu duygular içinde **“Bugün Hava Güzel”** şiirinde, Allah’a şükreder:

*Bugün hava güzel,
Bugün içim içime sığmıyor.
Annemden mektup aldım,
Memlekette gibiyim.
Allah’a şükür karnım tok;
Elimi uzatsam kahve fincanı dudaklarımdadır.
Kuşlar kaçmıyor benden;
Bir güvercin kanadında okşuyorum,
Göklerin maviliğini.
Serçelerin cıvıltısıyla sınıyor içime,
Ağaçların yeşilliği.
Bulutların ipek gölgesi,
Çocukların yüzünde hışırdıyor.
Çember çeviriyorum çocuklarla beraber;
Elime çember almadan.
Düşüncelerimi nura garkeden güneşe sor,
Bu nisan rüzgârı da şahadet eder,
Bütün insanları kardeş biliyorum,
Cümlelerin sağlığına duacıyım.
Şayet ölürsem,
Helalleşmeye vakit kalmadan,
Hatırdan çıkarmayın beni;
Dünyaya benden selam olsun,
Her nefes alıp verişiniz.*

Cahit Sıtkı, hemen hemen bütün şiirlerinde, daima birlikte görülen birbirine zıt unsurları, **ölüm/hayat, ızdırıp/neşe, karanlık/aydınlık kavramlarını bir araya getirmiştir.** Şiirin birinci ve sonuncu mısralarında tekrarlanan **“gün”** kelimesi, şairin

en çok sevdiği kelimelerden biridir. “Gün Eksilmesin Pencereyden” şiirinin başlıca özelliği duyguların yoğun oluşudur. Şair bu yoğunluğa bir tasfiye ile, (arıtma, ayıklama) ulaşmıştır.

*Ah aklımdan ölümüm geçer,
Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur.*

Mısralarında varlıkların sadece isimleri vardır. Hiçbir sıfat kullanılmamış, hiçbir benzetme yoktur. “Gün eksilmesin pencereyden”, dizesi, şiirin iç yapısına ve anlamına uygun bir semboldür. Burada **“gün”** dış alemi, **“pencere”** hayatı veya insan şuurunu temsil eder. Şair duygularını yoğun bir şekilde anlatan, göze hitap eden semboller kullanır. Şiirlerinde öyle bir atmosfer oluşturur ki, sıradan varlıklar sembol haline gelirler. Cahit Sıtkı, mutlak şekilde saf olmasını istediği şiirlerine ne tarih ne ideoloji ne de sosyal meseleleri sokmuştur. Onun şiirleri **“safyaşantı”** şiirleridir. Şiirlerinin

üç temel konusu vardır. **Ölüm korkusu, dünyanın güzelliği veya yaşama sevinci ve aşk.**

Cahit Sıtkı, Diyarbakırlı zengin ve köklü bir ailenin çocuğudur. Ailesine duygu bakımından çok bağlı olmakla beraber, derbeder yaşayışı dolayısıyla onlardan uzaklaşmıştır. Elinde imkanlar olduğu halde, birçoklarının koştugu veya sınıksız sarıldığı zenginliğe, fakir bohem (günü gününe, tasasız, düzensiz) hayatını tercih etmesi, eski mistiklerde olduğu gibi bir uzaklaşma, suni (yapay) şeylerden soyunup, varlığın asli değerlerini bulma arzusunun bir sonucudur.

Bugün Cuma...

*Bugün Cuma;
Büyükannemi hatırlıyorum,
Dolayısıyla çocukluğumu,
Uzun olaydı o günler!
Yere düşen ekmek parçasını
Öpüp başıma götürdüğüm günler!*

1940 yılında Paris'e giden Cahit Sıtkı Tarancı, orada ölüm korkusunu çok keskinleştiren savaş ile karşılaşır. Paris bombardıman edilirken, bisikletle tam on gün yolculuk yaparak Bordeaux'ya gelir. Türkiye'ye döndükten sonra yine savaş yıllarında askerlik hizmetini yapar. Şiirlerini ölümün aynasında hayatı pırıl pırıl gördüğü bu yıllarda yazmıştır. O yıllarda **Varoluşçuluk felsefesinin**, edebiyata akseden taraflarıyla

meşgul olmuştur. **Heidegger'de** "ölüm" ve "fanilik" duygusu "Zeitlichkeit" konusu önemli bir yere sahiptir. Ona göre insan, hayatın derin manasına ancak ölüm düşüncesiyle ulaşabilir. Saf şiire inanan Cahit Sıtkı, bu felsefeyi; soyut bir doktrin (öğreti) olarak değil, bir "yaşantı" olarak şiirlerine aksettirmiştir. "**Çilingir Sofrası**" şiirinde. Varlıkla insan arasında bir ilişki kurar;

*Otur ki sandalye hatırlasın,
Sandalye olduğunu.
Masa da unuttur masalığını,
Elini koymasın üstüne.
Bakışlarını ayırmaya gelmez,
Sürahi boşalır sonra suyundan.*

"Tereke" adlı şiirinde, bu ilişkiyi, ölüm temiyi birlikte ele alır;

*Ben ölürsem ölürüm bir şey değil;
Ne olursa garip eşyama olur.
Bir hayır sahibi çıkar mı dersin,
Mektuplarımı iade edecek?
Ya kitaplarım ya şiir defterim?
Yanarım bakkal eline düşerse,
Kim bilir bu döşekte kimler yatar,
Hangi rüyaları örter bu yorgan!
El sırtında böyle zarif duramaz,
Ismarlamadır elbisem, pardesüm;
Her ayağa göre değil kunduram;
Bu kravat ben bağladıkça güzeldir;
Bu şapkayı kimse böyle giyemez.*

Ölümün veya yokluğun karşısında varlık, hayret vericidir. **Cahit Sıtkı, filozof değil, şair olduğu için, dünyaya ve hayata bakarken onda bir güzellik de bulur.** Paris'ten, arkadaşı Ziya Osman Saba'ya yazdığı bir mektupta şöyle der: "**Cruel enthousiasme (inanılmaz acımasız bir**

coşku ve heyecan) içindeyim. Bugün yarın ölmem pek mümkün, uçaklar bombardımanlara başladı." Cahit Sıtkı, hayatın eşsiz güzelliğini işte böyle bir ölüm tecrübesi içinde görmüştür. "**Bugün**" şiirinde ölüm karşısında duyulan yaşama sevinci büyük bir kuvvetle hissedilir:

*Bugün masal değil,
Masaldan daha güzel, gerçek;
Bugün yeryüzünde olduğum gün!*

*Ayaktayım işte;
Asfalta amut,
Akasyaya muvazi,
İnsanlarla omuz omuza,
Kurtlarla kuşla aynı kaderde,
Gülden laleden farksız,
Faniliğinde ömrün;
Herkes gibi dertli,
Ümitli herkes kadar;*

Ölüm karşısında hayatı bir bütün olarak anlayan, dünya ile kendi arasında da bağlar kuran Cahit Sıtkı, bazı şiirlerinde Yunus Emre'ninkine yaklaşan bir **"varlık**

mistisizmine" ulaşır. İnsanlık dışındaki varlıklarla da dostluk kurmaya çalışır. Paris'te bombalar altında yazmış olduğu **"Robenson"** adlı şiirinde, şöyle der:

*İsterdim tercümanım olasın,
Tanıtasın beni balıklara,
Vahşi kuşlara ve çiçeklere;
Bizdendir diyesin benim için.*

İnsanlık dışındaki varlıkları benimseyişi, yalnızlık duygusuyla yakından ilgilidir. İnsanlar arasındaki münasebetin çok defa sahte oluşu, bazı insanları tabiata daha çok yaklaştırır. Dostluk ve sevginin ne olduğunu **yalnızlık** duygusu çekenler çok daha iyi bilirler. Cahit Sıtkı'nın aşk şiirlerinin arkasında derinden

hissettiği bu yalnızlık duygusunun büyük rolü vardır.

Onu tabiata götüren de bu yalnızlık duygusudur. **"Yalnızlık Macerası"** başlıklı şiiri Cahit Sıtkı'da bu duygunun, ne kadar köklü olduğunu gösterir.

.....
*Paylaşırsa dost paylaşmış,
İnsanın derdini sevincini.
Dost ümidiyle ortalığa düşmeyegör,
Hangi kapıyı çalsan kimseler yok,
Hangi omuza dokunsam yabancı çıkar.*

İnsanı eşyadan ve hayvandan ayıran başlıca vasıf, içinde bulunduğu an ve durumu aşma arzusu ve özleyiştir. Varlığı duyularla anlayıp kavraması ve dikkati; insanı içinde bulunduğu duruma mahkûm eder. Durağan, değişmeyen (statik) bir durum meydana getirir. Bu insan ruhunun özüne, varlığına aykırıdır. **İnsan ruhu, düşünce, irade ve hayalini yönelteceği bir "öte" ye muhtaçtır.** Ufku kapandığı takdirde,

sebebi belirli veya belirsiz can sıkıntılarıyla kıvrılır.

Cahit Sıtkı, bazı şiirlerinde ferdi veya sosyal geleceğe ait tasavvurlarını anlatmakla beraber, **"öte"** den, **"gelecek"** ten çok, **"şimdi var olana"** önem verir. Bazı şiirlerinde de Allah'ı ve varlık ötesini arar. **"Şaşırdım Kaldım"** şiiri ufku olmayan bir insanın, içinde bulunduğu sıkıntılı durumu anlatan güzel bir şiirdir.

*Şaşırdım kaldım nasıl atsam adım;
Gün kasvet gece kasvet.
Bulutlar, sisler içinde bulandım;
Gök mavisine hasret.
Olmuyor seni düşünmemek Tanrım,
Ummamak senden medet.*

*Suyun dibine vardı ayaklarım;
Suyun dibine zulmet.
Kalmadı ümidin soluk ve cılız,
Işığında bereket.
Ve ölüm, kapımda kışner, sabırsız,
Bir at oldu nihayet.*

Cahit Sıtkı, şiirlerinde ve hikayelerinde Diyarbakır'dan pek söz etmez ama mektuplarında, bu şehirde yaşayan ailesine olan sevgisi, açık bir biçimde görülür. **Prof. Dr. İnci Enginün'ün** bin bir emekle derlediği mektuplardan oluşan **“Evime ve Nihal'e Mektuplar”** da şairin, ailesi, memleketi ve kardeşiyle duygulu, güzel bir ilişkisi olduğunu görürüz. 15 Aralık 1929'da on dokuz yaşındayken Galatasaray'dan annesine yazdığı mektupta, aile ismi Pirinççizade'yi ne kadar benimsediğini, şöyle ifade eder.

“Gelecek nesiller bir **Pirinççizade** ailesinin var olduğunu bilecekler ve bu ismi hürmet ve takdirle anacaklardır. Siz haldeki saadetten mesulsünüz, ben istikbaldeki şöhretimizi hazırlamakla meşgulüm.” Mektuplarla beraber, kardeşinin okuması için sık sık romanlar, artist dergileri gönderen Cahit Sıtkı, Ocak 1931 tarihli mektubunda, bir

ağabeyin kardeşine verebileceği en güzel tavsiyeleri veriyor.

*“İstanbullu olmak, Diyarbakırlı olmak mesele değildir. İnsanda ince bir zevk olduktan sonra; bir köyde, bir kulübede bile doğmuş olsa; her yerde ve her zaman kendini gösterir ve alkışlattırır. Onun için İstanbullu olmaya filan heves etme. Diyarbakırlı olduğunu istersen aleme ilan et... İstanbul çok güzel Nihal, fakat içinde doğup büyüdüğümüz Diyarbakır daha güzeldir. Topraklarında bize yakınlık var, taşları bize karşı hissiz değildir. Havası ciğerlerimizi iftiharla şişirecek, temiz ve öz havamızdır. Suları ancak bizim hararetimizi söndürebilir. Biz, yalnız o muhit içinde varlığımızı gösterebilir; Diyarbakır denen yerde, yaşamının ulviyetini kavrayabiliriz. Velhasıl şekerim, **Diyarbakır'ı sevmek bir vazife ve hem de ihmal edilmeyecek mukaddes bir vazifedir.**”*

Gün Bitti...

*Gün bitti;
Akşam serinliğinde başlıyor memleketim.
Doğduğum köy göründü;
Sakin yıldızlarıyla gittikçe yakınlaşan sema,
Dört nala kalktı atım sevincinden;
Uçarak gidiyorum sılaya.
Çocukluğumda uçurduğum uçurtmalar olacak
Bacalara takılan şu beyaz bulutlar;
Belki de rüzgârda namaz bezidir,
Yüzüne hasret kaldığım anacığım!
Herhalde beni bekleyenler var.*

Okuyup vali olmasını ve ailesinin adını yüceltmesini arzu eden babası tarafından İstanbul'a, Saint Joseph Lisesi'ne gönderildi. Bu ayrılığı cennetten kovulma ve bir tür cezalandırma olarak kabul eden Cahit Sıtkı, vali olmak için çabalamak yerine şair olmayı tercih etti. İstanbul'da tek başına varlık mücadelesi vermek zorunda kalışı ve karşılaştığı olumsuzluklar şairi, hassas mizaçlı birisi haline

getirmiştir. 1931'de girdiği Mülkiye Mektebi'ni (Siyasal Bilgiler Fakültesi), bitirmeden, eğitimine Yüksek Ticaret Okulu'nda devam eder.

Ancak memuriyet sınavını kazanıp Sümerbank'ta çalışmaya başladıktan sonra bu okuldan ayrılır. Şairin, Beykoz Kundura Fabrikası'na, kendi el yazısıyla yaptığı iş

başvuru belgesi, yapılan araştırmalar sonucu bulunmuştur. Adres, memleket, doğum tarihi, askerlik durumu gibi sorulardan sonra;

“istediğiniz maaş nedir?” sorusuna, usta şairin verdiği cevap dikkat çekicidir: “Ne layık görülürse.”

İŞ TALEPNAMEİ

SÜME

PERSON

DİKKAT!

1 - Bilgi veriler enayit
2 - İstikrar ve kâğıt

1. - Ad ve Soyadı? *Cahit Sıtkı Tarancı*

2. - Adres? *Kadıköy Beğazı, No 81*

3. - Doğum yeri, doğum tarihi? *Balıkesir 1910 (1328)*

4. - Tashiyet, Dini? *Türk, İslâm*

5. - Evli mi? bekar mı? Çocukları? *Bekarım*

6. - Nakazı kimdir? Memur, haraka, olup olmadık? *İstikrar Tarancı, kâğıtlarıdır. Balıkesirde çiftlikte meşguldür*

7. - İstikrar, emlaklar var mı, varsa ne? *Yoktur*

8. - Askerlik yapılmı? *Harbiye, Yıkılkı, Kâğıt ve Tâvîl mektebinde kâğıt, lûmanım kâğıtlık, kâğıt, kâğıt*

9. - Evvelce başka bir memur, terakkiyat verildi mi? *İstanbul Dişler - darlığına verdim. (Balıkesir'de verdim memur - memur)*

Mal - 1 - 1938

"Ayakkabı fabrikasına iş başvurusu"

“Ömrümde Sukut” adlı şiir kitabı henüz Mülkiye Mektebi’nde yayınlandı. Karabük’e atanması üzerine Sümerbank’taki memurluk görevinden ayrılıp, hikayelerini yayınladığı Cumhuriyet Gazetesi’nde çalışmaya başlar. Aynı yıllarda Peyami Safa ile tanışır. Paris’e gider. Paris Radyosu’nda Türkçe yayınlar spikerliği yapar. 1938-1940 yılları arasında Science Politique’te (Siyasal Bilimler Fakültesi’nde) yüksek lisansını bitirir. Paris’te Oktay Rıfat ile tanışır. İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasından sonra, Paris’ten bisikletle kaçarak Türkiye’ye döner. 1941-1943

yılları arasında, Balıkesir’in Burhaniye İlçesi’nde askerliğini yaptığı sırada, **“Haydi Abbas”** şiirini yazar.

Askerliğini bitirdikten sonra İstanbul’a ailesinin yanına yerleşir. Bir süre babasının iş yerinde çalışan şair, daha sonra Ankara’ya taşınır. Anadolu Ajansı’nda ve Çalışma Bakanlığı’nda görev yaptığı bu dönemde, **“Otuz Beş Yaş”** şiirini yazan Cahit Sıtkı, 1951’de Cavidan Tınaz ile evlenir. Evlendikten sonra yazdığı şiirlerini **“Düşten Güzel”** adlı şiir kitabında toplar.

Otuz Beş Yaş

*Yaş otuz beş! Yolun yarısı eder.
Dante gibi ortasındayız ömrün.
Delikanlı çağımızdaki cevher,
Yalvarmak yakarmak nafile bugün,
Gözünün yaşına bakmadan gider.*

*Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?
Ya gözler altındaki mor halkalar?
Neden böyle düşman görünürsünüz,
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?*

*Zamanla nasıl değişiyor insan!
Hangi resmime baksam ben değilim.
Nerde o günler, o şevk, o heyecan?
Bu güler yüzlü adam ben değilim;
Yalandır kaygısız olduğum yalan.*

*Hayal meyal şeylerden ilk aşkımız;
Hatırası bile yabancı gelir.
Hayata beraber başladığımız,
Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir;
Gittikçe artıyor yalnızlığımız.*

*Gökyüzünün başka rengi de varmış!
Geç farkettim taşın sert olduğunu.
Su insanı boğar, ateş yakarmış!
Her doğan günün bir dert olduğunu,
İnsan bu yaşa gelince anlarmış.*

*Ayva sarı nar kırmızı sonbahar!
Her yıl biraz daha benimsediğim.
Ne dönüp duruyor, havada kuşlar?
Nerden çıktı bu cenaze? Ölen kim?
Bu kaçınıcı bahçe gördüm tarumar?*

*N'eylersin ölüm herkesin başında.
Uyudun uyanamadın olacak.
Kimbilir nerde, nasıl, kaç yaşında?
Bir namazlık saltanatın olacak.
Taht misali o musalla taşında.*

Cahit Sıtkı Tarancı, ölümünden üç yıl önce 1 Ocak 1953'te, Mavi Dergisine verdiği röportajda; hayatınızdan kısaca bahseder misiniz? Sorusuna şu cevabı verir: "1910'da Diyarbakır'da doğdum. İlkokuldan sonra İstanbul'a gittim. Fransız mektebinde, Galatasaray'da, Mülkiye'de okudum. İki seneye yakın bir süre Paris'te bulundum. Uzun

*zamandır mütercim olarak çalışmaktayım. Evleneli bir yıl oluyor. Güzel şiir yazmaktan başka ihtirasım (daha güçlü bir isteğim) yoktur." Cahit Sıtkı Tarancı, genç denilebilecek bir yaşta ölmemiş olsaydı, muhakkak ki daha başka ufuklara yönelecekti. O, sanki bu durumu sezmiş gibi, Türkçe'nin en güzel şiirlerinden birisi olan "**Sanatkarın Ölümü**" nı yazmıştır. "*

*Gitti gelmez bahar yeli,
Şarkılar yarıda kaldı.
Bütün bahçeler kilitli;
Anahtar Tanrı'da kaldı.*

*Geldi çattı en son ölmek,
Ne bir yemiş ne bir çiçek;
Yanıyor güneşte petek,
Bütün bal arıda kaldı.*

Cahit Sıtkı Tarancı, 1953'te felç olur. Yatağa bağlı ve yarı bilinçli olarak İstanbul ve Ankara'da çeşitli hastanelerde tedavi gören Cahit Sıtkı Tarancı'ya bir yıl kadar da Diyarbakır'da baba evinde bakılır. Tedavi için

devlet tarafından 1956'da Avrupa'ya gönderilen şair, **13 Ekim 1956'da Viyana'da vefat etmiş**, cenazesi Ankara Cebeci Asri Mezarlığı'na defnedilmiştir. Rahmetle anıyoruz.

Soldan sağa; kayınpeder İdris Tınaz, Cahit Sıtkı Tarancı, eşi Cavidan Tarancı, kayınbiraderi Oğuz Tınaz, baldızı Handan ve eşi, Nihal Erkmenoğlu, kayınvalidesi Bayan Tınaz."

Kaynakça: Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016. / Asım Bezirci, Otuz Beş Yaş, Can Yayınları, İstanbul, 2018. / Varlık Dergisi, Şiir Üstüne Cahit Sıtkı Tarancı ile Konuşma, İstanbul, 2010. / Cahit Sıtkı Tarancı, Ziya'ya Mektuplar, Can Yayınları, İstanbul, 2019. / Prof. Dr. İnci Enginün, "Cahit Sıtkı'nın Mektupları", Tigris Dergisi, Diyarbakır, 2020. / Fikriyat Dergisi, Cahit Sıtkı Tarancı, "Ölümünden Bir Şeyler Umarak", İstanbul, 2019.